

JERNEJA
ANDREJKE
MLADOSTNI
SPOMINI

30,02

POKATIS IS DOMOLUBA
57-74 15 5891

JERNEJ ANDREJKA

MLADOSTNI SPOMINI

(1850—1878)

Spomini

393/11 *Čista*

Iskrajci

UREDIL IN IZDAL

Dr. RUDOLF ANDREJKA

2015/6846

1934

LJUBLJANA

IZDAVALSKA KUPČINA LJUBLJANA

PONATIS IZ »DOMOLJUBA«:

1932, št. 47—52

1933, št. 1—15

NATISNILA JUGOSLOVANSKA TISKARNA V LJUBLJANI (K. ČEČ)

UVOD

Spominu Mojega Očeta!

Izdajatelj.

UVOD

Te mladostne spomine, ki obsegajo življenjsko dobo prvih 23 let njegovega življenja, je spisal Jernej Andrejka, pisatelj »Slovenskih fantov«, v letih 1925 in 1926, torej tik pred svojo smrtjo.

Pisal jih je bolj sebi v razvedrilo in tolažbo, zlasti po smrti ljubljene soproge Julije, in ni imel namena jih priobčiti. Zato so tudi tako izvirno in sveže pisani.

Ko sem iz obsežnega svežnja njegove spominske ostaline izločil precejšnjo kopico beležk in pripovedovanj zgolj rodbinskega značaja, je ostalo vedno še toliko zanimive in čestokrat edinstvene vsebine, da bi bilo škoda zanjo, ako bi obležala v rodbinskih spisih.

Spomini obsegajo dobo od l. 1850., ko je zagledal mladi Jernej luč sveta v Dolenjah, do l. 1873., ko vstopa kot 23 letni kadet v 17. pešpolk v Trstu. V njih se vrste v pestrem krogu ded in babica, njegovi starši, njegova otroška leta, leta ljudske šole in gimnazijskih študij, slednjič leta, prebita v kadetni pripravljalnici v Tridentu in v kadetnici v Inomostu. Spomini se končajo z vstopom v rodbinski krog pisateljevega strica, vpokojenega vladnega svetnika Franca Andrejke v Trstu.

Doba, ki jo tu popisuje Jernej Andrejka z njemu lastnim prikupnim in jasnim načinom, je že pol stoletja, kar se pa tiče njegovih prednikov, več ko stoletje za nami. Mi to dobo še malo poznamo; kar pa nam o njej povedo doslej napisane politične in slovstvene zgodovine, je razmeroma malo, tako da ne moremo tega časa še v celoti spoznati. Važno dopolnilo so torej životopisi in sploh spominski (memoarni) spisi, ki jih je pri nas še bore malo. Zato so tudi pričujoči spomini malo več kot vsakdanje branje, ker vsebujejo, čeprav se v njih ne dogaja nič posebnega, vendar opis razmer in okolnosti našega resničnega življenja pred sedemdesetimi leti.

V mladinskem razvoju enega izmed darovitejših sinov se nam razgrne obenem zgodovina in življenje ce-

lega rodu, časih do najtanjših in najglobljih gibalnih sil. Pred nami oživé zopet šege in navade prednikov, njih nazori in težnje, radosti in skrbi.

Vendar ne smemo pozabiti, da so bili ti časi precej drugačni nego današnji, podobni pa našim le, kar se tiče gmotnih razmer in trdega boja za obstanek.

Torišče prvega dela teh spominov so Dolenje, rojstna vas pisca in nje bližnja okolica. Župnija Rova, h kateri spada, je majhna, nima niti 400 duš. Ob zadnjih odrastkih in hribih kamniških planin, ki se poizgubljajo v domžalsko polje in tje proti Črnemu grabnu, leže druga za drugo štiri vasi rovske občine in župnije: Rova s cerkvijo sv. Katarine, daleč vidno celo z ljubljanskega gradu; vzhodno od nje Žiče, Zagorica in Dolenje.

Banovinska cesta drži od Mengša sem čez železniško postajo Jarše-Mengeš in mimo Radomelj do Rov; odtod pa gre dobra občinska cesta mimo Dolenj na vrholjski klanec čez Rafolče in pod Skrhanijo na veliko cesto v Št. Vid. Po pešpoti čez Skrhanijo prideš iz Rafolč v desetih minutah do gradú in cerkve na Brdu, odtod pa v petih minutah v Lukovico.

Vasica Dolenje, oddaljena pol ure od Rov in pol ure od Brda, je na severu, vzhodu in jugu obdana od neprevisokega hribovja, le proti zapadu je svet odprt. Dolinico obdajajo proti severu, zapadu in jugu gozdovi rdečega bora, na severu proti Pehčaniji in Velikemu vrhu pa tudi smreke. V skritem, mirnem zatišju stoje tu štiri hiše; južno od ceste Pirčeva in Cehtanova, severno pa, malo nad cesto, obdane od sadnega drevja, Bitenčeva in Hudmanova hiša.

Ta Hudmanova hiša, največja in nekam samozavestno postavljena vrh malega klanca, je rojstni dom našega pisatelja. Mogočni hlevi, drvarnica, svinjaki, skednji in kozolci jo obdajajo v širokem četverokotu in pričajo o tem, da tu živi premožen kmetski rod, gospodar največjega celogrunta v občini.

Andrejkov rod biva na tej grudi že čez 200 let. Pisatelj praded Jurij, ki je živel od l. 1726—1805 v Dolenjah, je imel za očeta Jerneja Andrejko, ki je bil rojen dne 16. avgusta 1669 v Vrbi pri Št. Vidu kot sin Mihe in Marine Andrejke. V urbarjih stolnega kapitlja v Ljub-

ljani, ki mu je bil Hudmanov grunt podložen, najdemo tega Jerneja najprvo l. 1701. kot gospodarja polgrunta, drugi polgrunt pa je last Jere Kerše (Križe), a samo do l. 1705. Od l. 1728. naprej plačuje Jernej Andrejka že davek od celega grunta. Pred l. 1701. sta kot gospodarja prejšnjih dveh polgruntov v urbarjih zapisani rodbini Kerše (Križe) in Korošec. Staro hišno izporočilo veli, da sta si bila Koroščev in Andrejkov rod velika prijatelja. Mogoče je, da je Jernej Andrejka kupil Keršetov polgrunt od vdove Jere, čez nekaj let pa še prikupil ali podedoval Koroščev polgrunt in da se je potem Koroščeva hiša, ki je stala tik ob cesti na razpotju k bajerju, podrla. Bodi temu kakorkoli, to drži, da je bil prvi Andrejka, ki je gospodaril v Dolenjah št. 1, Jernej Andrejka in da se da rod v krstnih knjigah župnije Dob zasledovati do l. 1618., torej za 300 let nazaj.

Andrejkov dom v Dolenjah. Pogled z občinske ceste.

To omenjam zaradi tega, ker veli staro rodbinsko izporočilo, da Andrejkov rod ni bil vedno v teh krajih, marveč da so davni dedje prišli iz Slovaškega ali celo iz Rusinskega kot prevozniki in da so se naselili ob veliki cesti okoli Prevoj in Št. Vida. Čudno je vsekakor, da tega imena ni nikjer drugod po Slovenskem, da ga pa najdemo zelo pogosto v rusinskih pokrajinah, o čemer sem se sam prepričal, ko sem bil l. 1912. na študijskem potovanju v Lvovu, glavnem mestu tedanje Gališke, kjer

sem to ime, in sicer natanko ime Andrejka, bral nad več trgovinami.

Andrejkov ali kakor ga po domače zovejo, Hudmanov rod pa je po dosedanjih mojih in očetovih raziskavanjih že čez 300 let vsidran v domači zemlji brdskega sodnega okraja in niti najmanjšega sledu ni, ki bi kazal, da so predniki prišli iz tuje, čeprav slovanske zemlje. Telesno krepak in dolgožiten rod je to: pisatelj, ki je mnogo pretrpel kot vojak, je umrl v 76. letu; njegov oče v 86., mati v 84. letu. Tudi ded Martin je bil, ko je umrl, 76 let, praded Jurij 79 let, njegov oče Jernej 81 let star.

Čista slovenska kri, ki se pretaka po žilah te rodbine za sedem rodov nazaj, je dala Slovincem dva odlična sinova: pisatelja Jerneja Andrejka in njegovega strica, tržaškega rodoljuba Franca Andrejka. Dočim pa si je bil slednji v Trstu našel drugo domovino in si ni želel nikamor drugam, je ostal Jernej Andrejka z vsemi koreninami svoje krepke in plemenite narave vse svoje življenje zvezan z rodnim krajem in njega obeležjem, s svojimi starši, brati in sestrami, s celo občino in faro rovsko, čije častni občan je bil. Niti smrt ga ni mogla ločiti od njih. Pod rovskim zvonikom počiva plemeniti mož v svoji grobnici z materjo in očetom ter z ljubljeno soprogo Julijo.

Rudolf Andrejka.

Jerneja Andrejke spomini

MOJI PREDNIKI

Ded in babica

Moj ded Martin se je rodil dne 7. novembra 1766 kot sin celozemljaka Jurija Andrejke iz Dolenj h. št. 1, in njegove žene Helene, rojene Rihtar iz Vrholj. Bil je dvakrat oženjen. Prva žena, ki jo je poročil l. 1794., je bila Elizabeta Pinter iz Rodice pri Domžalah, p. d. Nekarjeva, hči Tomaža in Urše Pinter. Bila je nežna, mehkočutna in slabotna ženska, mož Martin pa precej robat kmet. V značajih sta si bila zelo različna, zato se nista dobro razumela. Kmalu potem, ko je porodila dva otroka, fanta in deklico, je umrla. Fant je v mladih letih utonil v izpraznjeni apneni jami, ki se je bila napolnila z vodo; hčerko Jero pa je vzel pozneje za ženo Jože Rems, po domače Šinkovec v Zagorici št. 6; odtod še danes daljno sorodstvo s to hišo.

Drugič se je Martin oženil 6. avgusta 1801 z Meto Dolar, p. d. Ulčarjevo iz Palovč. Prinesla mu je 370 gl. dote. Meta Dolar je bila rojena 15. junija 1779, umrla pa je 8. junija 1845 za vodenico. Ž njo je imel Martin šest fantov: Franca I. (Serafinskega), Franca II. (Ksaverskega), Filipa, Jakoba, Jerneja in Tomaža ter dve hčeri: Marjeto in Ano.

Martin je bil zelo varčen gospodar in umen čebelar. Imel je tri čebelnjake s 300 panji na raznih mestih svojega obširnega posestva ter si je z njimi služil lepe denarce. Njegova varčnost je skoro mejila na skopost. Prav nerad je plačeval davščine in plačilo zavlačeval, kolikor in dokler je mogel. Še očetu Juriju ni dajal vsega prežitka, kakor bi ga moral po ženitni pogodbi z dne 20. februarja 1794, tako, da ga je moral oče Jurij l. 1802. tožiti pri stolnem kapitulju ljubljanskem kot zemljiški gosposki

Hudmanove hiše. Dosegla se je po kapitelskem krajev-
nem sodniku dr. Dietrichu dne 5. oktobra 1802 v Do-
lenjah poravnava, po kateri je moral odslej Martin dajati
očetu Juriju od čistega dohodka 268 gl. tretjino, t. j. 89 gl.
za prežitek. Pred to poravnavo se je grunt cenil in na-
tanko popisal. To je prvi in najstarejši seznamek celega
Hudmanovega grunta, ki ga hiša hrani.¹ Cenilci so mo-
rali prej priseči po dvornem odloku z dne 14. maja 1781.
Ta prisega se je zapisala zaradi važnosti v sicer nemški
zapisnik slovenski. Glasi se (seveda v tedanji pisavi, ki
se ji pozna, da jo je spisal Nemeč) takole:

»Jest Johan Hribar, Urban Virk in Josef Remz per-
sheshem Bogu ussigamogaschnimo eno pravo, zisto, res-
snitschno ino suetno (sveto) persego, da podem jest usse
(vse) uschitke (vžitke) tega Martin Andreikauga grunta
suestu (zvesto) inu popravize, nobenimm ke lube alli
suoraistve (sovraštvo) schatzou, letu toku guishnu (gvi-
šno) jenu ressnitschnu koker meni Boh pomagei. Amen.

Cenilci so cenili nastopno:

1. Njive:

1. pod tepkami: velka in mala njiva	80.— fl.
2. v dolini dve njivi	80.— „
3. na vrtu	48.— „
4. v dolu	48.— „
5. na hribu	72.— „
6. na lazcu	4.— „

Kosmato 332.— fl.

Po odbitku desetine v znesku 33.20 „

Po odbitku stroškov za delavce, opravilo
in obrabe 110.— „

Čistega donosa 188.80 fl.

¹ Za onj polgrunt, ki ga je prapraded Jernej Andrejka, torej oče Jurija, prevzel od prejšnjih posestnikov v Dolenjah, ki so se pisali Križe (Chrisse), pa hranim prepis iz urbarja iz leta 1581. V njem je izkazano 9 davčnih njiv (Steueräcker), namreč: Na resju, v dolu, pri hiši, v bregu, za gričem, pri poti, v njivci, v dolini in v Váranšici. Od teh je plačeval polgrunt 3 fl. in 33 krajcarjev v denarju, od tovarnine pa 2 fl.

2. Travniki:

1. pod hišo (hisho) 10 voz sena, 6 voz otave	68.— fl.
2. vrt okoli hiše	3.— „
3. paša okoli travnikov	—20 „
4. paša v gozdih	—51 „
5. paša v Želodniku za 6 glav živine	3.— „

Skupaj 75.— fl.

3. Gozdovi:

1. pod Stegnarjem (čisti donos)	20.— fl.
2. pod Pehkam (čisti donos)	20.— „

Skupaj 40.— fl.

4. Hišna najemnina:

Ko bi se hiša in gospodarsko poslopje dalo
v zakup, bi to donášalo 20.— fl.

Skupna vrednost posestva 324.51 fl.

Po odbitku kontribucije, davkov, davščin,
robote, tlake, bere, priprege itd. 55.51 fl.

Čisti donos posestva znaša 268.— fl.

Pregovor, da gospodinja podpira tri vogle hiše, mož pa le enega, za deda Martina ni veljal, bilo je ravno narobe, mož je držal tri vogle, žena pa le enega. Meta je bila sicer zelo brihtna in tudi dobra žena, a se ni dosti menila za skrbi, ki jih povzroča trdo življenje na kmetih. Dobrovoljne in žive narave, se je rada gibala v veseli družbi svojih prijateljic, katerih je imela mnogo v Palovičah, Nevljah in na Kužni. Pogosto je napolnila jerbas z blagom za kupčijo in hajdi v Kamnik na trg, kamor so seveda vedno točno prihajale njene prijateljice in sorodnice. Ž njimi, ki so jo vse zvale svojo dobrotnico, se je podala, ko je prodala blago, na kosilce v kamniško gostilno. Med žlahtnim medsebojnim pogovorom je čas kaj hitro potekal in naša dobrovoljka Meta je prihajala pozno popoldne ali celo zvečer domov. Oče Martin, ki je gledal na vsak krajcar, preden ga je izdal, je veselo ženico ob takih prilikah prav pisano gledal in trdo prijemal. Dostikrat je prišlo do prerekanja in hu-

dega krega. Pa vse to ni nič zaleglo. Meta je še naprej podpirala svoje ljudi v Palovičah, kjer in kakor je mogla. Mnogo denarja je šlo na ta način v Paloviče, kjer je bil njen oče cerkmester (cerkveni ključar). Ta je bil posodil precej denarja za orglje v Palovičah. Po njegovi smrti se ta denar ni mogel več dobiti. Tako so orglje na Vranji peči narejene s Hudmanovim denarjem.

Zelo je imela rada svojega sina Frana Serafinskega, ki je z njeno podporo dovršil ljubljansko gimnazijo in postal načelnik drž. knjigovodstva pri tedanjem c. kr. namestništvu v Trstu, stopil l. 1866 v pokoj z naslovom vladnega svetnika in umrl ondi l. 1881. O njem bom še pozneje govoril.

Ded Martin je veljal za premožnega kmeta, a nikdo ni vedel, kje ima shranjen svoj denar, ki so ga cenili nad 1000 gl. v zlatu ali srebru. Imel je, kakor že omenjeno, več čebelnjakov. Eden je stal na koncu njive pri borštu, drugi na koncu hleva, približno tam, kjer še danes stoji, tretji pa nad jarkom (grabnom) nasproti Cehtanove hiše in Pirčevega vrta. V teh ali pod temi čebelnjaki je imel po ustnem izporočilu shranjene, oziroma zakopane svoje prihranke. Ker je bil zelo priden in varčen kmetovalec, mu je kupček prihrankov vedno naraščal. Ni mu bilo treba iti iskat posojila, ko je kupil travnik, velik dva orala in 30 kvadratnih sežnjev v Želodniku pri Dobu, ki ga je takoj zapisal svojemu prvorojenemu sinu Francu Serafinskemu, meneč, da bo ta enkrat njegov naslednik in gruntna korenina pri Hudmanu. Ker je pa usoda odločila tega sina za študiranje, je dobil posestvo v Dolenjah njegov četrtorojeni sin Jakob, Francu Serafinskemu pa je ostal travnik za doto.

Pripovedujejo, da je duhovnik Dolarjevega sorodstva, ki je bil nekje na Dolenjskem, menda v Lipoglavu za župnika, zapustil v svoji oporoki ustanovo za študente sorodnike. Martin Andrejka pa je pri zapaščinski obravnavi to ustanovo za svojo rodbino kratkomalo odklonil, češ, če denarja ni, tudi ustanove ne maram. Tedaj gotovo še ni mislil, da bo njegov prvorojenec študiral.

Kakor vsak človek, je imel tudi Martin svoje napake. Bil je zelo nezaupen, še celo proti ženi in otrokom; nikomur ni povedal, kje shranjuje svoj denar. Bolan ni bil

nikoli, zato je morda mislil, da bo ostal na svetu za seme; a prišlo je drugače. Ko je prestopil 70. leto svojega življenja, je začel slabeti. Sedel je nekoč za mizo, pa mu je postalo hipoma slabo. Zaklical je še: »Meta, moj denar!« Njegova žena priskoči ter vpraša: »Martin, kje ga imaš spravljenega?« Zdaj, ko je uvidel, da mu bije zadnja ura, bi bil rad povedal, v katerih skrivnih kotičkih so skriti prihranki; a jezik mu je bil že otrpnil za vedno, zadela ga je bila srčna kap vsled oslabiljenja srca. Umril je dne 7. januarja na dan po sv. Treh kraljih l. 1842. v starosti 75 let in treh mesecev. Po njegovi smrti so preiskali vse kote in kraje, a denarja niso našli nikjer. Pravili so pa, da je imel mož pisker cekinov, pokrit s strešno opeko, ki ga je skoraj gotovo zakopal nekje v zemljo. Od tistega časa se še danes govori, da je na Hudmanovem gruntu zakopan zaklad ali šac. Ta ga je videl goreti pri bivšem čebelnjaku v borštu, drugi pri debelem hrastu, tretji pri studencu za Dobovškim itd. Pred kakimi 60 leti smo mu bili mi otroci že na sledu, a sam škrat nam je štrečno zmešal, kako, to bom povedal in opisal pozneje.

Moj oče

Jakob Andrejka, rojen dne 28. aprila 1809 kot četrti sin Martina Andrejka na Hudmanovem v Dolenjah št. 1, je bil v mladosti eden najgorših fantov, zares pravi fant od fare; znal se je hitro in spretno obračati in obnašati. Imel je okroglo lice, kostanjeve oči in lase, orlovski nos; nosil je škornje z visokimi golenicami ali štebalami, jerhaste hlače do kolena, modrožametast telovnik s posrebrenimi debelimi gumbi, okoli vratu židano, pisano ruto, črn suknjič in črn klobuk s petelinovim peresom. Ni treba poudarjati, da so dekleta rade pogledovale za takim fantom.

Do dvajsetega leta je pridno pomagal očetu Martinu pri delu. Ker je pa tako »zavber« fante potreboval tudi cesar Franc I., ga je poklical l. 1829. v vojake ter ga dal uvrstiti v peti kirazirski polk grofa Auersperga na Moravsko. Krasno se mu je podala bela kirazirska oprava z bleščočim se šlemom, z jeklenim oklepom zoper sovražni ubod in s tilniško zaščito zoper usek s sabljo. Takega

vojaka na konju je vse občudovalo; pa tudi sam je bil zelo ponosen na svoj stan. Pozneje je živo pripovedoval mladeničem, koliko sveta je obhodil in objahal in kako dobro se mu je godilo pri kirazirjih. Pripovedoval je mično o veselih in žalostnih vojaških dogodkih in na ta način marsikomu zravnal povešeno glavo.

V onem času so imeli manj vojašnic kakor dandanes. Vojaki so bili nastanjeni ne samo po mestih in trgih, ampak tudi po večjih vaseh pri kmetih, kjer se jim je prav dobro godilo. Kmetom so v prostem času pomagali pri raznih domačih in poljskih delih; ti pa so se jim izkazali hvaležne za tako prostovoljno pomoč. Oče je večkrat hvalil moravske cmoke, moravski mošt ter rujno ogrsko vino. Takrat se je dalo, tako je pripovedoval, pri vojakih dobro živeti in se z malo denarja imenitno zabavati; nikoli mu ni primanjkovalo denarja, nasprotno, vedno ga je imel toliko, da ga je celo posojeval oficirjem.

Na Moravskem in Ogrskem, kjer je delj časa služboval, se mu je obzorje izkušenj in izobrazbe močno razširilo. Ko je pozneje prišel domov, se je znal prav varno in gladko sukati in plesati. Govoril je tudi nemško, češko in celo ogrsko. Posebno dobro mu je zalegel nemški jezik pri takrat še nemških uradih, ko je postal samostojen gospodar Hudmanovega grunta. Veselo naravo pa je oče podedoval po svoji materi Meti Dolarjevi. Bil je dobrodušen in vesel družabnik, kamor je prišel. Ko mu je bilo že 85 let, je še plesal čardaš v veseli družbi pri Švarceljnu na Prevojih, se tolkel po kolenih in pregibal svoja že stara, a še vedno gibčna kolena tako urno in spretno, kakor le kak mladenič.

Potrjen je bil na 14 let aktivne službe, a oče Martin je začel že v petem letu fantovega službovanja pošiljati prošnje na civilna in vojaška oblastva za odpust svojega sina Jakoba iz vojaške službe. Tiste čase je bila postava, da so najstarejši sinovi kot očetovi nasledniki v gospodarstvu, študenti, uradniki, in tisti sinovi, ki so imeli davku podvržena posestva, prosti vojaščine. Omenil sem že na drugem mestu, da je bil najstarejši Martinov sin France I., takrat že uradnik v Trstu. Drugi sin Francé II., pozneje imenovan Novak iz Zlatega polja ali »Kapljica«, pa očetu Martinu ni bil po godu, ker je bil proti njemu

osoren in odporen. Razglasil ga je zato za nesposobno gruntno korenino. Da ta svoj razglas še bolj utrdi, je naprosil sosede in druge, ki so Franceta II. poznali, da so šli z njim na sodnijo na Krumperk, kjer so potem dali na zapisnik, da je France II. duševno in telesno slaboten, da ima otrplo desno roko, da ga meče božjast in da torej nikakor ni zmožen voditi gospodarstva na gruntu. To pričanje ni bilo povsem pravično. France II. je pozneje kot samostojen gospodar v Zlatem polju pokazal, kaj zna in kako se grunt spravi kvišku.

Tudi vojaška oblast na tej podlagi ni hotela ugoditi Martinovi prošnji. Čez nekaj časa je naredil skrbni Martin zadnji poizkus: prepisal je dne 23. januarja 1835. leta posestvo na sina Jakoba, ki je s tem prepisom zadobil neoporečno pravico do oprostitve od vojaške službe kot lastnik davku podvrženega posestva. Vleklo se je pa še dolgo, preden so ga poslali domov. Da je bil tridesetletni kirazir Jaka slednjič leta 1839, dve leti pred očetovo smrtjo, vendar le oproščen vojaške službe štiri leta pred predpisanim rokom 14 let, je pripomogla nekoliko tudi Martinova starost (bilo mu je takrat že 73 let), nič manj pa Jakobovo lepo in dostojno obnašanje pri vojaki.

Ko je prevzel očetov dom, si je zali fant začel izbirati nevesto. Marsikatera mladenka se mu je zaman približevala, zakaj bil je zelo izbirčen. Nekoč se je pripejlala celo iz Smlednika pod Šmarno goro zala gorenjska punca na ogled k Hudmanu v Dolenje. Fant in vse drugo ji je bilo zelo všeč, mislila je, da bo čez tri tedne tukaj gospodinjala, a naredila je račun brez Jakoba. Fant jo je pač spremil na vozu do doma, pa niti doma niti med potjo, ko sta sedela drug poleg drugega, se led v Jakobovem srcu ni otajal, čeprav je solnce ob svetem Jakobu hudo pripekalo.

Kmalu potem pa je — iz moravške doline — posvetilo gorkejšo solnce, ki je bilo zadosti toplo, da mu je led otajalo in srce ogrelo. Hudmanov Jaka se je zaročil z Marjeto, hčerko malega trgovca in posestnika Valentina Vehovca iz Trzna pri Moravčah, a to leto 1842 (dne 7. januarja) mu je oče Martin umrl, zato se je Jakobova poroka odložila za leto dni in se je potem vršila šele

dne 11. februarja 1843. — Ženitovanje je trajalo na Trznem en dan, v Dolenjih pa dva dni. Te svatbe se je udeležila skoraj vsa fara. Mize so se krivile od jedi in pijače, vsega je bilo zadosti, dobrega vina, potic, šarkeljnov, ocvrtine, klobas, pečenke, rib; jedel in pil je vsak, kar in kolikor je hotel. Govorilo se je še dolgo potem, da take svatbe še ni bilo v tem kraju.

Tukaj je treba omeniti, da je Jaka začel zidati sedanjo Hudmanovo hišo že leta 1841., dozidana pa je bila šele l. 1844., zunanji omet pa je dobila 40 let pozneje. Ženin je pripeljal torej nevesto v čisto novo, še nedozidano hišo, kjer se je zdaj pričelo v resnici tudi novo življenje.

Moj oče je bil iznajdljiv in vsestransko izvežban mojster domačih del. Izdeloval je sam vse za gospodarstvo potrebno orodje, kakor: škafe, sode, banje, grablje, senene vile, ročnike, cepce, panje za čebele, preše za mošt, še celo žlice je znal prav lično izdelovati. Bil je samouk, zadostovalo je, da je stvar videl ali da se mu je pokazal načrt, potem je sledila izvršitev takoj in to dostikrat boljše in trpežnejše nego na trgu kupljeno trgovsko blago. Izvrševal je vsako delo z neko mirno, preračunjeno razumnostjo, zato pa so bili njegovi izdelki povsem dovršeni in trpežni. Nekoč, ko je pravkar izvršil banjo za zaseko, v kateri še danes hranijo pri Hudmanu zabelo, je prišel na obisk posestnik in gostilničar Vrbič (sedaj Kanc) iz Radomelj. Temu je bila banja tako všeč, da je naprosil očeta, naj še njemu naredi enako. Oče ni mogel odreči prijatelju te prošnje. Ko je bila banja gotova, jo je mojster-samouk peljal v Radomlje in tam sta jo krstila prijatelja z najboljšo vinsko kapljico. Razume se, da je bilo to samo častno, prijateljsko darilo, saj za obrtno kupčijo očetu ni bilo mar, niti ni imel zanjo »patenta«.

S premičnim in nepremičnim premoženjem je prevzel novi gospodar tudi star, lesen in razpadajoč hlev za živino in štalo za konje. Stropi tega poslopja so bili strohneli in začeli so se udirati. Oče je bil tedaj prisiljen, okoli leta 1880. zidati nov hlev in štalo. Sezidal mu jih je zidarski mojster Tomaž Osolin, po domače Urhov Tomaž iz Žič s svojima sinovoma Francetom in Tomažem. Starega Urha je doletela pri tem zidanju nesreča, da

je padel kakih 5 m globoko z zida in se tako poškodoval, da 15 dni ni bil za delo. Pri vsej tej nesreči pa je imel vendar še nekaj sreče, da si ni zlomil nobenega uda; imel je pač kot bivši vozataj močne kosti.

Hudmanov oče je slovel daleč naokoli kot razumen mož in dober gospodar, zato so ga volili v vsako važnejše zastopstvo. Bil je dolgo časa prvi svetovalec v občinskem svetu. Tudi so ga hoteli večkrat izvoliti za župana; te časti pa ni hotel sprejeti, češ, kaj boste počeli z županom, ki ne zna niti brati niti pisati, tajnika pa ne more plačevati ne občina ne jaz. Malo čudno je vseeno, da ta tako bistrumen mož ni imel veselja, da bi se bil naučil brati in pisati. Še kot občinski svetovalec je bil odločno zoper zgradbo nove šole na Rovih. Ko je bil pokojni Alojzij Staré na Rovih za župnika, sta hotela ta in njegov še živeči brat Feliks, graščak na Kolovcu, skoraj ob svojih stroških nadzidati na mežnarijo še eno nadstropje za šolo. Moj oče in župan Svetlin iz Rov, poklicana v tej zadevi k okrajnemu glavarstvu v Kamnik, sta tam odločno odklonila Staretovo ponudbo, češ, midva nisva hodila nikoli v šolo, pa vseeno lahko brez nje izhajava. Temu mnenju so se pridružili tudi drugi občani, boječ se sedanjih in poznejših stroškov. Predlog Staretovih je propadel in šola je bila pokopana za desetletja.

Hudmanov oče in njegovi tedanji vrstniki torej niso bili vneti za napredek v šolstvu, pač pa so se zelo zavzemali za gospodarske pride. Ko je imela vas Dolenje v letih 1841—1845 pravdo z dobsko občino radi pašnikov v Repétu* in sploh po dobskih gozdih, jo je Hudman v imenu svojih sosedov z uspehom zastopal. Na posestvu kolovške graščine je bilo tudi nekaj kmetov, ki niso imeli svojih gozdov, potrebni les in steljo so dobivali od graščaka. Bili so to nekdanji graščinski podložniki, ki so si s pomočjo graščaka zgradili v hribih okoli Kolovca svoje borne hišice in ustvarili svojo rodbino. Imeli so pa konjiča in voz; kadar jih je graščak poklical na delo z vozom ali brez tega, so se morali temu klicu takoj odzvati. Ti nekdanji podložniki, ki so postali po l. 1848.

* Repét (st. slov. šum, žuborenje) je potok, ki izvira v rovski gmajni in teče južno proti Čemšeniku v Radomljo. Ta potok, odnosno studenec ne usahne niti ob najhujši suši.

samostojni, so bili: Bunček, Florjanček in Jurjevec v Jasenem, Jernejevec, Cesar, Gosté, Princ, Gmajner, Stoje in Jazbec na Kolovcu. Vsi ti nekdanj odvisni posestniki so zdaj zahtevali, da se jim odkážejo potrebni gozdovi in sploh vsa zemlja okoli naselbin v last. Pri urejevanju in cenitvi tega sveta je sodeloval tudi moj oče kot izvedenec in zapriseženi cenilec in zastopal z velikim uspehom koristi svojih stanovskih tovarišev. Vse to se je godilo okoli let 1860—1864. Pozneje, ko je bilo že vse urejeno, je tedanji kolovški graščak Feliks Stare kupil Bunčkovo, Jurjevčevo, Gostetovo itd. kmetijo, podrl hiše in nasadil po celem prikupljenem svetu smreke, ki so danes bujno prerasle zadnje sledove nekdanjih selišč. Sploh je nastala tedaj neka selitev. Bunček je kupil Cesarjevo posestvo, Jurjevec posestvo v Kandršah, Cesar pa je šel gostovat.

Okoli leta 1862. je bil dal prejšnji kolovški graščak Mühleisen posekati mogočne bukve v Velikem vrhu. Ker pa tod ni bilo potov, so naredili žlebove iz lesa, takozvane riže, po katerih so spuščali les navzdol. Ta les so podelali večinoma v »klaftre«² za kurjavo. Ono leto je bilo v deželi radi velike suše pomanjkanje živil. Kdor je imel živino, ta si je z vožnjo teh drv prislužil veliko denarja in si olajšal bedo.

Svet, na katerem so stale stoletne bukve, je bil radi zgnitega listja zelo rodoviten. Po nasvetu mojega razumnega očeta je dal graščak Mühleisen zemljo zrahljati in prekopati, potem pa je vsejal nanjo ovsa, ki je bujno rasel in prav dobro obrodil. Graščak je prišel pri tem na svoj račun, kmetje, ženske in moški, ki so obdelovali to zemljo v Velikem vrhu, pa so precej zaslužili, kar jim je v oni slabi letini dobro hodilo.

Tako in enako je Hudmanov oče, kjer je le mogel, skrbel za dobro svojega bližnjega. Pa tudi sam je razumno gospodaril; njegovo polje je bilo vzorno obdelano, žito je lepo rastlo in rodilo obilen sad. Na koncih njiv, katere je obsejal, je sam jako lično zakopaval in zemljo rahljal. Vsak, ki je mimo šel, je spoznal, da so to njive umnega in pridnega kmetovalca. Poleg poljedelstva se je ukvarjal tudi s sadjerejo in čebelarstvom. Na posestvu je imel vedno svojo drevesnico, kjer je sejal peške, cepil

mala drevesa, presajal večja. Izkopal je primerno globoko, najmanj 1 m široko jamo, odstranil slabo prst, navozil dobre, gnojne zemlje, potem je šele vsadil drevesce. Seveda se je vsako tako skrbno vsajeno drevo rado prijelo in čvrsto rastle.

Posadil je v »Dolini« na travniku celo dolgo vrsto črnek, uvedel žlahtne vrste hrušk, kakor salcburgerice, carske hruške, bruttebone, zgodnje rumenke, vodenice, od jabolk: brdska jabolka, zlate parmene, bele in rdeče usenike itd. Vse večje sadno drevje, kar ga je na vrtu okoli doma, po poljskih mejah na »Hribu« in drugod, orehi v »Pustem prelogu«, so delo očetovih rok. Doraslo drevje pa ni koristilo samo njemu, ampak donašalo je in donaša še dandanes njegovim naslednikom veliko dobička. Veliki lenuhi in sebičniki so oni, ki pravijo, bom prej umrl, preden bo rodilo. Taki zanikerneži so podobni onemu oslu, ki je rigaje želel, naj trava raste le tako dolgo, dokler on živi. Oče je res sadil za druge, imel pa je srečo in veselje, da je užival sad svojega truda še sam in da je videl, kako nabirajo njegove čebele med po cvetju dreves, ki jih je vsadila njegova žuljava roka.

Čebel je imel Hudmanov oče vedno 30—40 panjev. Poleti je imel veliko opravka z njimi. Stražil jih je včasih po cele dni, da mu roji niso ušli. Roje je škropil z blagoslovljeno vodo, kar je pomagalo, da so se čebele ugodno vsedle, in jih je potem lažje ogrebal. Vsako opoldne po južini je kaj rad zahajal k čebelnjaku, ki je takrat stal na bregu »ulice« nasproti dvorišču Cehtanove hiše, se vsedel na klop, kadil tobak ter občudoval in se radoval pridnosti teh marljivih živalic. — Če se mu je pri tem odmoru zadremalo, je šel v čebelnjak, »v rože«, in se je tam med brnenjem in šumenjem čebelic sladko odpočil od napornega dela. Čebele so bile njegovo največje veselje in razvedrilo.

Tudi živinoreji je posvečal živahno skrb. Redil je navadno po 4—5 molznih krav, dve telici, bika in dve žrebetni kobilici. Žrebičke je navadno prodajal, ko so bili pol leta stari. Prašičev je toliko zredil, da je imel zabele in špeha dosti za celo leto. Nekaj debelih svinj in malih šesttedenskih prascev pa je prodal, da je mogel plačati davke.

Moj oče je prevzel od svojega očeta Martina lepo in gosto zaraščene gozde, katere pa ni mogel ohraniti v tem stanju, ker me je primanjkovalo denarja. Leta 1864. je prodal prav poceni debele, visoke borovce na vrhu gor-

Andrejkova rodbina po fotografiji iz l. 1876.

Od leve proti desni stojé: poročnik Jernej Andrejka, bratje Martin, Matija (s pipo) in Anton; bratranec Evgen Andrejka iz Trsta, poročnik bojnega broda (sin vladnega svetnika v p. Franceta Andrejke); sedé: Julija Andrejka, sestrična in zaročenka Jerneja, mati Marjeta, oče Jakob, sestra Micka; pred njimi na tleh: najmlajši brat Franc.

njega boršta in v Varanšici Francetu Jermanu iz Radomelj. Jaz sem znal takrat že dobro pisati. France Jerman me je naprosil, da sem zaznamoval vsak štor posekanega borovca s številko v rdeči barvi, tako da smo slednjič natanko vedeli, koliko borov smo posekali. Zadnja številka, ki sem jo napisal na štor, je bila: 125. Prodaj torej oče takrat 125 krasnih debelih stoletnih borovcev Jermanovemu Francetu, ki se je pozneje še večkrat pohvalil, da je naredil takrat izredno dobro kupčijo. Bori so stali in se debelili na solnčnem kraju; deske, izžagane iz

njih, so bile videti kakor mecesnove, zato jih je France zelo drago naprej prodal in zraven veliko zaslužil. Bil je pa zelo skop. Meni je plačal za zaznamovanje vsakega štora 1 krajcar, torej vsega skupaj 125 kr, malo več ko goldinar.

Moj oče je gospodaril na Hudmanovem gruntu čez 50 let. V tem času je bilo veliko slabih letin. Da se je vzdržal, je bil dostikrat prisiljen prodati večje partije lesa v lastno škodo in škodo svojega naslednika, kateremu je zapustil le gozde z mladim drevjem, po nekod same gojljave; novi gospodar Anton, moj brat, torej v urah potrebe ni našel v gozdih nobene pomoči.

Tudi mrve za konje in govejo živino je pod njegovim gospodarstvom vedno primanjkovalo. Ker radi pičlega denarja ni bilo mogoče kupiti travnikov, je oče skušal zboljšati močvirni svet v Erjavcu. — Stojc in njegov sin iz Prevoj sta prevzela okoli leta 1870. zravnavo in osušitev tega močvirja za 90 goldinarjev. Zravнала sta svet, zasula mlakuže in globeli, izkopala in uravnala jarke; s tem je dobilo prejšno močvirje res podobo travnika, na katerem zraste vsako leto vendar kakih 800 do 900 kg kisle mrve.

Oče je hotel graditi v Erjavcu tudi mlin, a denarna sredstva mu tega niso dopustila. Po njegovem načrtu bi se moral narediti nasip ali jez na spodnjem koncu travnika, tako da bi se mogla voda v bajerju nabirati in zapirati, kadar bi se ne mlelo. Bil je mnenja, da bi bilo dosti vode za dva kamna (mokarja) in še za ene stope takrat, kadar bi voda visoko stala v bajerju. V bajerju bi se lahko gojile in redile mnogovrstne ribe, tudi bi bil tak ribnik poleti prijetno kopališče za ljudi.

Jakob Andrejka je bil mož veselega, vendar pa lahko razdražljivega značaja; vsaka njemu neprijetna beseda, vsako nasprotovanje, vsaka nepokorščina, vsaka nezgoda ali nesreča i. t. d., ga je takoj razvnela in v takih slučajih je navadno rabil besedo: »kanalja«, ne da bi dober vedel, da izreka s tem kaj hudega. Slišal jo je nekje v mladosti, prijela se ga je in potem se je ni mogel več odvaditi.

Sicer pa moj oče ni bil noben preklinjavec ali primojdušavec, nasprotno, opravljal je vestno svoje verske in rodbinske dolžnosti. Vsako jutro, ko je vstal, je po-

kleknil na klop pri oknu poleg kamre in tam opravil svojo jutranjo molitev, lep zgled otrokom; večerne molitve pa smo v rodbini opravljali skupno. Vsako soboto zvečer po delopustu se je oče do gladkega obril; bil je mnenja, da se mora stopiti v hram Gospodov obritega obraza in v čedni praznični obleki.

Bog mu je dal veliko kopico otrok. Ker mu je šla vedno huda za denar, jih ni mogel vzgojiti tako, kakor je želel. Večkrat je rekel: Bog jih je dal, Bog jih bo preživel. Mati jih je oblačila kakor je šlo, dobro ali slabo; oče pa jih je preskrboval samo z obuvalom. Kadar je prodal žrebeta ali govedo, je nakupil usnja in poklical čevljarja na dom, ki je naredil vsakemu otroku potrebno obutev. — Bile so slabe letine in trda je bila za denar, očetova denarnica pa je bila vseeno malokdaj prazna; kadar pa je bila brez cvenka, takrat je bil pa zelo slabe volje. Denar za drugo mu je šel nerad izpod rok, imel ga je rad le zase. — Če je bilo treba kaj kupiti ali plačati, je to najrajši prepuščal materi, češ: ti imaš, ti plačaj! Znal je živeti zelo pametno, bil je delaven, a z delom se ni nikoli pretegnil in svojega života tudi ni zapustil. —

Kadar je čutil potrebo, je šel na sprehod skozi gozd na Prevoje v gostilno k Čedniku ali pa k Švarceljnu ali pa tudi v Radomlje k Verbiču, kjer so točili dobro kapljico. Tam se je v družbi prijateljev krepčal in veselo razgovarjal, najrajši o dogodkih in stvareh iz nekdanjih vojaških časov. Večkrat pa so bili razgovori tako živi in vino tako dobro, da očeta dolgo ni bilo domov. Drugače pa je oče iz krčme redno prihajal v pravem času domov. Ob eni priliki ga je pa vendar zmotilo, kakor je sam rad pripovedoval. Bil je v veseli družbi na Škerjančevem pri Radomljah, kamor je bil gnal kobilo k žrebcu. Zraven je bil tudi Križnarjev oče iz Preserij in Kavkarjev Šimen iz Noš. Možje so ga dolgo v noč potegnili. Bilo je daleč čez polnoč, ko se je Hudmanov oče bližal na potu iz Rov Vavpotičevi opekarni v rovskem gozdu. Ta del ceste pri ljudstvu ni na dobrem glasu. Dogodile so se tam številne nesreče in hudodelstva. Tako se je l. 1856 zvrnil težko obloženi voz s steljo na Janeza Grmeka iz Žič, po domače Prenka in ga do smrti povozil. Dolgo časa je stalo tam

znamenje, ki ga je dala postaviti vdova. L. 1878. je ubil in oropal 17 letni fant iz Domžal nedaleč odtod pri Prenkovi opekarni Franceta Hudomana iz Rudnika, ki je kupčeval z žemljami in prestami in jih prodajal po vaseh med Kamnikom in Brdom. Pozneje se je, komaj 100 korakov nižje od »Prenkovega znamenja« ponesrečil Lojze Traven iz Žič (po domače Repov). Vozil je trugo peska iz Bistrice in na vozu zadremal. Konji so zavili čez cestni rob in truga se je zvrnila na spečega voznika ter ga ubila. Kraj nesreče oznanja še danes »Repovo znamenje«.

Med ljudmi gre glas, da po tej poti straši. Ko je tisto noč Hudmanov oče prišel na to pot, je naenkrat za Dimčevim borovcem vzrasla pred kobilo črna senca. Pa oče so bili kirazir, zato se niso takoj zbal, pognali so kobilo. »Gehst weg, du!« so zakričali nemško nad pošastjo, a ta tudi pred vojaško nemščino ni imela spoštovanja in ga trdovratno spremljala mimo Prenkove opekarne in Bidrovih njiv do Kovačevega gozda in velikega hrasta pod Hribom. Pa je veseljaku postalo vendar tesno pri srcu. »Glej ga spaka, kaznoval me bo za moje ponočevanje!« si je mislil in začel je moliti, kakor bi žeblje koval. Ves v potu je naposled vendar prispel na Hudmanovo dvorišče, tedaj mu pa pridrvi nasproti nekaj črnega — bil je Hudmanov o sel, ki se je bil odtrgal v hlevu in šel svojemu gospodarju nasproti.

Kadar je bil Hudmanov oče dobre volje, se je rad tudi malo »pošalili«; nekoč pa je tako šalo drago plačal. Prodal je kravo na sejmu v Kamniku. Prišel je kupec, mesar. »Oče, ali prodajate kravo?« ga ogovori mesar. »Ne kravo, ampak kožo prodajam.« »No, dobro, koliko Vam dam za kožo?« »En goldinar za funt!« »Dobro, sprejem Vašo ponudbo.« Kupčija je bila sklenjena, gnala sta kravo v mesnico, jo pobila, dejala iz kože, rogove in parklje odstranila in kožo stehtala. Koža je tehtala samo 39 funtov. Oče je dobil za kožo samo 39 goldinarjev, krava pa je bila po takratnih cenah vredna najmanj še enkrat toliko.

Kako strog je bil oče do svojih otrok, naj pove nastopna zgodbica, ki se je pripetila meni. Oče je imel na prodaj kravo Sivko. Sklenil jo je postaviti na semenj v Kamniku na dan sv. Jerneja. Hotel mi je napraviti za god veselje, zato me je vzel s seboj. Vodil sem Sivko na

konopcu, oče pa jo je poganjal. Kupčija je bila slaba, Sivko nisva prodala, gnala sva jo domov. — Ko prideva v Radomlje, mi kupi oče pri Verbiču (danes Kancu) kos štruca in veli: »Ženi kravo domov!«, sam pa se je podal v gostilno prijatelja Verbiča. Gredoč sem z eno roko spravljaj štruco pod streho, v drugi držal konopec, krava pa je stopala počasi za menoj. Pri radomeljski cerkvi me doide voznik. Z njegovim dovoljenjem sem se vsedel na voz, tako da sem gledal nazaj in močno držal kravo za konopec. Bil sem zelo zadovoljen z vožnjo, kravi pa ta izprememba ni bila nič kaj všeč, ker dohajala je le težko konja, pa za silo je že šlo, dokler konj ni dirjal. Ko pa je voznik pognal konja v dir, mi krava, katero sem močno držal na konopcu, ni mogla več slediti; povesila je glavo, zasadila roge v tla in pri tej priložnosti si je iztaknila en rog, kri se ji je polila in rog je obležal na tleh. — »Stoj, voznik!« kričim: »Pomagaj Bog, krava je izgubila rog!« — Pobral sem vkrivljeni rog in nadaljeval hojo peš proti domu.

Oče, ki se je gredé domov pomudil tudi pri Pircu na Rovih, je tam izvedel, kaj se je zgodilo s kravo. Že med potjo je odrezal smrekovo šibo, ki se ne zlomi tako zlepa, kakor leskova. Ko je oče prišel zvečer domov in me zagledal, je zakričal: »Kanalja! kaj si pa naredil kravi?« Nato me zgrabi za zadnji hlačni rob, me vzdigne, da sem plaval med zemljo in nebom, kakor nedolžno jagnje, ki ga ugrabi jastreb in nese v gnezdo, da ga tam požre. V tem položaju, v katerem si nisem mogel pomagati, me je mazal s smrekovim oljem tako neusmiljeno, da so mi takoj stekle podplutbe. Ta kruta kazen pa škode ni popravila, krava je ostala še vedno enoroga, mene pa so podplutbe zelo skelele in bolele. —

Kako sem obhajal svoj god leta 1863., tega ne pozabim nikdar.

Dne 1. februarja 1895 sem se poslavljal v Dolenjah od staršev za delj časa, ker sem bil prestavljen od 17. pešpolka iz Ljubljane na Dunaj k cesarski gardi. Bilo je ob 8. uri zjutraj. Oče je sedel pri peči na čelešniku, tam sem ga videl zadnjikrat in se od njega poslovil; bilo mu je tedaj že skoro 86 let: na videz je bil še vedno trden. A žal s starostjo se je pojavila tudi oslabelost želodca in

drugih važnih telesnih organov. Oče ni mogel uživati več vsake jedi in pijače. Tudi ni zadosti pazil, kaj bi mu utegnilo škodovati, kaj ne. Nekega dopoldne ga je obiskal njegov vrstnik in prijatelj Bidrov Janez. Pila sta skup nekaj sadjevca ali mošta. Ta neprevidnost pa je bila za očeta usodna. Postalo mu je slabo, položili so ga v posteljo, katere pa ni več zapustil. Naš nekdanji korenjak je po tridnevni bolezni vsled pokvarjenega želodca in otrpnenja srca umrl dne 15. julija 1895.

Bil sem ravno na letovišču Fischau pri Wiener-Neustadtu na Dol. Avstrijskem, kar dobim dne 17. julija brzojavko, dostavljeno mi iz Dunaja, kamor je prejšnjega dne dospela. Hudo me je pretresla prežalostna novica, da so mi oče dne 15. julija umrli »po kratki in mučni bolezni«. Bral sem to bridko obvestilo v trenutku, ko so polagali očeta na Rovih v grob. Prepozno je bilo torej, nisem mogel več na pogreb; imam pa očeta korenjaka še vedno takega v spominu, kakršnega sem videl dne 1. februarja 1895, sedeti pri peči na čelešniku v Dolenjah.

Jaka Andrejka je bil mož stare korenine, skozinskoz korenjak, junak in poštenjak.

Čast njegovemu spominu!

Moja mati

Moja mati se je rodila dne 12. junija 1819 kot mlajša hči posestnika in malega trgovca Valentina Vehovca v Trznem pri Moravčah. Starejša hči Vehovca, Marija se je omožila k Lončarju v Koseze, kjer ni bila srečna, imela je moža zapravljičca, katerega so morali dati pod skrbstvo.

Izmed petih Vehovčevih sinov se je eden priženil k Faciju v Krtino (hiša stoji blizu cerkve na severni strani). On in njegov sin, imenovan Krava, oba velika veseljaka in vinska brata, sta zapravila Facijev grunt. Na nekdanjem Facijevem posestvu gospodarijo danes tuji ljudje, ki so staro leseno hišo podrli in novo sezidali.

Drugi Vehovčev sin je bil oženjen v Trzini, bil je priden in varčen gospodar. Tretjemu sinu Nacetu je kupil stari Vehovc domačijo pri Skorjevcu na Trznem; pri njem je stanoval tudi njegov brat Matija, ki pa ni bil oženjen. Tinetu, najstarejšemu izmed svojih sinov, pa je stari Ve-

hove prepustil domačijo; tudi ta je bil zelo priden in razumen gospodar.

Vsi ti bratje in sestra moje drage matere, ki so že davno mrtvi, so jo hodili svoj čas pogosto obiskat; dobro se jih še spominjam, zato jih tukaj omenjam.

Moj oče, ki ni znal niti brati niti pisati, je iskal, ko se je ženil, le ženko, ki bi se razumela na kmečka dela. Dolgo je sicer izbiral, slednjič pa vendar ni prijel za izbirek, ampak našel v moji materi pravo ženo, skrajno varčno, pridno gospodinjo, o kateri se je lahko reklo, da drži tri vogle hiše.

Otroke je vzgajala po špartansko, strogo preprosto, trdo. Ob skromnih denarnih dohodkih tudi drugače biti ni moglo. Želela si je več deklet nego fantov, zato je hodila pred vsakim porodom na božjo pot k Sv. Ani v Tunjce po punce, a sv. Ana jo je izmed dvanajstkratnih obiskov uslišala samo trikrat.

Mati otrok ni cerkljala, vendar jih je imela zelo rada. Kadar je prihajala iz trga ali sejma, smo ji drli nasproti, ker smo vedeli, da nam prinaša kamniške štruce. Kadar je kruh pekla, je vse enako obdarovala, dobil je vsak svoj hlebček, ki je bil večkrat pomazan z orehi ali meto. Najbolj težko smo pričakovali velike noči. Po stari navadi je dala mati vsakemu otroku po dva pirha, z orehi ali medom pomazan štrukeljček, kos blagoslovljenega kolača in plečeta, dve jabolki in četrtinko mesene klobase. Popoldne pa je metala mati jabolka iz hiše po bregu, mi in vsi vaški otroci pa smo se pehali za njimi in jih lovili. Pravo veselje je sledilo, če smo nalovili dosti jabolk, katera smo potem sekali ali dajali sekati. Jabolka smo sekali na tleh, jajca pa navadno v roki med palcem in kazalcem. Hudomušni sekalec je prvič nalašč vsekal v roko, šele vdrugeč v jajce. Tako in podobno smo bili odpravljeni do prihodnje velike noči.

Ker takrat na Rovih še ni bilo šole, torej tudi še nobene šolske obveznosti, so otroci ostajali doma in opravljali kmetska dela doma, na polju, v gozdu, na travnikih in pašnikih. Najljubša nam je bila paša. Tu smo pokali s korobači in biči, pekli krompir v žerjavici in pod poveznjenim piskrom pražili jabolka in pekli smojke (repo) ter se bojevali z nasprotniki, vrhovskimi pastirji. Delo

nam je odkazovala naša umna mati. Vse, kar je potrebovala živina v hlevu, štirinožci v svinjaku, kuharica v kuhinji, smo morali nanositi. Dela je bilo obilo. Pohajkovanja, brezdelnosti naša majka ni trpela, zahtevala je izvršitev dela brez ugovora.

Nekoč smo se ji pa vendar uprli in nismo hoteli izvršiti njenega ukaza. Bilo je leta 1862. Huda suša je bila. Trava in zelišča so se sušila in posušila. Krme za prašiče ni bilo nikoder več dobiti. Listje s sadnih dreves, kar smo ga mogli doseči z lestvo, smo že potrgali in pobrali. V tej sili in stiski nam mati ukaže, da naj vzamemo s seboj sekirice ter visokim črešnjam, ki so stale tik Goleževe meje vrh Laza, odsekamo vejevje in oberemo listje za krmo prašičev. Oj! tega pa že ne storimo, naših črešenj pa ne bomo obsekavali, ko nam donašajo toliko slastnega sadja, ne bomo ne, ne bomo! smo kričali. Oče, ki je naš krik in vik slišal, pristopi in ukaže, da moramo ubogati. Nič ni pomagal naš upor. Ne samo na Lazu, tudi doma za podom, v Dolini ob potu proti Pehčaniji so stale velike, mogočne črešnje; vse smo obglodali in obsekali. Debla, ki so se zdaj dvigala brez vej kvišku, so bila podobna drevju, ki ga je sovražnikov bobneči ogenj oklestil. Drugo leto so te obglavljene črešnje posekali, jih dali na žago, nekaj lesa so porabili za domačo porabo, opravo in pohištvo, nekaj pa prodali. Otroci pa smo žalovali skozi več let po svojih nepozabnih, sladkih črešnjah.

Materi je bilo delo na kmetih, za katero je bila vzgojena, najljubša stvar. Na Hudmanovem gruntu ni uživala rajskih dobrot, marveč ji je napravljalo gospodinjstvo, vzgoja otrok, oskrba delavcev itd. veliko skrbi in ponočnega bdenja. Ko smo bili otroci še majhni, je morala imeti mati dve dekli, oče pa hlapca. Te posle so vdinjevali v službo vsako leto proti Božiču, najmanj za eno celo leto. Stari posli so odhajali na sv. Štefana dan (26. decembra), novi pa so prihajali že na Šentjanžev dan (27. decembra). V tedanjih časih posli niso bili tako dragi in razvajeni kakor dandanes, tudi jih niso plačevali samo v denarjih. Mati je deklo udinjala za nekaj obleke, postavim: za dve ruti, eno židano, drugo volneno, za dva para čevljev, en par za zimo, drugi finejši za poleti, za dve krili, eno boljše, drugo skromnejše, dve

srajci, dve spodnji krili ter 40 do 50 goldinarjev v denarjih. Enako, samo malo višje, je udinjeval oče hlapce.

Oblačiti posle in kopico otrok, to je stalo precej denarja; kod ga vzeti? Skoraj noč in dan je morala revica misliti in tuhtati, kje in kako bo toliko prigospodinjila, da bo zamašila vse luknje. Kokoši so ji nesle jajca, krave dajale mleko, iz katerega je napravila maslo, sir, mohant; zemljišče je rodilo sočivje, zelenjavo, sadje itd. V Kamniku pa je vsak torek tržni dan. Nabasala je jerbas z domačimi pridelki, na glavo z njim in hajdi v Kamnik na trg! Z izkupilom je potem preskrbela, kar je bilo neogibno potrebno za dom in družino. Nekaj denarja je pa še vedno prinesla domov, da ga je hranila za domače potrebščine. Njeni potni stroški so bili majhni in skromni. — Po opravkih se je pokrepčala v gostilni pri Krištofu s čašo dobre vinske kapljice in kosom kruha, potem pa je odhitela in bila kot dobra gospodinja doma že opoldne. Včasih, ko sem študiral jaz in pozneje brat Francelj v Kamniku, nama je donašala vsak teden tudi hleb kruha, ki sva ga imela za zajtrk in malico; nosila nama ga je z veseljem v nadi, da bo nama ta kruh pripomogel do duhovskega stanu; žal, da ji usoda tega veselja ni privoščila; jaz in mislim tudi Francelj pa ji bova zato požrtvovalnost in druge brezštevne dobrote do smrti hvaležna.

Pozneje, ko je dorastla hči Meta, jo je mati jemala večkrat s seboj na kamniški trg, da jo nauči, kako se prodaja, kupuje in hitro hodi domov. Ko je Meta z uspehom naredila preizkušnjo iz vseh teh predmetov, je hodila sama na trg v Kamnik, odkoder se je vračala, ker je imela mlade, hitre noge, vedno še pred poldnevom domov. Tako mati in hči! Drugače pa je bilo z očetom; kadar je odhajal z doma, mu je mati vedno zabičevala in ga opominjala: »Glej, da se ne boš zopet kje zamrežil!« Oče je imel v vsej okolici veliko prijateljev in znancev. Če je prišel z njimi skupaj v gostilni, jim je čas potekal hitro in oče je večkrat prihajal pozno ponoči domov. Mati so tedaj vedno godrnjali. Bilo je torej ravno narobe, ko pri dedu Martinu in babici Meti. Sicer sta se oče in mati dobro razumela, le glede načina uživanja zemeljskih dobrin si nista bila povsem edina. Mater, ki so bili zelo

varčni, natančni in skrbni, je veselilo le delo in domačija, očeta poleg dela tudi vesela družba in razvedrilo v krogu prijateljev in znancev. Vsak izmed nju se je držal svojega načela in oba sta dosegla visoko starost; trditi torej smem, da sta vsak po svoje živela pravilno.

Naša mati je bila zelo pobožna in globoko verna žena; v tem smislu je vzgojevala tudi svoje otroke. Zvečer, ko so se posvetile lučice na nebu, nam je razlagala, da so to okenca neizmerne palače, ki se imenuje nebesa ali sveti raj. Tam stanuje Bog, stvarnik nebes in zemlje ter gleda doli na otroke in druge ljudi. Bogek vse vidi in vse ve, dobro plačuje, hudo kaznuje, zato morate otroci biti vedno dobri in ubogljivi, potem boste prišli gotovo po smrti v nebesa k dobremu Bogu, ki je ustvaril ves svet in dal življenje tudi vam, otročki moji! Z odprtimi ušesi in ustmi smo poslušali modro mamico. — Potem nas je naučila moliti Očenaš in Češčeno Marijo, vero in druge molitvice. Pozneje, ko smo doraščali in znali te molitvice že na pamet, je mati strogo gledala na to, da je vsak otrok takoj, ko se je vzdignil iz postelje, opravil svojo jutranjo molitev. Vestno je čuvala tudi nad tem, da je hodila družina vsako nedeljo in vsak praznik k službi božji in večkrat med letom k spovedi in sv. obhajilu. Preden je legla k počitku, je seveda opravila tudi večerno molitev in tako končala dnevno delo tudi z Bogom.

Mati so vedno iskreno želeli, da bi bil postal vsaj eden izmed njenih sinov duhovnik. Najrajši pa bi bila imela, da bi študiral za kaplana doma in bi ji zraven pomagal tudi pri delu. Dolgo je v tem smislu poizkušala z menoj. Hodil sem v šolo v Št. Vid, na Brdo in slednjič v zasebno šolo k Pircu na Rova. Ko je mati končno uvidela, da me te šole ne privedejo v duhovski stan, me je poslala v šolo v Kamnik, a žal malo prepozno, star sem bil že 14 let, ko sem vstopil v drugi razred kamniške glavne šole. Z veliko požrtvovalnostjo in skrbjo me je potem vzdrževala tri leta v Kamniku in tri leta na gimnaziji v Ljubljani.

Dobro sem se učil. Upanje je bilo, da postanem duhovnik, a začetno cincanje se je kmalu maščevalo; nabor za v letu 1850. rojene mladeniče je bil napovedan za dan 5. maja 1870 v Kamniku. Potrdili so me po dokončani

tretji šoli v nepopisno materino in mojo žalost; upanje, da bom pel: »Dominus vobiscum«, nama je splavalo po vodi. Jokala sva oba, a to ni nič pomagalo, zapisali so me v vojaške knjige, iz katerih se nisem mogel več izbrisati, oblekli so me v vojaško suktnjo in vtaknili v kadetnico. Postal sem namesto kaplana oficir.

A mati ni nehala upati, da postane vsaj eden izmed njenih sinov namestnik Kristusov, zato je dala najmlajšega sina Franceljna v šolo; toda tudi pri njem se je oglasil glas usode, da Francelj ni odločen za duhovnika, ampak za nekaj drugega. Zdaj, ko ni imela za poizkus nobenega sina več, se je morala vdati v božjo voljo.

Že iz teh glavnih obrisov materinega življenja je razvidno, da ji bivanje na Hudmanovem posestvu ni bilo posejano z rožicami, da je kot gospodinja veliko skrbela in trpela ter je v teku 48 gospodinjskih let doživela več težkih nego veselih dni. Ni čuda torej, da si je tudi ona v starosti 72. let zaželela pokoja in plačila za svoje dolgoletno, vztrajno in uspešno gospodinjstvo.

Spomladi l. 1891. sta Jakob in Meta Andrejka odstopila in prepustila gospodarstvo sinu Antonu, ki je bil takrat že 38 let star. Kakor je pri kmetih sploh navada, sta si mati in oče izgovorila priboljšek, a ta priboljšek je bil zelo pičel. Imela sta v hiši kot ali stanovanje; zagotovljena jima je bila tudi potrebna obleka, živež, gorkota, materi 25 goldinarjev, očetu 100 goldinarjev na leto in tobaka, kolikor ga pokadi. To je bila slaba pokojnina za toliko let trdega napornega dela in za toliko prestanih skrbi in težav. Zato sem mater odslej podpiral po svojih skromnih močeh z mesečno podporo ali priboljškom od 5 do 10 goldinarjev, ki so ji prihajali redno prvega vsakega meseca. Pravili so mi, da se je veselila ves mesec na to podporo. Vsako prvo nedeljo v mesecu po popoldanski službi božji je hodila s prijateljico, Šinkovčevo materjo iz Zagorice v krčmo k Pircu na Rovih. Tam sta si krepčali s kapljico vina oslabele ude ter bile vedno zelo dobre volje. — Sama Šinkovčeva mati pa mi je pravila, kako me je moja mati blagrovala in kako zelo mi je bila hvaležna za »penzijo« — par goldinarčkov, ki jih je mesečno prejemale. — Oj, ko bi ona vedela, kako sem še danes vesel, da sem ji mogel napraviti vsaj nekaj ve-

selja in poplačati le majhen del svojega velikega dolga, ki bi ji ga ne mogel poplačati nikdar, čeprav bi oba živela 100 let!

Ko sem služboval pri cesarski gardi na Dunaju, sem prihajal vsako poletje na dvomesečni dopust v Dolenje. Moja mati se je mojega prihoda zelo veselila, pa tudi jaz sem komaj čakal dneva in ure, da vidim zopet svojo dobro mamico. V vročem poletnem času sva v prijazni hladni utici skupaj zajtrkovala, skupaj obedovala, malo južinala in večerjala; preživela sva tako rekoč večji del dneva v tem senčnem kraju. Ves čas dopusta se nama je obema prav dobro godilo in oba sva bila zelo zadovoljna. Za zajtrk je mati imela najrajši belo kavo s šarkljem. Popoldne si je mati želela goveje juhe z mesom in prikuho, včasih tudi pečenke in pišk; za malo južino sva dobila vedno belo kavo, za večerjo večkrat ribe in rake. Kaše in drugih jedi, ki so bile v navadi v dneh, ko mene ni bilo v Dolenjah, mati ni marala, češ ona hoče obedovati in večerjati po gosposko kaj boljšega. Zelo rada je imela po kosilu in večerji čašo dobrega vina, tudi tega ji ni manjkalo. Preskrbel sem ji vse, kar si je poželega, če je le bilo v moji moči.

Razgovarjala sva se v uti o marsičem, med drugim tudi o onih časih, ko so me vtaknili v vojaško suknjo in sva oba mislila, da ne postanem gospod. Duhovnik res nisem postal, a postal sem oficir, ki je, kakor pravijo, eden prvih med gospodo. Posušile so se nekdanje solze, ki mi jih je povzročil nabor. Vdanost in zaupanje v modro, božje vodstvo je obrodilo veselje in zadovoljnost. Spominjala sva se celo onih davnih časov, ko sem bil še v sami srajci in me je mamica poučevala v temeljnih resnicah sv. vere in me učila delati križ. — Te, globoko v srcu zasejane resnice nisem nikdar pozabil; tudi vojaški stan mi jih ni izpulil iz srca in tudi kot vojak sem se pokrižal in opravil vsako jutro in vsak večer molitvico, katero me je mati moja naučila.

Tudi cerkve se nisem ogibal v vojaškem stanu. V žalostnih časih sem našel tu tolažbo, da celo nepričakovano materijalno pomoč. Ko sem bil še v vojaški šoli v Tridentu, sem nekega dne na sprehodu vstopil v cerkev Materie božje in pokleknil pred oltar »Marije Pomagaj«. Po

kratki molitvi sem se zopet oddaljil, kar prihiti za menoj gospod in mi potisne nekaj v roko. Ko pridem ven, vidim, da držim srebrnik za 20 krajcarjev v roki. — Pogledam kvišku v stran in slutim, da me vabi sreča. Vstopim v bližnjo loterijo in izvlečem 16, 39, 64; srebrni denar je izginil. Čez par dni grem zopet mimo in vidim na deski: 16, 39, 63, 85, 90. — Vstopim, brez ugovora so mi izplačali »ambo« — za »skoraj terno« pa mi niso nič dali. — Ne daleč od Inomosta, kjer sem bil dve leti v vojaški šoli, imajo Cistercijanci ali beli menihi v Wiltenu lepo cerkev. Nekoč na sprehodu sem obiskal tudi ta krasni božji hram in pomoli par očenašev k Mariji Pomagaj. Mračilo se je že, ko zapusti z menoj vred cerkev tudi eleganten Tirolec, ki me prijazno nagovori in povabi, da naj vstopim v njegovo vilo in si ogledam vrt. Ko sva si ogledala, mi ponudi sedež v utici ter me pogosti z vinom in prigrizkom. Tirolci so bili takrat, mislim, da so tudi danes, zelo pobožni ljudje, zato jim je bilo všeč, ko so videli moliti vojake, posebno pa kadete. Po tem dogodku sem bil večkrat gost prijaznega Tirolca.

Take in slične dogodke iz svojega vojaškega življenja sem pripovedoval materi in drugim poslušalcem v zeleni utici, zgrajeni leta 1886. Med njimi je bil tudi prijatelj, davkar Mazuran iz Prevoj s svojo soprogo, ki je pri tej priliki izjavila, da mi zavida telesno in duševno tako krepko mamico; bilo ji je tedaj že 80 let. Kadar so me prijatelji in znanci poleti v Dolenjah obiskali, je bila namreč moja mati po navadi navzoča in v družbi zelo vesela. Vsak, kdor jo je poznal, je trdil, da se je v tem času kar pomladila; verjetno, ker živela je dobro in brez skrbi. Vedela je pa tudi, da dva meseca ne trajata večno, zato je, ko je potekal osmi teden dopusta, začela tarnati: »Jernej, kmalu me boš zopet zapustil, ostala bom sama, stara sem, Bog ve, če se bova še kdaj videla!« Tako je od leta do leta tožila, preden sva se ločila. Leta 1902. pa so se poslovilne besede glasile nekako bolj žalostno, kakor bi hotela reči: Konec mojih dni se bliža!

Dne 1. julija 1903 sem mamici še poslal njen penzi-jonček in ji obenem čestital k njenemu godu, ki ga je obhajala na sv. Marjete dan, 13. julija. Kmalu nato sem se začel odpravljati na odhod v Dolenje, kar dobim že

21. julija brzojavko na Dunaj, da je materi slabo, da naj hitro pridem, ker me iskreno želi videti in govoriti z menoj. Nemudoma sem se odpeljal z brzovlakom in bil v desetih urah iz Dunaja v Jaršah, odkoder sem hitel k dragi mamici. Ko pridem v radomeljski gozd, pozvoni na Rovih z velikim zvonom za sv. obhajilo. Takoj sem vedel, da velja to moji materi. Hitel sem, kar sem mogel. Pri Pirčevem znamenju na Rovih sem dohitel župnika Šiško, ki je nesel moji materi zadnjo popotnico. Med molitvami sem spremljal duhovnika do materine postelje. Ta popotnica je bila v teku par dni že druga — mati je že težko sopla in govoriti ni mogla več, duhovnik jo je obhajal in mazilil s sv. poslednjim oljem. Po teh svetih opravkih sem stopil k mamici, jo poljubil in ji dal piti kozarček šampanjca, ki sem ga prinesel iz gardijske kleti na Dunaju. Revica je mogla narediti le par požirkov, oči so se ji nato odprle, spoznala me je, a govoriti ni mogla, razprostrla je roki in me trdo pritisnila k sebi. Umrla je tako rekoč v mojih rokah, mirno brez vseh bolečin, dne 22. julija 1903 ob dveh popoldne, stara 84 let. Pokopali so jo na rovskem pokopališču, v prvi vrsti, levo pri vratih; v tej gomili je počivala 18 let. Dne 19. septembra 1921 pa sem jo dal izkopati in prenesti njene in očetove ostanke v svojo grobnico pod rovskim zvonikom.

OTROŠKA LETA

Rodil sem se 20. avgusta 1850 ob 7. zjutraj v Dolenjah št. 1 pri Hudmanu, občina Rova, okraj Kamnik, kot peti med dvanajstimi otroci Jakoba in Mete Andrejka. — O tem dogodku mi je mati pozneje pripovedovala takole: »Mlatiče smo imeli, mlatili so pšenico. Rano zjutraj se je razlegal pika-poka daleč na okoli in odmeval v zagoriških in žiških hribih, jaz sem stala v kuhinji pred ognjiščem in kuhala žgance za mlatiče; ti pa so udrihali tako neznanško, da so privabili tebe na svet. Ob pol sedmih sem morala iz kuhinje ter hitela v štibelec, kjer se je oglasil že čez pol ure peti mlatič in to si bil ti. Krstil te je še tisti dan gospod župnik Janez Pašič na ime sv. Jerneja. Istega popoldne pa je prišla iz Trznega pri Moravčah žalostna vest, da mi je umrla mati; dobila sem torej za mater sina!«

S hrupom in pokanjem na podu mi je rojenica prelokovala burno življenje in vojni hrup; z žalostno novico, ki je došla tako hitro za veselo, pa še to, da bom imel v življenju več žalostnih ko solnčnih dni. Ime sv. Jerneja, ki so mi ga dali pri krstu, pa kaže na mukepolno življenje; saj je znano, da so tega svetnika živega s kože dejali. V zibelki sem hudo kričal in materi jemal spanje, pa saj tudi drugače ni moglo biti. Pridirjal sem veselo na svet, ničesar še nisem zakrivil, pa so mi že zvezali noge in roke in vzeli tako vsako svobodo; niso mi pustili niti brcati, povili so me s povojem tako hudo in trdo, da se nisem mogel ganiti. Na ta način v plenice položena in povita stvar, podobna štruci za 26 kron — ne more drugače ko na ves glas protestirati proti takemu krutemu ravnanju. Tako povijajo slovenske matere še danes svoje dojenčke, češ, da jim potem ostanejo roke posebno pa noge ravne. Matere se še danes ne dajo poučiti, da to ni higiensko, a jaz sem se teh povojev hitro rešil. Shodil sem že v enajstem mesecu.

Lahkih nog naokrog

Toliko, da sem stal na ravnih nogah, že se je pričela špartanska vzgoja, dobil sem srajčico iz hodničnega platna; to je bila vsa moja obleka skozi dolga leta, zakaj pri nas je bila stara navada, da so otrokom napravljali hlače in čevlje šele ob birmi. V tej skromni opravi sem se pridružil drugim vaškim in domačim otrokom, s katerimi smo gradili hiše in gradove iz peska in blata, postavljali mline ob potočkih, lovili rake, iskali ptičja gnezda, klestili in obirali domače in tuje sadje, nabirali jagode in borovnice, jeseni pa gobe, pa vabili murenčke iz toplih zemeljskih luknjic, drezaje jih z bilko:

Murenček!
 pojdi ven,
 t' bom sirčka dav,
 komat na vrat,
 na dovgo njiv'co
 ajdo s'jat!

Tako smo jim peli in bili veseli. Pa znali smo tudi druge, še lepše; če smo žabe lovili:

Žaba pravi kvek, kvek, kvek,
 primi jo za zadnji cvek!
 Žaba skoči v luknjico:
 primi jo za suknjico!
 Če ti pa kaj reče,
 primi jo za pleče!

Ali pa tisto:

Miha Pavliha
 je žabe kovav,
 je kleše nastavu,
 je kladvo prodav.

Bratu Pavletu, ki jo je некоč skupil, ko je sosedu otresal cimbare, pa smo zagodili:

Na štengah sem stav,
 sem cimbare brav,
 pa Luka prikuka,
 me s palco nasmuka,
 sem letu po trat,

sem padu stokrat,
sem rajtu vekat,
sem se mogu smejat!

Ko smo zagledali berača, ki je krevljal proti Vrhovljam, pa smo zažingali tisto:

Hej Tomaž!
kam krevljaš?
V vrhovsko vas
po par klobas.
Če jih prodaš,
dam ne znaš;
če jih sneš,
dam ne smeš.

Posebno radi smo spuščali papirne barčice po vodi. Nekoč smo se igrali pri bajerju pod hišo s takimi papirnimi čolnici, kar se mlajši bratec Francek preveč nagne čez rob in pade v meter globoko vodo, ki ga je takoj zakrila. Utonil bi bil prav gotovo, da ga ni starejši brat Anton zgrabil za lase in ga potegnil ven. Francek pa svoji usodi ni ubežal, o čemer bom pozneje govoril. Za ta pogumen Antonov čin smo prejeli vsi skup drug za drugim občutno očetovo pohvalo v obliki smrekove sveže palice, ki nam je zapustila tudi nekaj črnih prog in nam vzela za nekaj časa veselje do papirnih barčic.

Vendar pa je ostalo v nas še vedno toliko kipečega življenja, moči in prešernosti, da bi bili hoteli znesti s tečajev ves svet. Tako smo nekoč zakurili prav pod kozoľcem v dolini velik ogenj, da si spečemo krompirja, ki je ravno zorel na sosednji njivi.

Bilo je lepe sobote popoldne. Solnce je še gorko sijalo v čistem jesenskem zraku, čez borove gozdove sem pa so peli zvonovi bližnjih cerkva. Otroci smo jih radi poslušali. Globoko in mogočno je klical homški zvon iz zapada:

Prid' k men gor!
pid' k men gor!

Od jutra sem pa je pritrkaval rafolški ter obljubljal venomer:

Povhen talar nudeljnov,
povhen talar nudeljnov.

V Št. Vidu je zvonilo mrliču. Iz juga sem je nosil veter k nam žalostno vdano pesem:

Tam bo bolj,
tam bo bolj!

A mi smo bili mladi in razposajeni, pa smo ob praske-tajočem ognju zapeli še tisto o narobe svetu:

Solnce sije,
dežek gre,
malen melje
brez vode;
dekla pometa
brez metle,
hlapec pleše
brez nogé.

Ravno smo bili v najlepši viži, kar se oglasi od daleč krik: Kanalje! Vam bom že dav metlo! In naenkrat se je pred nami namesto metle pojavila znana očetova palica in nas razkropila na vse strani ter še ob pravem času odvrnila nesrečo požara, ki bi bila lahko nastala vsled naše nepremišljene objestnosti. Odslej smo pekli krompir na paši, v Erjavcu, v Varanšici in v Gornjem borštu.

Prikimala je mrzla zima, zapadel je debel sneg in napravil nam otrokom veliko veselje. Privlekli smo sani izpod strešja, nataknili stare krevse na noge in hajdi se sankat na Laz pod Goležem v sami srajčici. Neizkušeni otrok bezlja kakor teliček kar tjavendan, ne da bi videl nevarnost, ki mu preti. Francek in jaz v samih srajčkah sva se pri sankanju hudo premrazila. Ko sva prišla domov, sva morala takoj v posteljo. Zdravnik, tedanji stari Rus iz Št. Vida pri Brdu, je dognal pri obeh pljučnico, kateri je Francek, moj mlajši bratec, podlegel v treh dneh, dne 2. januarja 1858. Ko je ležal na mrtvaškem odru, je bilo meni tako slabo, da so mi držali že luč in mi svetili v večnost. Ker sem pa bil starejši in tudi močnejši, sem prestal nevarno bolezen, ki me je oslabila za dolgo časa; popolnoma sem okreval šele čez leto dni. Vzrok te nesreče in izgube bratca je bila tudi stara peč v hiši, ki se je bila tisto zimo zrušila in očeta prisilila, da jo je moral v najhujšem mrazu znova postavljati, kar je trajalo precej

časa. Med tem pa smo otroci zmrzovali v mrzli hiši, kakor zajci v grmu. Krona premrazenja pa je bilo seveda sanjkanje v sami srajčici brez hlačic in gorkega obuvala.

Pastirska smola

Ko je bila paša po dobskih gozdih in livadah še prosta, je bila živina skoraj ves dan zunaj in se je po pašnikih sama krmila, pastirji pa so jo morali čuvati. Prišel je pa dan žegnanja. Ta dan pa so hoteli pastirji nasititi živino že navsezgodaj, da bi bili potem prosti in bi se mogli udeležiti cerkvenih slavnosti tega dne. Poglejmo, kaj so uprizorili ti paglavci! — Že ob treh zjutraj, ko se je začelo daniti, so gnali živino skoz gornje gozde na Boštjanov, po domače Pehčanov travnik, kjer je rastla lepa mlada trava. Živina jo je rada jedla kakor solato. Kmalu je travnik izgledal kakor da so ga pokosili kosci. Živina je bila sita, da jo je bilo veselje gledati, a človek ne hvali dneva pred večerom! V trenutku, ko je bilo vse pripravljeno za odgon in vrnitev, so se pojavili Boštjanov oče z vrvjo (štrikom) v roki. Velika zmešnjava je nastala med pastirji. Nekateri so, zapustivši živino, zbežali v gozd, drugi pa niso izgubili zavednosti duha ter poganjali svoje krave, da jih rešijo pred rubežnijo.

Boštjanov oče so si izbrali najlepšo kravo, ji vrgli štrik okoli rogov in jo gnali domov. Nesreča je bila zapečatena, a kmalu se je zmanjšala, ko se je izvedlo, da je zarubljena krava Cehtanova. Cehtanov oče in Boštjan s Pehčanije sta si bila brata; poravnava bo torej lažja, so si mislili pastirji in podili sito živino proti domu. Prišedši domov so postavili krave v hlev ter šli spat. Toda oče Boštjan jim je bil za petami. Hudo je razsajal in kričal po Dolenjah. Na to vpitje so prihiteli gospodarji in popraševali, kaj se je zgodilo, ali se je morda Pehčanija podrla? Boštjan jim vse razloži in zahteva veliko odškodnino; ako jo ne dobi, bo tožil pri sodnji. Ker pa je bil udeležen njegov brat, se je po dolgem pogajanju omehčal in sprejel primerno odškodnino. Hudmanov oče, ki je imel največ krav, je plačal 5, Bilenc 4, Cehtanov in Pirc po 2 goldinarja odškodnine. — Zarubljeno kravo je potem Cehtan dobil nazaj.

Krave so imele za žegnanje okusen in obilen zajtrk, pastirčki poniglavi pa so dobili namesto boba, potice in štrukljev gorke batine; posebno pri Hudmanu je znana smrekova nezlomljiva šiba pela pastirčkom žegnansko pesem, okoli nekega prijemljivega, a neizrekljivega dela telesa.

Pastirski boj v Erjavčku

Kakih 300 metrov južno od Dolenj stoje na majhnem brdu tri hišice, ki so, kakor kažejo napisi na hišnih deskah, danes zaselje za-se. Zaselje se imenuje Stegné. Ime mu je najbrž dala narava sama, ker predstavlja brdo, na katerem stoji, v širšem pomenu besede vzeto »stegno«. — Od srednjega, gorskega života v Vrhovljah se namreč cepita dve stegni: severno čez Pehčanijo, zagoriške, žiške in rovske višave ter se izgublja v radomljiško polje, — južno stegno, na katerem stoji omenjena vasica, se pa razprostira čez Vrhovski greben, Cehtanov hrib, Stegné, Hudmanov gozd, Kovačev gozd in Repét ter prehaja v čemšeniško polje. V rogovili teh dveh stegen so vasi: Vrhovlje, Dolenje, Zagorica, Žiče in Rova. Mogoče pa je, toda manj verjetno, da so imenovali naselbino po gospodarju srednje hiše, ki se še danes piše za Stegnarja.

Prav za prav spadajo Stegné k Dolenjam: to dokazujejo tudi hišne številke 7, 8, 9, ki se vrstijo za dolenskimimi 1—6. Tudi svet, na katerem stoje kočé, kaže na prvi pogled, da je bilo zemljišče št. 7 (Anderlé) in št. 8 (Stegnar) last Bitenca, zemljišče št. 9 (Golež) pa last Hudmana iz Dolenj. — Posestnika Bitenc (Sušnik) in Hudman (Andrejka) sta že od starine imela hlapce, ki so pomagali pri kmetiskem delu; da jih še bolj privežeta na to pomoč, sta jim Bitenc in Hudman odstopila za male denarce kos zemlje, na kateri so potem postavili svoje borne, lesene kočé, ki se še danes ne morejo dvigniti, da bi bile zidane. Kdaj je nastala ta naselbina, naenkrat ali polagoma, kočá za kočó, se ne da natanko dokazati, na vsak način pa gotovo pred par sto leti, ker najdemo n. pr. že v 17 stoletju nekega Gorjupa kot Hudmanovega osebenkarja (»Hintersaß«) zapisanega v urbarjih stolnega kapitlja v Ljubljani.

Ker poznamo sedaj zanimivosti te male, od Dolenj odvisne vasice, si oglejmo nekoliko nje bližnjo okolico. Kakih 7—8 minut hoda južno od Stegen v gozdni nižavi stoji trda sivkasta skala; izpod nje izvira studenček, ki ne ve, kam bi se obrnil, zato mu voda zastaja in dela neposredno pred izvirob bajerček; iz njega odteka potoček, ki ga ljudska govorica imenuje Erjavček ali Erjavvec. Ime prihaja najbrž od imena zemlje rjavice, skoz katero in po kateri teče studenček. Ta svetlo rjava zemlja je privabila celo tvornico barv »Reininghaus« iz Gradca, da je napravila pogodbo s Hudmanom za kopanje te zemlje na njegovem svetu. Kopali so jo nekoliko časa, potem pa so to opustili in pogodbo razveljavili zaradi previsokih dobavnih stroškov.

Nižava, v kateri izvira Erjavček, bi se lahko imenovala: »mirni dol«. Proti severnim vetrovom jo brani brdo Stegne, južnim vetrovom pa je vstop prost. Vse naokoli raste smolnato drevje, smrekovina, borovina itd. Človek, ki je bolan na živcih, bi tukaj našel dobrodejen mir in zboljšanje zdravja. Na bajerčku v mirnem dolu perejo Stegenčanke perilo, iz studenca Erjavčka pa zajemajo pitno vodo. Malo dalje proti zapadu pa izvira še en studenček v jarku, ki dela mejo med dobskim in hudmanovim gozdom. Ljudstvo pozna ta studenček pod imenom: »Studenec za Dobovškim«. Ta studenec ima zdravilno moč za očesne bolezni. Ljudje iz okolice prihajajo pogosto v Zadobovško, si spirajo oči in si jih popravijo brezplačno. Ta studenček je tudi napajal svoj čas kopališče, ki sem ga zgradil l. 1896 na koncu travnika v Erjavcu. Pozneje se je pa začel studenček Zadobovškim zajedati vedno globlje v zemljo in slednjič ni hodil več na dan; ljudje ugibajo, a pravega vzroka nihče ne ve; nekateri trdijo, da ga je prestavil škrat, boječ se, da mu kdo ne vzdigne zaklada, ki naj bi bil tam zakopan. In res so večkrat razkopavali zemljo okoli tega studenčka. Prevojšani so hodili celo o polnoči sem kopat zaklad, škrat se je pa vjezil ter prestavil studenček na drug kraj; Prevojšani so torej vzrok, da studenček ne izvira več. Tako trdi Dolenjska srenja, jaz pa mislim, da se je vodica, morda zaradi prekopavanja, globlje za-

jedla in se združila pod zemljo z Erjavčkom, da sedaj skupno izvirata izpod sive skale.

Ob izviru Erjavčka je naš mirni dol širok do 60 m, dolg pa do 200 m. Potoček se je zadovoljil s strugo ob južni meji; nekoliko močvirno središče tega dela pa so pred 40 leti uravnali in izpremenili v travnik, ki ga imenujejo »travnik v Erjavcu«. Ob severni meji in še precej daleč po gozdu raste tod bujna gozdna trava. Čez zgornji del dolinice je držala pred uravnavo po izpeljanem nasipu vozna pot; lahko si se peljal iz Dolenj po tej poti na Prevoje. Ker pa ob regulaciji dola nihče ni hotel prispevati za popravo voznega pota, so ga opustili in zdaj drži le stezica za pešce čez ta še nekoliko močvirni travnik.

Za časa proste paše so se vršili ob izviru Erjavčka med pastirji bližnjih vasi hudi boji zaradi bujne, mastne trave. Vsaka pastirska armada je privoščila svojim četveronožnim varovancem najboljše paše. Kdor je prej prignal, ta je posnel smetano z mleka. Enega teh bojev sem se udeležil tudi jaz, ko sem bil star 11 let. Stali sta si nasproti dve vojski: dolenjska in vrhovska. Nekega zgodnjega poletnega jutra so si vrhovska živinčeta ravno zopet v Erjavcu izbirala najslastnejšo travico, ko prihrumé Dolenjčani s Stegen navzdol ter se odločno vržejo na Vrhovce. Vrhovčani, ki so se čutili šibkejši, niso čakali glavnega spopada; brž ko so mogli, so podili svojo čredo na levi breg Erjavčka. Njih poveljnik pa je kričal svojim pajdašem: »Zabrni se in daj vsakemu eno peršvoumbo!« (močan udarec z bičem). Za te »peršvoumbe« pa zdaj ni bilo časa in gotovo tudi ne korajže. Hiteli so, da rešijo sebe in četveronožce in da pridejo hitro onstran Erjavčka. Bojni vrsti sta si stali nato nasproti tostran in onstran potoka. Strelji in bombe v obliki izzivalnih zmerjavk in drugih korajžnih besed so švigale in frčale sem in tja, vendar pa nihče ni hotel napadati naravnost.

Tej neodločnosti sem hotel narediti na vsak način konec; pregledal sem svet, kakor Radecki pri Milanu in Kustoci ter razvidel, da me na levem krilu krije hosta. Vzamem bič, na katerem je bil pritrjen močan, gibčen jermen, se priplazim po tistem skozi grmovje za hrbet

komandantu sovražne čete, ki je nosil še kratke hlače, tako da so mu bila meča gola. Kakor strela ga fliknem po golih mečeh dvakrat, trikrat tako silovito, da so mu stekle takoj višnjeve klobase in se je zvalil na tla. Ko je vrhovska fronta videla, da ji je komandant padel, so izgubili glavo in v tej zmedi podili živino nazaj, kar so le mogli. Samo eden izmed njih se je usmilit komandanta in mu pomagal na noge. Hacala sta potem skupaj za premagano armado, poveljnik pa je v svojih bolečinah stokal: »Saj sem ti že prej rejku, da daj vsakemu eno peršvomb!« Veselja, petja in smeha ob tej slavni zmagi na naši strani ni hotelo biti kraja. Od dne te odločilne zmage dolenjskih čez vrhovske pastirje je bil za vedno mir. Potok Erjavček pa je od tedaj naprej državna meja med dolenjskimi in vrhovskimi pašniki. Adamičev Tine iz Vrholj, če še živi, se bo teh »peršvomb« gotovo še živo spominjal.

*

Moj rajni oče Jakob, lastnik Erjavčka in njegove okolice, se je prav dobro spominjal rokovnjačev, ki so se posebno radi potikali okoli Erjavčka. V dobi rokovnjačev je stala na tratici ob gozdnem robu blizu studenca mogočna, košata smreka z dolgimi vejami. Nudila je nekako streho. Moralo je že delj časa deževati, da je bil v tem zavetju človek moker. Pod to košato smreko so rokovnjači, kadarkoli so obiskali podkrajске gozdove, bivali, kuhali in prenočevali. Bilo pa je to mogočno drevo večkrat tudi priča njihovih zakonskih zvez, ki so jih sklepali kar pod vedrim nebom. Oče je gledal nekoč, seveda od daleč, tako poroko. Ženin in nevesta sta pokleknila pod smreko na tla, rokovnjaški poglavar jima je položil roki na glavo in govoril nastopne besede: »Poročam vaju in nomine patre, vzemi jo za kvatre, če ne bo za tebe, spod jo od sebe!« — Obhajali so potem ženitovanje kar pod smreko, pili vino in obirali pečene piške, ki so jih nakradli; po ženitovanju pa sta se poročenca podala v hosto in tam obhajala medene ure; pastirji pa so jih opazovali iz zatišja. Rokovnjaška tolpa torej ni bila nevarna le imetju kmetov sosednjih vasi, temveč je pohujševala s svojim ciganskim in divjaškim življenjem tudi neizkušeno mladino.

Kaj so kosi peli

Mojemu očetu so bile češnje najljubše takrat, kadar so visele v svoji nepokvarjeni rdeči ali črni opravi kakor kraguljčki na češnjevih vejicah. Mali paglavčki, ki smo stali okoli njega in poslušali to njegovo modrovanje, pa nismo bili njegovega mnenja. Toliko da so zardele češnje, že smo bili urni kakor veverice na visokem drevesu. A vendar ne prvi. Prehiteli so nas črni kosi, ki so jim šle češnje prav tako v slast. Takrat smo se bližje seznanili s temi rumenokljuni, ki so nam bili zelo všeč. Radi bi jih bili vjeli, a bežali so pred nami vrh visoke češnje in slednjič odfrčali v bližnji gozd. — Sklenili smo, da dobimo takega ptiča na vsak način v svojo last in sicer tako, da ga vlóvimo v gnezdu, ko je še mlad in neizkušen. Zato smo se napotili nekega pomladnega dne čez Pehčanijo in Jasen v Veliki Vrh. Tam smo našli v temni hosti gnezdo s tremi še golimi mladiči. Utegnili bi se zgoditi šele v 14 dneh. Zaznamovali smo torej gnezdo ter se vrnili domov.

Čez 14 dni smo zopet obiskali svoje prijatelje v Velikem Vrh. Že od daleč smo slišali, kako stari svarijo mladiče, naj se izpeljejo in zleté na drevesa, a mladi, neizkušeni kosi še niso bili dosti pametni, da bi bili uvideli, kakšna nevarnost jim preti: počakali so nas v gnezdu, brat Pavle pa jim je tiho zapel tisto o kosu:

»Pleši, pleši črni kos,
Kako bom plesav, ko sem bos.
Kam pa si čevljičke dav?
En stari bab' sem jih prodav!«

Trije bratje smo bili. Vsak si je vzel enega kosa in ga trdo tiščal v roki, da mu ne uide. Veselje, da jih imamo, je bilo nepopisno. Pa kakor ni rože brez trnja, tako se je tudi naše veselje kmalu izpremenilo v strah in grozo. Sivi oblaki na nebu, ki so nas spremljali že na poti v Veliki Vrh, so se stemnili in zgostili v pretečo črno prikazen. Začelo je strašno grmeti in se bliskati, strele so švigale in udarjale v visoka debela, dež je lil kakor iz vedra, a junaki s kosi v rokah, do kosti premočeni, smo tekli veselo dalje čez hribe in doline, čez drn in strn.

Ko pridemo do globokega gorskega jarka, kjer je voda že precej visoko narasla, je imel brat Pavle smolo, padel je v vodo. Brodil je iz nje z obema rokama, pri tem pa je moral izpustiti kosa, ki ga je držal v desnici. Tedaj se je pokazalo, da je bil kos že zadosti goden. Zletel je na bližnjo smrečico in se skrnil pod košate vejice. Stara, ki sta nas ob poti obupno obletavala in vpila, naj jima vrnemo ugrabljene mladiče, sta oproščenega sina sprejela s preveselim žvrgolenjem in čvrčanjem, mi smo pa z dvema kosoma nadaljevali pot proti domu. Zdi se, da je tu Previdnost razsodila: pustila je rediteljem enega, nam pa dva kosa, dobro vedoč, da sta v dobrih rokah in da se jima ne bo godilo slabo. In res, Pavle, ki je imel zdaj roke proste, je nabiral med potjo črve deževnike kosom za večerjo. Ko smo prišli domov, smo napitali kosa in ju dali spat v kletko.

Drugo jutro se je zbralo vse polno otrok in odraslih okoli obeh novakov. Vsak je hotel najbolje vedeti, kako treba kose negovati in kaj najrajši zobljejo. Naša kosa sta dobivala izprva črve, za pojužnik včasih češnje, zobala pa sta tudi rada krušne drobtinice in zrnje in zraven pila vodo. Oba sta bila samca. Vidno sta rasla ter bila zelo poslušna in dovzetna za žvižganje. Če sem jima zažvižgal: »Naprej zastava slave,« sta obrnila glavice in mirno poslušala. Zdelo se je, da jima ta pesem zelo ugaja in glej! pozimi sta jo že sama žvižgala v veselje vsem hišnim prebivalcem.

Pripotovala pa je branjevka v hišo, one vrste ženska, ki mislijo povsod le na dobiček. Slišala je kosa peti naš: »Naprej«. Sprva se je čudila, potem pa vprašala, če je kateri kos naprodaj. Prodali smo ji enega za 10 tedanjih goldinarjev. Branjevka je nesla nenavadnega pevca v Ljubljano in ga tam prodala trgovcu za dober dobiček. Ta je pa tudi dobro ukrenil, obesil je kletko s kosom na steno pred svojo trgovino. Kos je prepeval tudi tu svoj: »Naprej«. Kdorkoli je šel mimo, je obstal in občudoval nenavadno, rodoljubno kosovo petje. Radovedneži pa so vstopali tudi v trgovino in zahtevali pojasnil o redkem rumenokljunu. Seveda je prišel pri tem tudi trgovec na svoj račun, ker je mnogokateri rado-

vednež pri njem kaj kupil, že zato, da si nasiti svojo radovednost.

Tako je ostal pri nas le še en kos. Oglasila se je spomlad. Vratca pri kletki so bila odprta, okno v hiši tudi. Vigred je vabila vsa živa bitja v vstajajočo prirodo. Ni bilo torej zameriti narodnemu pevcu, da nas je nekega dne zapustil brez slovesa in izletel v svobodni ptičji svet. Potikal se je potem še nekaj časa po vrtu. Ker pa tu ni dobil družice, se je preselil v bližnji gozd. Kmalu na to smo opazili našega begunca v družbi izvoljenke, ki jo je razveseljeval s svojim: »Naprejem...«

Izsledili smo pozneje tudi njegovo gnezdo. Toda nismo se ga dotaknili, češ, naj le vzgaja sam svoje mladiče po znanem izreku: »Kakor so stari nekdanj peli, od njih mladiči glas so vzeli.« To se je tudi uresničilo. Slišali smo prepevati kose še več let po vrtovih in gozdovih Dolenjskih našo lepo narodno himno.

Birma

Bil sem star nekaj čez 7 let, vedel sem, koliko je Bogov in Božjih oseb in kako se imenujejo, znal sem moliti tudi očenaš in češčeno Marijo. — Tisto leto 1858. je bila napovedana birma v Moravčah in mati je šla k župniku Hudoverniku, da bi me pripravil zanjo. In res je nas petero začelo hoditi k pripravljanju in izpraševanju. Kar je župnik zahteval, vsega sem se hitro naučil. Mati je bila vesela in zadovoljna in preudarjala je: »Tega bomo pa dali v šolo, da bo gospod.« Ko bi bila vedela, zakaj sem se jaz tako rad in hitro naučil, kar je župnik zahteval, bi o gospodu gotovo ne bila govorila. Meni je bilo le za prve hlače in orgeljce, ki mi jih bo gotovo kupil botrček. — Krojač mi je pomeril obleko, čevljar prve čevlje, mati pa mi je kupila v Kamniku slamnik za dvajset krajcarjev in oprava za birmo je bila izvršena.

Za botra pa so mi postavili Rihtarjevega očeta, Josipa Lintova iz Vrhelj. Nedelja, srečni dan sv. birme, je napočila. Mahali smo jo mati, boter in jaz peš proti dve uri oddaljenim Moravčam. — Na Imenih nas je že pozdravljial veliki moravški zvon. — Prišli smo v Moravče, ko se je pričela sv. maša, pri kateri sem pa bil zelo ne-

miren in raztresen. Mati so me večkrat opominjali, naj dlani sklenem in Bohka hvalim, pa vse ni nič pomagalo, meni so rojile le orgeljce po glavi. Po maši je bila pridiga in potem šele birma. Za birmovanje smo se postavili po cerkvi v dve vrsti, sredino cerkve pa smo pustili prosto za škofa in njegovo spremstvo. — Doma so me strašili, da me bo škof Vidmar močno udaril na lice, a to se ni zgodilo, samo malo pobožal me je. Po tem lahkem udarcu pa sem že spet mislil na orgeljce in komaj čakal, da se obredi končajo.

Po škofovem zadnjem blagoslovu smo zdrevili na trg pred cerkvijo, kjer je bilo polno kramarjev. Ko je veliki zvon oznanjal poldan, sem imel že orgeljce in tudi sam nanje oznanjal poldansko uro. Kupil mi je boter tudi še lepo rdečo ruto za 30 krajcarjev, v katero sem zavil mnogovrstna darila. Med temi sta me poleg orgeljc najbolj veselila trobenta in jezdec na konju, ki je znal tudi zadaj piskati. Ko je bila rdeča ruta polna, smo šli na Trzen k materinemu očetu, tam smo kosili, to se pravi, mati, botrček in drugi domači; meni pa za jed ni bilo mar, moral sem poskrbeti z novimi orgeljcami za primerno godbo. Ob štirih smo se poslovili in dospeli ob šestih do Martinčka v Rafoljče, kjer smo imeli malo južino z mojo brezplačno godbo. Ko smo se pri Ervičarju v Vrhovljah ločili, mi je boter stisnil v roke še štiri cvancgarce, to je: 1 gold. 20 krajcarjev, ki sem jih izročil materi. V zahvalo sem mu zagodel odhodnico z orgeljcami. Ta dan je bil zame dan čistega veselja, imel sem prvikrat nove hlače, nove čevlje in nove orgeljce.

Korobačarji

Za mojih otroških let se je zelo razpaslo pokanje s korobači. Korobač se razlikuje od biča predvsem v tem, da je trdnejši in debelejši v izmeri. Za njegov ročnik (gajželnik) se navadno porablja mlada, poldrug meter dolga smrekca, ki se na gornjem koncu udaja; del, ki šviga po zraku, ni iz jermenja, kakor pri biču, ampak iz poldrug meter dolge konopljine vrvice (štrangice), na čije konec se vplete takozvani šmis, t. j. 30 cm dolga vrvice (špagica) iz najfinejšega pražnjega prediva, ki pa ostane

na koncu razpletena kakor dekličji lasje. Kadar hočeš pokati s korobačem, upri ročnik s spodnjim koncem v sredo života precej trdo, primi ga potem z obema rokama po sredi ter krepko z njim mahaj sem in tja. Po kratki vaji že zadobiš precejšnjo ročnost in spretnost v pokanju. Če se dva taka korobačarja postavita vštric, primerno oddaljena drug od drugega in začneta nalik mlatičem urejeno pokati, se to pokanje sliši daleč na okoli.

Neki zmisel in pomen pa je vendar moralo imeti to pokanje. Bila je to telovadna vaja za mlade ljudi, imela pa je tudi krajevni pomen. — Kakor je v navadi še danes nekoliko tednov pred veliko nočjo sekanje pomaranč, jabolk, jajc itd. s krajcarji ali dinarji, tako so pričenjali s tem pokanjem dva meseca pred žegnansko nedeljo. Žegnanje so obhajali na Rovih v mojih otroških dneh nedeljo pred sv. Marjeto, to je: nedeljo pred 13. julijem; pozneje so preložili ta praznik na nedeljo po svetem Lovrencu (10. avgusta), ker je na ta dan leta 1742. dozidano rovsko cerkev blagoslovil M. L. Rasp, kamniški župnik. Leta 1898. so obhajali na Rovih stoletnico, odkar se je ustanovila pri cerkvi sv. Katarine samostojna duhovnija — lokalija. Ob tej priliki se je cerkev, ki jo je potres dne 14. aprila 1895 močno pretresel, popolnoma prenovila in meseca oktobra znova blagoslovila. Od tega časa naprej se obhaja žegnanje na Rovih na splošno žegnanjsko nedeljo, ki pade na nedeljo po sv. Lukežu (dne 18. oktobra).

Po vsej kranjski deželi je bila navada in je še danes, da se pri cerkvah, ki proslavljajo žegnanje, shaja velika množica ljudi. Na žegnansko slavnost v rovski fari so se domači fantje pripravljali že par mesecev prej in vabili s pokanjem ljudi sosednjih župnij na žegnanje, ki se je v cerkvi pobožno slavilo, v gostilni pri Pircu in doma pa veselo dovršilo. Razume se, da za tako pokanje po dnevi ni bilo časa. Po večerji pa smo vzeli svoje korobače v roke in hajdi na Laz pri Goležu pokat. Stegenčani, posebno pa Stegnarjev oče, niso mogli spati. Mož je večkrat vstal, pritekkel v spodnjih hlačah na Laz in prepodil s palico korobačarje, a kmalu potem se je slišalo pokanje s Sovdovega hriba pod Zagorico. In če so

jih Sovdov oče prepodili, so se korobačarji kmalu zopet pojavili na Pehčaniji.

V toplih nočeh so pokali dostikrat do 12. ure ponoči; v noči pred žegnanjsko nedeljo pa pokanja ni bilo ne konca ne kraja; trajalo je do dveh ponoči, potem pa so šli korobačarji in drugi fantje pod okno k dekletom po bob in štruklje, končno pa še ob 4. zjutraj v zvonik dan zvonit in pritrkavat veseli dan žegnanja.

Časi se spreminjajo, žegnanjske nedelje se še praznujejo v cerkvi in v gostilni, a korobačarji ginevajo, korobači pa počivajo pod streho in čakajo zaman na svoj: Pika — poka, pika — pok!

Kako smo kopali zaklad ali šac

Bilo je okoli sv. Jakoba, nekega vročega dne v letu Gospodovem 1863. Oče so zgodaj zjutraj zorali njivo v »dolini proti borštu« in vsejali ajdo. Popoldne pa so šli od dela trudni malo počivat v čebelnjak, ki je takrat stal na robu »ulice« nasproti Cehtanove hiše. Otroci, kolikor nas je bilo za delo, smo vzeli motike in šli, čeprav je bilo silno vroče, drobit kepe na njivo. Vsak je imel svoj kraj in razor, kjer je pobijal kepe in gladil zemljo, da je ajda mogla kaliti.

Njiva je bila dolga kakih 300 korakov. Solnce je hudo pripekalo, znoj nam je tekkel z obraza. Da smo ga obri-sali in malo počili, smo se podali na konec njive, v senco košate bukve. Govorili smo o zakladu, ki naj bi bil po izporočilu tu nekje zakopan. Kar reče brat Pavle: »Jaz pa grem šac kopat!« Zavrti motiko, udari parkrat po zemlji okoli debla košate bukve, nakar se prikaže rdečkasta površina, podobna strešni opeki, s katero naj bi bil po ustnem izročilu pokrit pisker s cekini. »Ga že imam,« vzklikne Pavle.

V tem hipu potegne hud veter in takoj za njim nastane močen vrtinec, ki dvigne od tal listje in ga podi kvišku tako gosto in silovito, da nismo daleč na okoli nič videli. »Hudič je tu, že z repom vije, bežimo!« krikne Pavle. (Babjeverni ljudje namreč trdijo, da ščiti zaklad sam vrag in vedno zraven čepi.)

Vsi prestrašeni smo pometali motike proč in se spu- stili v dir proti čebelnjaku, v katerem je oče sladko počival. Med begom se seveda ni nihče ozrl nazaj, boječ se hudiča, ki je drevil, kakor se nam je zdelo, z odprtim žrelom in ognjenim jezikom za nami. Z veseljem, v katero se je mešal hud strah pred zlodejem, smo očeta hrupno zbudili in mu vse vprek pripovedovali, da smo našli »šac«, ki pa ga nismo mogli vzdigniti, češ, da ga hudič varuje in brani s svojim močnim, dolgim repom.

Oče se hitro zbrihta ter vzame brž s police blagoslovljeno vodo. To vodo je ondi hranil, da škropi z njo čebelice, kadar rojé; le tako mu ne uidejo, temveč se mu ugodno vsedejo, da jih potem laže ogrebe. Držeč torej v roki čašo blagoslovljene vode, je oče škropil na desno in levo ter podil hudiče nazaj proti košati bukvi, mi mladi junaki, pri katerih je strah že popustil, pa za njim. Ko prispemo do bukve in pokažemo, kje zaklad leži, poškropi oče prostor z blagoslovljeno vodo: veter in vrtinec sta utihnila! Oče vzame nato motiko v roke, koplje in koplje..., naenkrat pa vzklikne: »To je korenina, ne pa opeka! Bedaki, zakaj niste naredili takoj križa iz lesa in ga položili na to mesto, s tem bi bili vzeli hudiču vso moč do zaklada in bi ga pregnali, saj bi morali vendar vedeti, da hudič beži pred križem hujše kot zajec pred psom. Pustili ste vragu moč in čas, da je spremenil opeko v korenino, šac pa prenesel na drugo mesto, kakor mačka mladiče!«

Cekinov torej nismo dobili, postali pa smo za izkušnjo bogatejši, izvedeli smo namreč, kako se »belcebub« pana. Od tega časa naprej pa šac ni več gorel, gotovo ga je škrat odnesel daleč proč in ga zakopal na varnem prostoru.

Kako je copernik iz Zlatega polja moro preganjal

Facijevim v Krtini, kamor se je primožila moja teta od materine strani, Marija, so v nesnažnih in razdrtih svinjakih crkali prašiči. Tetin mož, ki je prišel k nam v Dolenje v vas, je tožil mojim staršem, da mu je zacoprano. Tisti čas je hodil med Podkrajci starec, doma iz zlatopoljskih hribov, ki je bil na glasu, da zna moro

odpravljati in živino odcoprati. Prav tedaj je bil pri nas v hiši in je slišal pogovor med mojim očetom in Facijem.

Mož iz hribov pristopi k Faciju, se važno razkorači pred njim ter mu reče:

»Ti imaš človeka, ki se ti kaže prijatelja, v resnici je pa tvoj najhujši sovražnik in nevoščljivec. Ta ti mori tvoje prašiče; jaz pa imam črne bukve in kolomonov žegen in še drugo, s čemer ustavim vsako moro in zacopranje, ali to stane veliko denarja!« ... Govorila sta potem še nekaj po tihem, česar pa nisem razumel; zlatopoljski mož je nato odšel; čez dva dni pa se je zopet pokazal. Oče mi veli, naj ga popeljem k Faciju v Krtino, kar sem prav rad storil.

V Krtini si je dal hribovski coprnik pokazati svinjake. Nekoliko časa je hodil okoli njih, potem pa je vstopil z velikim svedrom in torbico v roki, začel vrtati v korito velike luknje, v katere je med izgovarjanjem nerazumljivih besed iz črnih bukev polagal čarodejna zelišča ter luknje potem s klinom zabil. Po vratih svinjaka pa je s kredo v eni potezi napravil šesterokotno zvezdo, toda tako, da so se posamezne črte križale. Nato je rekel: »Dobro je, jutri bo prišel človek k tebi in ta ti bo povedal, kdo ti je zacoprал!« — Facij je z veseljem plačal coprniku iz Zlatega polja in s črno knjigo 25 goldinarjev ter težko pričakoval prihodnjega dne.

Dopoldne drugega dne pa res pride čedno oblečen človek, sam živinozdravnik brdskega okraja, ogleda si svinjake in razodene Faciju, da mu podrtija in nesnaga mori prašiče, to da je tista mōra, ki jo je dal včeraj — seveda brez uspeha — odcoprati.

Facijev oče so imeli razvado izrekati, posebno ob vinu in v jezi besedo: »sakrdijski«. Tudi na koncu tega resničnega dogodka je mož vzdihnil: »Sakrdijski, ta hribovski coprnik me je pa sakrdijski nafarbal in ogoljufal!«

Pouk za prvo sv. obhajilo — Župnik Hudovernik nas odvadi cvenkanja in bližanja

V mojih mladih letih niso puščali otrok kakor dandanes že z osmim letom k sv. obhajilu, zakaj otrok je moral znati prej skoraj ves katekizem, preden so ga

prvič obhajali. Ako je bila deklica ali fantič len in zani-kern ali trde glave, je pristopil šele s 15. ali 16. letom prvič k obhajilu.

Na Rovih, kjer tedaj še ni bilo šole, je oznanil župnik vsako spomlad pouk in izpraševanje za prvo spoved in sv. obhajilo. Hodili smo fantje in dekleta v starosti od 8. do 16. leta skupaj k izpraševanju. Kdor si v določenem času ni prisvojil zahtevanih resnic svete vere, posebno kdor ni znal na pamet moliti treh božjih čednosti, vere, upanja in ljubezni, ta ni mogel opraviti tisto leto obhajila.

Jaz sem hodil k izpraševanju pod župnikom Fride-rikom Hudovernikom, ki je bil zelo pobožen in natančen, pa tudi precej siten duhovnik. Ko je odhajal iz Rov me-seca februarja 1866 leta v Lescé na Gorenjskem, so stare ženice modrovale, da se na Rovih ne bo storilo nikdar več toliko molitve, kolikor se jo je storilo pod odhaja-jočim župnikom.

Maševal je zelo počasi, pozimi navadno ob 7. zjutraj, poleti pa že ob 6. Izpraševanje pa se je začelo v veliki cerkvenikovi sobi ob 8. dopoldne. Mi poredni fantiči smo prihajali dostikrat že pred 8. uro in porabljali prosti čas za »bližanje in cvenkanje.« Kadar krajcarjev ni bilo, smo bližali ali cvenkali za gumbe, ki smo jih po-rezali od hlač, hlače pa smo nosili na lesenih klinčkih ali cvekih.

Onemu, ki še nikoli ni bližal in cvenkal, naj po-jasnim to bistrourmno igro. Pri »bližanju« se določi cilj s tem, da se položi kamen na tla ali zasadi klinček v zemljo. Igralci določijo potem daljavo ter začnejo bližati s krajcarji ali gumbi; kdor najbliže vrže, ta dobi in po-bere vse druge krajcarje ali knofe. To je način bližanja brez tresljanja.

Še zanimivejše, ker bolj od sreče odvisno, pa je »bližanje s tresljajem«, ki se vrši takole: Vsi igralci tresejo po vrsti, po kateri so se približali cilju. Prvi pobere vse krajcarje ali gumbe, ki ležijo na tleh okoli cilja, jih dene v perišče, malo potrese in jih potem vrže meter visoko v zrak. Ko padejo na tla, se pogleda, koliko jih kaže pravo stran — ti so njegovi; ostale vzame

drugi v perišče, potrese in vrže kvišku, pobere prave strani kakor prvi in tako naprej od prvega do zadnjega.

V zrak je treba metati tako dolgo, da pokažejo vsi krajcarji ali gumbi pravo stran. Pri tem tresljanju je treba tudi določiti, ali naj zadnji pobira, to se pravi, da zadnji ne trese, ampak da pobere in dene v žep, kar je drugim ostalo. Pri krajcarjih je bila prava stran orel, pri gumbih pa se prava stran itak dobro loči od neprave.

»Cvenkanje« se igra samo med dvema igralcema. Prvi položi na konec kazalca krajcar ali gumb, drugi igralec ga zbije z enako vrednim krajcarjem ali gumbom na tla; oba ležita na tleh. Pred igro je treba določiti: Čigave so plati, čigav je križ. Plati so, če oba krajcarja ali oba gumba kažeta enako stran — križ pa so neenake strani, postavim, eden kaže orla, drugi cifro.

Tako smo »bližali« in »cvenkali« tudi dne 6. maja 1861. leta pred mežnarijo na Rovih, ko je stopal župnik Hudovernik Friderik v plašč zavit po maši počasi proti nam. Ko smo ga zagledali, smo se hitro razkropili, kakor piščeta pred skobcem, a bilo je prepozno! Opazil nas je, da smo igrali »bližanje« ter se razhudil: »Ste pa že spet igrali, namesto da bi bili šli v cerkev molit!« Vedel je, da igramo za gumbe, zato je zahteval najprej od mene: »Gumbe sem!« — »Jih nimam!« se mu glasno odrežem. Ločiti se od gumbov, ki sem si jih s tolikim trdom priigral, mi je bilo težko. Trda mi je predla in z vso močjo sem držal roko za žep, da mi nihče ne seže vanj, a župnik je bil še močnejši, odmaknil mi je roko, mi segel v žep ter privlekel iz njega polno perišče gumbov. »Lažnivec!« mi je zabrusil v obraz ter me takoj nato drugič birmal. S tem se je bil po moji tedanji pameti tudi on hudo pregrešil, ker je posegel v škofove pravice. Izprazniti sem moral vse žepe, v katerih sem imel kopico lepih gumbov. Župnik jih je zavil v papir ter jih nesel domov v župnišče. Pripomniti moram še, da sem ravno jaz znal najbolje bližati in cvenkati izmed nas vseh, obral sem vse fante in bil vzrok, da so nosili hlače na cvekkih namesto na gumbih.

Župnik je tisti dan kmalu pozajtrkoval ter prišel v mežnarijo točno ob 8. uri precej nataknen. Strašno je grmelo čez fucarje in cvenkarje; slednjič pa je še pri-

dejal, da bo čez 8 dni končal pouk in izpraševanje. Kdor ne bo kos zahtevam, ne bo šel k prvemu sv. obhajilu. Jaz sem bil takrat v 11. letu, brat Pavle, Pirčev France, Cehtanov Janez in Pirčev Jaka so bili starejši. Pridiga, ki nam jo je napravil župnik, je vobče vendarle zalegla. Po potu in pred mežnarijo nismo več fucali in cvenkali; zlasti oni, ki so vzeli župnikov opomin za res, so se začeli pridno učiti in na izkušnjo resno pripravljati. Pomagal je drug drugemu. Težave so nam napravljale le tri božje čednosti: vera, upanje in ljubezen. Te pa je znal štirnajstletni Pirčev Jaka najbolje na pamet. Molil nam jih je naprej. Jaz, ki sem vzel župnikovo pretnjo za resno, sem se naučil vero od doma pa do Bidrovega znamenja, upanje do Prenkove cegelnice in ljubezen do mežnarije.

Pirčev Jaka je te čednosti nepretrgoma molil, eno končal, drugo začel; zmolil jih je gotovo desetkrat zaporedoma. Kdor je resno mislil, se jih je lahko zapomnil, le moj brat Pavle in Cehtanov Janez, ki sta mislila, da ju župnik samo straši, jih nista znala in sta morala letati še eno leto k izpraševanju; drugi pa smo se dobro odrezali in bili pripuščeni k prvemu sv. obhajilu, ki se je po opravljeni spovedi, pri kateri se je temeljito obravnavalo tudi fucanje in cvenkanje, obhajalo zelo slovesno.

Po tej slovesnosti pa se je pričela takoj pokora. Pod vodstvom pobožne Osolinove Cile smo molili križev pot, hodili od postaje do postaje, zmolili vse tri rožne vence in nešteto drugih molitvic v zahvalo, da nam je dobri Bog grehe odpustil in nas zopet sprejel za svoje vredne otroke. Na vsak gumb, s katerim smo pri bližanju in cvenkanju grešili, je prišel gotovo en očenaš in ena Češčenamarija; toliko molitve smo na dan prvega svetega obhajila storili v cerkvi sv. Katarine! Po 11. uri nas je župnik Friderik peljal iz cerkve, ponižane in spokorjene mimo kraja fucanja in cvenkanja v župnišče, kjer nam je razdelil spisane spomine na prvo sveto obhajilo, meni pa je vrh tega vrnil moje z veliko spretnostjo prifucane in pricvenkane gumbe, ki so me po odpuščenih grehah zelo razveselili, seveda skupno s spominom na prvo sv. obhajilo, ki ga še danes hranim kakor

sveti ostanek spominov na one blažene čase, ko mladost živi kar tjavendan brez skrbi in v otroški zadovoljnosti.

»Spominja me čarobnih let,
ko bil je v cvetju ves moj svet.
Enako vrtu v maji,
ko živel sem ko v raji.«

LETA LJUDSKE ŠOLE

Šola v Št. Vidu

Ker sem se vseh za sv. birmo potrebnih verskih resnic tako hitro naučil, je mati sklenila, da postanem »gospod«; zato me je zapisala devet let starega jeseni l. 1859. v šentvidsko šolo. Bival pa je v tistem času v Št. Vidu beneficijat Leben, majhen človek šibke postave, slabega zdravja, pa trde besede. Med počitnicami je poklical v šolo one prvoletnike, ki še niso znali brati. Ob stenah so visele papirnate tablice s črkami. Mož je vzel palico v roke, kazal z njo na črke in izpraševal. — »No, črke poznate,« je rekel. »Kdor pa črke pozna, mora znati tudi brati.« Posadil nas je na klopi, dal vsakemu knjigo sv. raja v roke in branje se je pričelo, šiba pa je švigala vedno nad glavami. Vsak se je tresel in pazil, da je pravilno izgovarjal in bral na moč hitro in gladko. Kdor je bral slabo in napačno, se je takoj in občutno seznanil z beneficiatovo palico. Opravičevanja radi izostajanja naš učitelj, odnosno mučitelj ni poznal. Kdor je izostal od pouka, tega je zaprl v kurjo kamro, ki jo je imel v župnišču pod stopnicami.

Ta pretirana strogost je postala zame, ki so me zmerom doma potrebovali, usodepolna. Izostal sem radi domačih opravkov. Ko sem potem zopet prišel v šolo, je bila sodba že izrečena. Najprvo na vsako roko dve hudi s pušpanovo šibo, po uku pa v kurnik! Povesti o sv. rajšu sem bral ob takih okoliščinah precej raztresen; vedno sem mislil le na to, kako bi se zmuznil in izognil kurniku. Ko smo po uku molili, sem srepro gledal le na kljuko pri izhodnih vratih. Ni bilo še molitve konec, ko sem bil z besedami: »V kurjo kamro pa že ne!« — zunaj. Beneficijat opusti molitev in zakriči: »Vlovite ga, v kurjo kamro ž njim!« Dva fanta, sta sicer zletela za menoj, a

imela sta prekratke noge in me nista vlovila. Od tedaj me šentviška šola ni videla več. Res je, da smo se pri beneficiatu v enem tednu več naučili kakor pri starem učitelju Luki Kaspretu celo leto. Strogost je potrebna pri mladini, a kazni, če že mora biti, naj bo dostojna in ne žaljiva. Ko sem bil pozneje na gimnaziji v Ljubljani, sem srečal večkrat na Vodnikovem trgu beneficiatovega brata, kanonika Lebna, v visokih svetlih škornjih, in se vsakikrat živo spomnil, kako sem utekel kurji kamri v šentviškem župnišču.

Šola na Brdu

Ker za rovsko občino tista leta še ni bilo šolske obveznosti, se je veriga šolanja za par let pretrgala; šele leta 1862. me je mati zopet zapisala v šolo na Brdu. Tukaj sem se naučil brati in pisati pri učitelju Pirnatu, ki je bil velik tičoljub. Za police v tičnici je potreboval, tako je dejal, nekaj palic. Naj mu jih narežem v gozdu, skoz katerega vsak dan hodim v šolo, poldrug centimeter debelih in iz trdega lesa. Prinesel sem mu jih že drugi dan, točno po ukazu. — Ko bi jih le ne bil! Veste li, čemu je lisjak rabil te palice? Pretepeval nas je z njimi! Moji sošolci so mi to zelo zamerili, zlasti kadar jih je s temi šibami pretepeval, češ, da sem jaz vzrok.

Ko pa je tudi mene nekoč udaril s to palico po hrbtu, me odslej ni videl več v svoji šoli. Doma sem povedal, kako grdo me je učitelj prevaril, da ga ne morem več spoštovati, zato rajši izostanem. Mati me je doma vedno zelo potrebovala, zato ni oporekala in tako sem ostal zopet več nego eno leto brez šolskega pouka.

Ko danes premišljuje te dogodke, moram priznati, da sem bil preobčutljiv in prenagel, starši pa preveč odjenljivi. Obakrat bi bili morali iti k učitelju in potrebno ukreniti, da bi se bil spravil voziček zopet v pravi tir ter privezalo mlado drevesce zopet k močnemu količku. Ali še bolje: namesto v šentviško šolo naj bi me bila mati poslala naravnost v Kamnik v šolo; pridobil bi bil pet let in prav lahko bi bil postal gospod kaplan ali celo dekan, česar si je mati vedno tako srčno želela. Kar časa zamudiš, na veke ga zgubiš! Resnica te prislovice se je pokazala v žalostnem smislu tedaj, ko so me zoper mojo

voljo iz 3. gimnazijskega razreda utaknili v vojaško suk-njo. Ko bi tedaj imel že »maturo«, bi si bil lahko sam volil svoj stan.

Šola na Rovih

Leta 1863. se je odprla privatna šola v gostilni pri Pircu na Rovih, na mostovžu v prvem nadstropju. V to šolo je hodil poučevat šestero učencev cerkovnik Jernej Inglič iz Volčjega potoka. Pohajali so to šolo: 1. Metka Vaupotič, hčerka tedanjega gostilničarja pri »Pircu« Jakoba Vaupotiča. Metka je bila jako prijazno in ljubeznivo dekle. Pozneje se je poročila z nekim usnjarskim trgovcem in posestnikom iz Črnega grabna in je tam v cvetu svoje mladosti umrla na porodu. 2. Janez Jerman, Svetlinov iz Rov, ki še sedaj gospodari kot 75 letni samec na Svetlinovem gruntu.¹ 3. Luka Gerčar (Košakov) iz Rov, umrl kot samec leta 1924. na Studencu pri Ljubljani. 4. Anton Podbevšek (Grogovčev) iz Rov še živi kot neoženjen posestnik na Rovih. 5. Lojze Traven (Repov) iz Žič, oženjen posestnik, se je leta 1899. ponesrečil pri Prenkovi tabli blizu bivše Bedenove opekarne. Vozil je na občinski cesti Rova—Dolenje pesek iz Bistriškega broda ter zadremal na vozu; konji so zavozili v stran, truga se je zvrnila nanj in ga do smrti podsula. 6. Jernej Andrejka (Hudmanov iz Dolenj), pisatelj teh spominov. To je bila tedaj mlada, prvič v rovski šoli zbrana rovška inteligenca.

Učitelj Inglič si je sicer prizadeval, da nam izbistri glave, mojemu očetu in materi je celo obljubil, da me bo zagotovo toliko izučil, da bom lahko vstopil kar v tretji razred kamniške glavne šole. Poučeval pa je žal brez vsakega načrta le slovenščino in računstvo ter prav malo v nemščini; znali smo jo samo za silo čitati. Šola se je končala konec septembra, učenci in učenka so ostali doma, samo jaz sem nadaljeval študije v Kamniku.

Vstop v glavno šolo v Kamniku

Dne 1. oktobra 1864 sem šel v spremstvu svojega očeta in učitelja Ingliča v Kamnik, da tam napravim preizkušnjo. Prebil sem jo samo za drugi razred. Pater

¹ Umrl kot 81 letni starček leta 1932. na Rovih.

Gregor Lovšin je povedal, da bi bil moral biti za tretji razred večji, trdnejši nemškutar. V kamniški c. kr. glavni šoli se je takrat pela nemščini velika slava; celo »perjohi« ali letna šolska poročila so izhajala v nemškem jeziku; na mostovžu pri Pircu na Rovih pa smo se bili učili po večini le v domačem jeziku in računanju, zanemarjali pa nemščino. Inglič je bil v tej zadevi premalo poučen. Izgubil sem na ta način zopet eno dragoceno leto.

V študentovski hiši Johane Omanove

Po preizkušnji me je peljal oče v stanovanje Johane Omanove v Veliki (sedaj Maistrovi) ulici št. 17, ki je slovela zaradi krščanske vzgoje daleč naokoli. Bilo je tam že devet dijakov in sicer: Piskar Janez iz Motnika (umrl leta 1921. kot umirovljeni župnik pri Sv. Lovrencu na Dolenjskem), Globočnik Lovrenc iz Cerkelj, Cunder Lojze iz Mengša, Koprivšek Anton iz Blagovice, Janežič Karel iz Domžal, Vodnik Anton iz Dola, Vajde Franc iz Brezovice, Kemen Janez iz Spodnjega Tuhinja in Urh Miha iz Gojzda. Pri odhodu se je moj oče poslovil z besedami: Priporočam vam, Johana, sina, pazite nanj, da ne bo uganjal »špicpubarij«! Pri teh besedah je Johana ostrmela in se prestrašila, obračala je oči zdaj na očeta, zdaj name, a preden je mogla izpregovoriti in reči: Vzemite špicpuba nazaj!, je oče že odšel po stopnicah. — Mislím, da teh besed izmed nas treh ni nihče razumel v pravem pomenu besede.

Napačno pa jih je razumela predvsem pobožna Johana. Pri njej sem veljal odslej za garjevo ovco. Poklicala me je takoj v svojo spalno sobo, zaklenila vrata in vzdihnila: »Za božjo voljo! Kaj pa si vendar počenjal doma?«

Vse tisto, kar počenjajo fantje moje starosti (14 let).

»Kaj ste pa vendar uganjali?«

Fantje moje starosti pomagajo doma in na polju, pasejo, pečejo krompir, love rake in ribe, iščejo tičja gnezda, spomladi in poleti obirajo črešnje, jeseni pa tresejo hruške in jabolka ter klatijo orehe; na paši se borijo in vojskujejo, nabirajo gobe, jagode in borovnice, streljajo vrabce v hosti in škodljive vrane vrh smrek; časih

vzamejo močno bilko, jo počasi potiskajo v luknjico na travniku in se rahlo dotikajo murenčka, zraven pa ga vabijo: »Murenček pojdi ven, t' bom sirčka dav, komat na vrat, na dolgo njivco ajdo sjat!« Porežejo gumbe od hlač in fucajo.

»Fucajo? Kaj pa je to?«

Fucanje ali bližanje, to je zelo preprosta igra. Položijo kamen ali kak drug predmet na gladka tla, se postavijo 10 korakov proč ter začnejo s krajcarji ali knofi fucat ali bližat. Kdor najbližje kamnu prifuca, ta dobi.

»Ali nisi nič drugega uganjal in počenjal?«

Mislím, da sem že zadosti govoril, ali morda naj še povem, da smo se hodili kopat in da na deželi ne poznajo kopalnih hlač?

»Dovolj, ne več naprej! Že vidim, da si poln muh in da je imel oče prav; zato ne morem dopustiti, da bi spal z drugimi v eni in isti sobi, pokvaril bi jih vse. Spal boš tu v kotu moje spalne sobe tako dolgo, da se bo pokazalo, ali si špicpub ali nisi!«

In res je stala že zvečer v kotu Johanine spalnice postelja brez nog, podobna koritu, v kakršnem so pri nas doma prašiče mavžali ali brili. Slamnjača, napolnjena s turščino slamo pod životom in glavo ter skromna, obrabljena odeja, to je bila vsa špicpubova posteljna oprava. — Spat sem hodil točno ob 9. in vzlic slabi postelji hitro zaspal. Johana pa je delala svoje pušeljce do 11., dostikrat tudi do 12. ponoči. Prihajala pa je zelo tiho in se spravljala v temi v posteljo, zjutraj pa je bila zopet prva na nogah.

Preizkušnja za »špicpuba« je trajala dva meseca. Po preteku tega časa pa sem dobil izpričevalo, da ni ovire, da spi »ta pusti Rovan« z drugimi gojenci skupaj v eni in isti sobi. — Preselil sem se torej s koritom vred iz zračne Johanine sobe z dvema okni v skromno, zaduhlo sobo z enim oknom na hodnik. V tej sobi je spalo že sedem dijakov, jaz, »pusti« preseljenec, sem bil osmi.

Kot najstarejši sem prevzel v sobi nadzorstvo ter bil odgovoren za mir in red. Glede na prejšnji dober zrak in mir ponoči sem napravil slabo zameno.

Zavod pri Johani je bil pravi tempelj molitve. Gospodinja sama nam je bila lep zgled krščanske pobož-

nosti. Vsak dan je hodila k maši, včasih celo po dvakrat in k sv. obhajilu, doma pa je opravljala vestno svoje gospodinjske dolžnosti. Poleg oskrbe dijakov se je bavila kot izurjena umetnica z izdelovanjem umetnih cvetic za poveličevanje božje službe v cerkvah; a tudi neveste in ženini so prihajali od vseh strani k njej po vence in šopke. Včasih je bila preobložena z naročili, na pr. ob Rešnjem Telesu. Tedaj smo ji dijaki priskočili na pomoč, kajti skrbela je tudi za to, da se je vsak izmed nas izučil v tej umetnosti, seveda v prostih urah.

V zavodu sta bila strog red in disciplina. Vstajali smo in hodili spat ob določenem času. Jutranjo molitev smo opravljali v učilnici, poklekovali smo zjutraj in zvečer sredi sobe na gola tla in dajali Bogu, kar je bilo božjega. Jutranje molitve so trajale četrť ure, večerne dostikrat celo uro. Poleg rožnega venca so bile uvedene v tem dijaškem samostanu še razne druge molitve, katerih se je moral vsak dijak pri Johani naučiti na pamet v enem mesecu. Johana je strogo pazila, da prvi molivec ni izpuščal jagod na rožnem vencu brez »Češčene Marije«. Kadar se je kaj takega pripetilo, je dotičnega hudo okregala in mu zabičala, da se mora tega greha spovedati pri prihodnji spovedi.

Molitve, ki sem se jih naučil v zavodu na pamet, so mi prišle v navado, zato sem tudi doma med počitnicami zvečer po večerji naprej molil. Ker pa molitve le ni hotelo biti konec, so domači odhajali drug za drugim spat, le mati je vztrajala do konca in mi slednjič rekla: »Če boš vedno tako rad molil, boš postal gotovo gospod (duhovnik).« Stara, pobožna Anderletova Urša pa je drugi dan povpraševala, če si slišal, kako zna Hudmanov študent moliti? Če pri tem ostane, bomo imeli čez nekoliko let novo mašo na Rovih.

Zajtrkovali smo pri Johani četrť ure pred odhodom v šolo. Ta naš zajutrek je bil kaj skromen: malo kruha, včasih zelo trdega in že starega, ki so mi ga donašali od doma in kakšno jabolko ali suha hruška, ki je bila kmalu pospravljena. Kava ali žganci, ki smo jih imeli v Dolenjah za zajutrek, pri Johani niso bili v navadi. Za kosilo je porabljala živila, ki so jih starši pošiljali od doma. Vsako nedeljo smo imeli za kosilo tudi goveje

meso, za katero je moja mati plačevala 4 gld. na leto. Tudi stanarina je bila razmeroma poceni, znašala je samo 16 goldinarjev na leto. Večerjali smo ob 8. Kaša, ješprenj, krompirjevi žganci itd. so bili hitro pospravljani in potem, fantje! — na kolena, da se opravi večerna molitev in nato v miru spat!

Ko so bili dijaki v posteljah, ni smel nihče več ničesar izpregovoriti, ampak prizadevati si je moral, da čimprej zaspi. Nočna tihota je trajala do jutranjega klica. Vstajali smo poleti ob 5, pozimi ob 6. — Gojencem ni bilo dovoljeno hoditi samim po mestu ali na izprehod, šolske potrebščine so si kupovali gredoč iz šole. Na izprehod nas je vodila poleti vsak četrtek in vsako nedeljo v cerkev stara, pobožna Micka. Ob nedeljah smo bili štirikrat v cerkvi: zjutraj ob 7. in popoldne ob 4. pri frančiškanih, ob 10. in ob 2. pa na Šutni. Na izprehodu proti gori Kalvariji nad Žalami smo vsakokrat molili žalostni del rožnega venca. Ob nedeljah, ko smo se vrnili od propovedi ali pridige, je moral vsak Johani povedati, kaj in koliko si je od govora zapomnil. S tem je privezala gojence na pazljivost v cerkvi.

Na daljše izlete nas je vodila 53 letna Johana sama. Tako smo naredili dne 29. junija 1866, na dan sv. Petra in Pavla, popoldan že dolgo zaželeni izlet k sv. Primožu in Felicijanu nad Kamnikom. Na povratku pa smo imeli smolo. Od Kamniških planin je prihrumela huda nevihta, ko smo stopali v dolino in nas je prehitela na kraju, kjer ni bilo moči vedriti. Da pridemo brž ko mogoče pod streho, smo leteli med bliskom in treskom naprej v dolino, kar smo le mogli, Johano pa smo pustili daleč za seboj. Udana v kruto usodo je hacala reva kakor je vedela in znala za nami. Čakali smo jo v dolini pred neko hišo, kamor je prihacala šele čez pol ure. Vsi, ki smo jo čakali mokri do kože kakor miši, smo se že tresli od mraza.

Več dijakov, med temi tudi jaz, se je takrat hudo prehladilo. Moje prehlajenje je postajalo nevarno. Kašljal sem kakor 80 letni starček. Siten kašar se je vlegel na pljuča in izmet je bil sumljiv. Ko ni hotel sam od sebe prenehati, sem šel k zdravniku. Ta me je okregal, zakaj nisem prišel prej k njemu, zdaj da je prepozno, češ, da se me je že lotila jetika. Zelo sem se ustrašil. Na srečo

je šlo šolsko leto h kraju. Doma sem se zdravil sam brez zdravnika. Ko sem zjutraj vstal, sem se podal h pelinovemu grmu in sem se najedel na tešče tega kralja vseh zdravilnih zelišč. Domači zrak in pelin sta mi pregnala kašelj in grdi katar. Povrnil sem se dne 1. oktobra 1866 zopet zdrav v šolo. Zdravnik Gauster se je nadvse začudil in rekel: »Mladost in izprememba zraka sta pomagala, rane na pljučih so poapnele.«

Hiša, kjer smo stanovali, je bila last gospoda Podrekarja. Ko je ta umrl, je hišo podedovala njegova soproga. Le-ta je imela edino hčerko Ano, ki jo je poročil poznejši sodno dvorni svetnik Julij Polec. Ta je hišo pozneje podrl in dal novo sezidati na istem mestu, kjer po smrti svoje soproge še sedaj stanuje skupno s svojim sinom, doktorjem Julijem, sanitetnim referentom okrajnega načelstva v Kamniku. Stara hiša, v kateri je stanovala Johana in katero je dvorni svetnik Polec podrl, je imela tudi vrt. Majhen je bil, a bil je zelen otok, kamor je prihajal čisti zrak s Kamniških planin. Poleti, ko so bile šolske naloge dovršene, se je v tem vrličku lahko vsak od nas po svoje veselil in zabaval, Johana pa nas je nadzorovala s hodnika.

Študenti, ki so stanovali pri Johani, so bili v šoli vedno prvi ali vsaj med prvimi, kar tudi drugače biti ni moglo ob tej obilni molitvi, vztrajni pridnosti in dobrodejnem redu v zavodu. Johana pa je bila zelo ponosna na visoke gospode, ki so nekdanj stanovali v njenem zavodu, se rada z njimi pobahala, posebno z duhovniki.

Nekega večera je v bližini našega stanovanja izbruhnil požar. Johana je vsa prestrašena nosila svoje imetje v predalčkih in zaboječkih v obokano klet in mi smo ji pomagali. V strahu in zmedenosti je to ropotijo nepravilno kopicila, zato se je ves kup podrl in padel Johani na glavo. Hudi udarec ji je pretresel možgane, pa ne toliko, da bi ne bila mogla hoditi. Ogenj v soseščini so medtem pogasili; ni se niti približal naši hiši. Posledice pa so se vendar pri nas kmalu pokazale. Nekaj dni po požaru stopi Johana proti svoji navadi pred nas dijake, rekoč: »Do sedaj sem vam prepovedovala posamič hoditi na izprehode, od danes naprej pa naj gre vsak, kamor hoče!« Mi smo bili prav veseli tega dovoljenja ter smo

takoj sklenili, da gremo po kosilu na stari grad. Ko pa je kuharica Katra izvedela za naš načrt, me je vsa obupana prosila, naj jaz kot starejši vendar vplivam na mlajše, naj ostanejo doma, češ, da Johana ni več pri pravi pameti in ne ve več, kaj govori, udarec v kleti da ji je možgane zmešal. Resničnost Katrinega opozorila se je pa posebno pokazala zvečer, ko smo bili že v postelji. Tedaj je prihrumela Johana v našo spalnico in kričala »na pomoč«, da naj jo varujemo, hudobni duh da jo preganja in da jo skuša dobiti v svoje kremplje. Kuharica, ki je prihitela za njo, jo je le s težavo spravila v njeno spalnico. Bila je potem nekoliko tednov pod zdravniškim nadzorstvom. Katra, njena kuharica in začasna naslednica, ki je bila tudi zelo pobožna, pa je dejala: »Vse dobro in slabo pride od Boga, prositi je treba Boga za zdravje.« Podaljšali smo zopet naše večerne molitve. Bog nas je uslišal; čez par tednov je Johana popolnoma okrevala in življenje v zavodu je teklo naprej po stari navadi.

Dijaki iz Johaninega zavoda so kaj radi ministrirali pri maši v frančiškanski cerkvi. Dobri pater Bernardin je maševal navadno ob 10. dopoldne. Pouk v naši šoli pa je bil ob tej uri končan. Kakor za stavo smo leteli s knjigami v roki v samostansko zakristijo, da bi dobili tam mašne bukve v roke in potem ministrirali priljubljenemu patru Bernardinu. Dopadlo nam je na vso moč zvončkanje, posebno pri »Sanktusu« ga ni hotelo biti nikoli konec. Pater Bernardin, star, tih in svet redovnik, se ni nikoli pritoževal ali nas karal radi tega našega res pretiranega zvončkanja. Gotovo mu je bilo znano, da nam je zvončkanje posebno všeč, zato nam je pustil to nedolžno veselje. Ko pa bi nam bil prepovedal zvončkanje, bi bil moral drugi dan frater Tone sam ministrirati pri maši.

V kamniški glavni šoli smo imeli še »lokacijo« ali razvrstitev učencev konec leta »po zaslugah«. V šolskem poročilu (perjohu), ki je bilo nemško tiskano, so bili navedeni na prvem mestu »premojarji« (od latinske besede premifer, darilonosec), ki so prejeli darila; potem »čuneksti« (nemško: zunächst sind gekommen, to je: njim so najbližji); za temi so prišli »ajnzerji« (Fortgangsklasse eins); nato cvajerji (zweite Fortgangsklasse) in končno

»drajerji (dritte Fortgangsklasse). Če si imel v treh predmetih slab ali zanič red, si bil že »dritte«. Častna darila za »premoharje« so bila vedno molitvene knjige z zlato obrezo in rdečimi platnicami. Bil sem tri leta v tej šoli zaporedoma prvi premohar. V drugem razredu sem dobil za častno darilo knjigo z naslovom: »Sveta nebesa«, v tretjem »Jezus na križu«, v četrtem pa zopet »Sveta nebesa«. To pa se je še moji materi, ki je prišla še vsako leto na dan razdelitve daril v Kamnik, zdelo odveč, da dobim zopet sveta nebesa, ko jih že imam. No, pa so tudi materini želji ustregli ter mi zamenjali sveta nebesa za sv. Alojzija. Ta svetnik je bil materi sicer po godu, velikost knjige pa ne, češ, za četrti razred bi morala biti vendar večja kakor za drugi.

Glavna šola v Kamniku je imela štiri razrede, vsak razred je poučeval en frančiškanski pater, krščanski nauk v vseh štirih razredih pa posebej še eden in sicer je ob mojem času poučeval prvi razred pater Maksimilijan, mlad, velik, postaven mož; marsikatera je rekla: »Škoda ga je za kloster!« Drugi razred pater Gregor Lovšin, menih srednje velikosti, hude jeze in čmerne narave, ki je vzgojeval učence večinoma s palico. Za vsako malenkost je šiba pela. V šoli smo takrat pisali z gosjimi peresi, Gregor pa nam jih je obrezoval. Ta peresa so rada zalivala. Če je na ta način nastala packa, je prijel učenca za uho, ga peljal k šolski deski, tam je moral revež poklekniti in poljubiti tla; p. Gregor ga je prijel od zadaj za vrat, ga potisnil k tlom in naštel mu jih je po hlačah napetih toliko naštetih, kolikor je imel pack v zvezku. Pri udrihanju je tako udarjal, da mu je vselej sfrčal robec izza rokava kute daleč po šoli. Tega hudega meniha s svojimi nazori: »Šiba novo mašo poje«, smo se zelo bali in prav nič ga nismo imeli radi.

Pater Bernardin Krušnik, iz Zaloga pod Sv. Trojico pri Moravčah, je bil dobra, usmiljena duša; dosegel je z dobrim več, nego p. Gregor s palico; zelo smo ga radi imeli in ljubili kakor svojega očeta. Učil je v tretjem razredu.

Pater Rudolf Dolinšek, doma iz Šmarja pod Ljubljano, je poučeval v četrtem razredu; bil je mož učen in bistrega uma, a šaljivec, časih tudi zabavljivec skoz

in skoz. Spoštovali smo ga in radi smo se pri njem učili in mnogo naučili. Ko je umrl katehet, je poučeval v razredu tudi krščanski nauk. Umrl je v visoki starosti 82 let v kamniškem samostanu. Pokopan je na Žalah.

Pater Ferdinand Götzl, doma iz Kranja, naš katehet, je bil krona vseh učiteljev te šole, učen, izkušen, resen, zelo pobožen mož, izvrsten propovednik in izbo-ren vzgojevalec mladine. Bil je tudi gvardijan kamniške-ga samostana, v katerem je vpeljal vzgleden red. Učenci smo ga oboževali, pa tudi zunaj samostana ga je ljudstvo visoko cenilo.

Pripovedoval nam je dostikrat prijetne kratkočasnice. Nekoč, ko je razlagal, kakšna mora biti molitev, da je Bogu dopadljiva in nam koristna, je tudi povedal, da se je Janez bahal, da kadar moli, misli samo na Boga in molitev. Jaka mu ugovarja in reče: »Stavim, da ne zmoliš očenaša, ne da bi kaj drugega mislil!« Stavila sta: Janez za vola, Jaka za konja. — Janez prične moliti, a še ni prišel z molitvijo do srede očenaša, že vzklikne in vpraša: »Ali boš dal tudi komat?« Izgubil je vola.

Prihajal je vsak teden enkrat, včasih tudi dvakrat v zavod Johane Omanove in delil podobice v bodrilo onim, katere je Johana označila za najpridnejše. Umrl je razmeroma še mlad dne 5. julija 1867, na dan sv. Cirila in Metoda. Gojenci v Johaninem zavodu so ga ohranili v najboljšem spominu v svoji vsakdanji molitvi.

V LJUBLJANSKI GIMNAZIJI

Dovršil sem bil l. 1867. s sedemnajstim letom glavno šolo v Kamniku nadvse dobro. Več kot prvi nisem mogel biti. Zato so starši sklenili, da me bodo dali v Ljubljano v latinske šole. Začel sem misliti na knjige za te šole. V glavo mi šine dobra misel. Napotil sem se neke nedelje zjutraj k prijatelju in bivšemu sostanovalcu v Kamniku, Lovru Globočniku, ki je bival v Zalogu pri Cerkljah; bil je eno leto pred menoj in je pravkar izdelal prvo šolo. Kupil sem od njega knjige, ki jih ni več potreboval. Dolga je bila pot čez Kamnik in Tunjce v Zalog in zopet nazaj v Dolenje, a zvečer sem bil zopet doma. Kar nič nisem bil truden, temveč vesel, da imam latinske knjige.

Drugi dan sem si postavil klop v gornjem gozdu v senco pod visoko, košato smreko in se nadejal, da bom mogel nemoteno prebirati svoje knjige, a kmalu me je oče izsledil: »Nejka! Pusti knjige in pojdi mlatit, pojdi rezanco delat, pojdi kosit itd., da zaslužiš vsaj nekaj od tega, kar ti bomo dajali v Ljubljano za živež!« Počitnice na ta način zame niso bile vesele, ampak zelo naporne. Vesel in zadovoljen sem bil le ob nedeljah, ko sem hitel po službi božji v gozd, kjer sem nemoteno bral in študiral.

Nastopil je mesec september, treba je bilo misliti na stanovanje v Ljubljani. Mati ni imela nikoli časa, da bi se utegnila odtrgati od doma, a 15. september jo je vendar k temu prisilil, zakaj skrajni čas je bil, da se pobrigamo za stanovanje, ki se je itak težko dobilo. Zgodaj zjutraj sva se odpeljala z materjo v Ljubljano. Najela sva slednjič stanovanje pri Rožičevi Neži v Študentovski ulici št. 2 (tedanji Nollijeve hiši) v drugem nadstropju. Sporazumeli smo se tako, da bom dobival živila od doma in sicer, da se ne pokvarijo, ne vsa naenkrat, ampak v štirih obrokih; stanovanje in meso (vsako nedeljo in praznik) pa bom plačeval v denarjih. V Ljubljani so bile življenjske po-

trebščine za več kot štirikrat dražje od kamniških. V Kamniku je mati plačevala 16 gld. na leto za stanovanje in 4 gld. za meso ob nedeljah, v Ljubljani pa 68 gld. za stanovanje in 20 gld. za meso. Kar tukaj naj omenim, da je vse te stroške in potrebščine nosila le mati, oče se za to ni brigal. Vse je morala revica sama preskrbeti in prigospodinjiti. Pripeljala je konec šolskega leta v Ljubljano veliko banjo masla, ga prodala in iz izkupilom plačala stanovanje in druge stroške, ki so se nabrali med letom.

Dne 25. septembra popoldne ob 4. sem se napotil v rovsko župnišče k župniku Janezu Budnarju po rojstni in krstni list, ki sem ga potreboval za vpisovanje v prvi razred latinske šole. Župnik mi pove, da bi se krstni list že napravil, da pa nima kolka, prinesem naj mu ga, odkoder vem in znam, potem dobim takoj tudi rojstni list. Kam naj se obrnem? Ali v Kamnik ali na davkarijo na Brdo, ali v tobakarno v Lukovico? V Kamnik iti, je najbolje kazalo, a bilo je predaleč in morda tudi prepozno. Odločil sem se za Brdo. Bolj lete kakor hode sem bil kmalu tam. Uradi pa so bili že zaprti, z davkarijo torej ni bilo nič; tobakarna v Lukovici kolkov ni prodajala. Kaj storiti, kam se obrniti? Kolek moram imeti, jutri je zadnji dan za vpisovanje! Grede iz Lukovice mimo brdskega župnišča mi šine dobra misel v glavo. Skočim v župnišče k gospodu Janezu Burgarju, ki me je poznal še izza dobe, ko sem hodil v tamkajšnjo šolo. Burgar je bil zelo prijazen in dobrosrčen mož ter je imel mnogo smisla in veselja do kmetijstva. Bil je župnik in kmet obenem. Kupil si je tudi grunt v Imovici, katerega je deloma sam obdeloval, deloma pa dajal v najem. V svoje pridige je rad vmešaval prirodne in gospodarske stvari. Nekoč je bilo precej muzanja in smeha, ko je govoril o dobri letini in v svoj govor vpletel smešnico, češ, da je letos tudi v njegovih hlačah krompir dobro ratal; imel je namreč njivo hlačam podobno in na tej je zrastel tisto leto krompir, ki se je zelo obnesel in delal možu veselje.

Temu gospodu torej sem potožil svojo zadrego. Prijazno me pogleda, malo pomolči in potem pravi: »Pravkar sem prilepil zadnji kolek na polo, na kateri mi je pisati tudi rojstni list, a to se lahko zgodi tudi jutri; ko bo

davkarija odprta, si bom kupil lahko drugega. < Podal mi je častiti mož kolek s polo papirja vred. Položil sem 20 kr. na mizo, se lepo zahvalil ter brzih nog hitel zopet proti Rovam. Pritekel sem na Rova, ko se je že mračilo, tudi pri župniku je že stala večerja na mizi, zato me ni nič kaj prijazno sprejel. Celo nejevoljen je pa postal, ko je zagledal na poli prilepljeni kolek. Povedal sem mu, da drugačnega dobiti nisem mogel in še tega da mi je odstopil iz posebne prijaznosti brdski g. župnik. — Častiti Budnar mi je bil namreč med tem že napisal rojstni list, še kolek gor in list bi bil gotov. Ker se pa kolek ni dal in se tudi ni smel od pole odtrgati, je bilo treba rojstni list še enkrat prepisati. Vse to je trajalo osem minut. Med tem bi bila večerja res že malo omrznila, ko bi bila gorka, a na srečo je bila mrzla, zato je postal župnik h koncu vendar le še malce prijaznejši. Plačal sem mu pristojbino, se zahvalil za prepis ter odhitel proti domu.

Doma sem zložil knjige, obleko in drugo svojo last v kovček, mati pa je odmerila in pripravila živila za prvo potrebo, bele ajdove moke za žgance, pšena za kašo, ješprena za ričet, slanine (špeha), masla, žakelj krompirja, nekaj repe, korenja, zelja, zaboječek jabolk in hleb kruha. Z enim hlebom kruha sem moral prebiti en teden, imel sem za zajutrek in malico samo suh kruh, drugega nič.

Drugo jutro za rana po zajtrku sva se odpeljala z očetom proti Ljubljani, kamor sva dospela že ob 8. zjutraj. Odložila sva živila v stanovanju, spravila voz in konja na Perdanovem dvorišču ter se napotila potem k vpisovanju v gimnazijo, ki je stala tedaj še na današnjem Vodnikovem trgu, niti 100 korakov od mojega stanovanja. Bil sem takrat že krepak sedemnajstletni fant, zato je tedanji gimnazijski ravnatelj Jakob Smolej menil, naj bi me oče oddal rajši v vojašnico, a oče je prosil, naj me le vpiše v gimnazijo, češ, da imam do nabora še nekaj let, med tem časom pa se lahko še marsikaj koristnega naučim. — In vpisal me je. Po vpisovanju sva šla nazaj na stanovanje Rožičeve Neže. Oče je tam uredil še malenkosti in potem odšel.

Drugi dan, dne 27. septembra 1867, so se vršili sprejemni izpiti, seveda v nemškem jeziku; vodil jih je tedanji profesor Leopold vitez Gariboldi. V »diktatu« je bil

tudi naslednji stavek: »Selbst der Tropfen höhlet den Felsen aus, wenn er jahrelang darauf fällt, darum sei es ausdauernd, wenn ihr euere Studien mit Erfolg beenden wollet.« (Še celo kaplja izdolbe skalo, če pada leto za letom nanjo, zato bodite vztrajni, če hočete svoje študije vršiti z uspehom.) — Analiza in vse drugo je bilo brez vsake napake, samo v diktatu mi je bila podčrtana beseda »Erfolg« (uspeh). Pisal sem v začetku to besedo pravilno, ker pa je vitez Garibaldi vedno le izgovarjal in naglašal končni »g« kakor »k«, me je toliko premotil, da sem prečrtal »g« in namesto njega napisal »k«. To je bila edina napaka, ki sem jo zagrešil pri tedanjem sprejemnem izpitu, ki sem ga pa sicer dobro prebil in bil sprejet v 1. razred ljubljanske gimnazije.

Stanovanje v Študentovskih ulicah št. 2 je obsegalo 3 metre široko in 6 metrov dolgo sobo z enim oknom, potem stransko ozko kamrico, v kateri je bivala in spala gospodinja ter malo kuhinjo. Ob dolgi steni so stale tri enonadstropne, z lesenim pokrovom pokrite postelje, sredi sobe pa mala podolgasta miza, okoli nje pa šest starih stolov. V tej ozki in temni sobi je stanovalo šest študentov; bil je eden drugemu na poti. Za učenje je bila soba skrajno neugodna in tudi sicer nezdrava. V lepem vremenu in gorkem času je še šlo, ker smo mogli zapustiti stanovanje in hoditi se učiti na bližnji grad. Tam sem imel, kakor drugi, tako tudi jaz, na zapadnem pobočju svoje drevo, na katerem sem se nemoteno učil in tudi svoj trdi in suhi kruh pozajtrkoval. Ob dežju ali pozimi pa sem moral ostajati doma in se učiti z zamašenimi ušesi, ker vsak izmed sostanovalcev je svojo trobil; bila je prava judovska šola. Gospodinja Neža ni imela nobene avtoritete in prav malo zmislila za red; čez kuhinjo pa se ravno nismo mogli pritoževati; hrana je bila sicer skromna, a dobro in okusno pripravljena. — Zvečer so odkrili postelje, postavili pokrove na hodnik, potegnili pri posteljah pritličje ven izpod prvega nadstropja do srede sobe, miza in stoli so se umaknili do nasprotne stene; prvo nadstropje je moralo iti naprej v posteljo, potem šele se je vleglo pritličje v korita sredi sobe. Pogled na naše stanovanje ponoči je bil pravcati tabor Valenštaj-

novih vojakov. — Človek je moral imeti veliko samozatajevanja, da je tu vztrajal.

Najstarejši dijak v tem stanovanju je bil Pavle Horvat iz Črnega grabna, šestošolec, ki je postal pozneje župnik na Štajerskem, kjer je kmalu umrl. Drugi je bil realec Josip Göderer, pozneje Auerspergov uradnik, tretji Lovro Požar iz Vrhpolj pri Moravčah, ki živi kot upokojeni gimnazijski ravnatelj še sedaj v Ljubljani. Stanoval sem tu samo eno leto, potem na Št. Peterski cesti št. 17 (zdaj 30) pri nadsprevodniku Vajdetu, ki se je pozneje preselil v Kolodvorsko ulico št. 20.

Od naših profesorjev mi je ostal v spominu dobrohotni, a malo odločni ravnatelj S m o l e j s svojo že osivelo kratko brado in svojimi velikimi očali. Vedno je nekaj momljal in godrnjal, naj ga je srečal dijak ali profesor, a bil je srčno dober človek, ki je marsikateremu učencu pri zastavnih izpitih s svojim glasom rešil nadaljnjo pot študija in življenja.

Izvrsten vzgojitelj, globoko naobražen in širokega obzorja mož je bil naš razrednik Š o l a r, ki je vžival naše neomejeno spoštovanje in ljubezen. Po rodu iz Kroppe, je prišel na ljubljansko gimnazijo iz Gorice. Čeprav duhovnik, se je nosil civilno; pustil si je rasti zalisce, ki so dali njegovemu duhovitemu obrazu posebno značilno potezo. Poučeval je slovenščino in latinščino. Mene je imel prav posebno rad in me je rad klical: »Bartolomeus!« Pozneje je postal deželni šolski nadzornik za osnovne šole na Kranjskem. Ko pa se je vladni kurz zopet obrnil zoper Slovence, je odšel kot deželni šolski nadzornik v Zader.

Globoko omikan in znanstveno delaven je bil tudi naš katehet profesor Josip M a r n, ki sem ga zelo spoštoval. Doživel sem še veselje, da je poučeval tudi še mojega sina Rudolfa v isti gimnaziji v letih 1890—1892.

Uglajen človek svetovnih nazorov in izredno elegantnega nastopa, pri tem pa prav dober strokovnjak in učitelj je bil naš profesor geografije, Leopold vitez G a r i b o l d i, pri katerem sem bil vedno eden izmed prvih. Geografija me je sploh mikala vse življenje.

Pravi original pa je bil naš učitelj matematike, K o n š e k, doma iz Trojan. Mož je bil srednje postave, okrogle

glave, bolj zavaljen. Pedagog ta mož ni bil, a tudi v stroki ni bil vedno posebno podkovan. Dogodilo se pa je, da so njegove misli švignile daleč proč od šolskih klopi in stvari in da je učenca pred katedrom iznenada poprašal takole: »Sage du mir oder sagen Sie mir — al' ste že klal?« ali pa: »Sagen Sie mir — ali maste doma kaj špeha?« Če ga je učenec preveč začudeno pogledal, pa se je odrezal: »Na ja, ker imaš tako masne čevlje!«

Znano je bilo po celi Ljubljani, da je imel koline in sploh vse proizvode slavnih kranjskih ščetincev zelo rad.

Če je bil slabe volje, zlasti proti koncu semestra, je prihrumel na kateder ter kričal: »Zwei müssen fallen!« (Dva morata pasti!) ter si izbral potem svoji žrtvi. V tem je bil podoben svojemu kolegu profesorju Wurnerju, ki ga pa na našo srečo nismo imeli v razredu.

Wurner je bil strah in trepet svojih učencev. Svoje snovi ni znal podajati in razkladati razumljivo, zato pa je tem rajši učence lovil in se pri tem posluževal neobičajnih metod.

Stopi na pr. nekega dne v šolsko sobo, se postavi na kateder ter zakliče: »Danes je drugega aprila, torej drugega četrtega: druga in četrta klop ven!« ali »Danes je tretji maj, tretjega petega: vsak tretji iz prvih petih klopi ven!« Itd. — Posledice takega izpraševanja so bile prav žalostne: nekateri so stali vedno zunaj, drugi pa skozi cel semester nikoli. Ko mu je na konec leta tekla voda v grlo, je zaklical: »Vsi, ki še niste bili vprašani, ven!« Pri tem brzojavnem izpraševanju je marsikomu izpodletelo.

Če gledam danes nazaj na te čase, se mi zdi, da so bili nedvomno veliki uspehi, ki jih je imela tedanja gimnazija, mnogo bolj posledica neznanse pridnosti in izredne nadarjenosti njenih študentov, ki so skoraj vsi prihajali z dežele; ni pa te uspehe toliko prištevati njenim profesorjem, ako izvzamem one res odlične može, ki sem jih v začetku omenil.

KAKO SEM POSTAL VOJAK

Prišel pa je kmalu 5. maj, dan nabora. Oče me je spremil v Kamnik. Enajsta ura tega dne dopoldne je odločila mojo usodo. Naborna komisija me je potrdila v vojake ter me uvrstila k 17. pešpolku. Z menoj vred so bili tisti dan in tisto uro potrjeni tudi ti-le znanci: Janez Vavpetič (Pirčev iz Rov) k 17. pešpolku, Janez Burja iz Gradišča pri Lukovici (poznejši orožnik in domobranski evidenčni oficijal v Postojni) in Dragotin Janežič (moj součenec v Kamniku) iz Spodnjih Domžal, oba k 5. dragonskemu polku.

Fante, ki so bili potrjeni, so zaprli v posebno sobo, kjer so čakali na skupno prisego, ki se je vršila vsak dan po končanem naboru. Na očetovo prošnjo in mojo obljubo, da se vrnem ob določenem času, mi je predsednik komisije dovolil, da sem šel v mesto. Nikoli, niti prej niti pozneje, nisem kadil viržinke, a ta dan sem jo za izjemo kadil, da bi bil »fejst fant in vojak«. Viržinka in vino pa mi nista dobro storila, ker jih nisem bil vajen, a vrnil sem se pravočasno k prisegi, ki se je vršila skupno ob 4. popoldne. Prisegel sem prvič, zato nisem dobro vedel, kateri prsti morajo biti zaprti, kateri odpti. Opozoril me je orožnik, da ne delam prav, rekoč: »Študent, vi kažete figo, ne pa prvih treh prstov!«

Po prisegi je vsak potrjenec prejel bel listič v znak, da je »fejst fant, ki ga je cesar vzel«.

S takim listkom za klobukom smo prišli že precej pozno zvečer na Rova v gostilno k Pircu, v rojstno hišo z menoj potrjenega Janeza Vavpetiča. Zasedli smo prostore v posebni sobi. Družčino nam je delala gostilničarka Agata Vavpetič in njena pastorka, Metka Vavpetič, ki je bila ta večer posebno dobre volje in posebno prijazna; zakaj bi pa tudi ne bila, saj je imela vendar samo

izbrane fante okoli sebe! To je bila tista zala Metka, ki je sedela že kot mlada deklica in edina rožica med nami fanti v privatni šoli pri Pircu. Metka Pirčeva se je poročila pozneje, ko so se bili »fejst« fantje že razkropili po svetu, z nekim trgovcem v Črnem grabnu. Baje je pri porodu žrtvovala svoje mlado življenje.

Z očetom sva prišla domov pozno ponoči, ko so že vsi spali ter sva se podala tiho k počitku. Po dogodkih, ki so nastopili, sem dobro spal in se zbudil šele, ko je solnce stalo že visoko na nebu. Živo so mi stopile slike prejšnjega dne pred oči šele, ko je mati zjutraj stala pred menoj in me jokaje vprašala: »Jernej, ali si res potrjen?« To vprašanje jokajoče matere me je tako zbolelo, kakor da me je kdo zabodel v srce. Zdaj sem šele spoznal nesrečo v celem obsegu in začel plakati z mamico vred. Tri dni je trajalo, preden sva se toliko pomirila, da sva se mogla posvetovati, kako bi se dala ta nesreča popraviti. Zaenkrat smo sklenili, da nadaljujem svoje študije. Odšel sem torej zopet v Ljubljano, da končam začeti razred.

Moji součenci so me sprejeli različno. Eni so mi čestitali, drugi me pomilovali. Tudi razrednik, profesor Šolar, ki me je imel rad in je opazil, da nisem nič kaj vesel novega stanu, me je tolažil, da naj nikar ne žalujem, saj pri vojakih še lahko postanem general, kakršen je bil rajnki Radecki in vrsta drugih. Tudi moj stric, takrat že upokojeni vladni svetnik France Seraf. Andrejka v Trstu, me je tolažil: češ, nit načrta za boljše prihodnjost je pretrgana, treba je pa zopet zvezati in po drugi črti nadaljevati pot do srečne bodočnosti. Razrednikove in stričeve tolažbe so me za trenotek sicer malo pomirile, ko pa sem bil po šoli sam v svoji sobi, se me je polastila taka žalost, da sem se takoj zjokal in se nisem mogel učiti; odšel sem zopet domov iskat tolažila ter ostal tam osem dni. Vsa ta razburjenja so neugodno vplivala na učenje in napredovanje v šoli. Doprivil sem zato III. gimnazijski razred z manj odličnim uspehom, kakor druga leta.

Tista leta so se vršili nabori na spomlad, potrjence pa so klicali v vojaško službo na dan 1. oktobra. Tako

sem ostal tudi jaz po končani šoli še tri mesece doma v nadi, da bom pri ponovni preiskavi meseca oktobra spoznan za nesposobnega.

Na spodnji cestni strani Hudmanove hiše v Dolenjah, tik pri vходу v vežo, je stala starodavna, visoka hruška vodenica. Dne 23. septembra 1870 sem stal vrh hruške in obiral zrele vodenice, kar me pokliče brat, naj grem dol, župan da je poslal listek. Uganil sem takoj, da ne bo nič dobrega, zato sem se počasi in previdno spuščal od veje do veje. Na pozivnem listku je stalo, da mi je začeti vojaško službo že 1. oktobra. Zdelo se mi je tedaj, da padam vedno globlje, tako globoko, kakor je bila visoka stara hruška.

Leta 1870. so se pričele šole pozneje nego druga leta. Učenci so prihajali skoro ob istem času v šolo, kakor novinci v vojašnico. Kako hudo mi je bilo pri srcu, ko sem videl svoje bivše součence hiteti v gimnazijo, jaz pa sem moral v vojašnico, to razume le oni, ki ve, da sem bil vdan z dušo in telesom latinskim šolam in sem mislil, da vodi pot do prave sreče edino skozi gimnazijo.

Dne 30. septembra 1870 so mi moja nepozabna mati navezali culico, večinoma z jestvinami. Oče, mati, bratje, sestre in drugi domači so mi podali roko v slovo in odšel sem brez nadaljnega spremstva peš v Ljubljano. Na Lazu pri Goležu sem se še enkrat ozrl proti rojstni hiši. Tu zagledam svojo dobro mamico, ki me spremlja z očmi in si briše s predpasnikom solze. Nisem ji hotel greniti še dalje slovesa, ubral sem jo hitrih nog skozi domači, potem pa skozi dobski gozd proti veliki cesti. V pol ure sem bil pri Starbku (starem biku) na cesti, od koder sem nadaljeval pot čez Dob in Domžale do Ljubljane. Tu sem prenočil pri Vajdetovih na Sv. Petra cesti 17 (zdaj 30), kjer sem stanoval zadnja šolska leta.

Prvega oktobra 1870 ob 8. zjutraj je bila ponovna preiskava novincev. Preiskal nas jej polkovni zdravnik Emil Bock, s čigar sinom sva se bila na gimnaziji skupaj učila in ki mi je bil naklonjen. Upal sem, da me bo ta zdravnik za vedno zvrigel, a žal, upal sem zaman. Bil sem pač preveč fejst in zdrav gorenjski fant, kakršen je bil nekoč moj oče, ko so ga potrdili h kirazirjem.

Prve dni v vojašnici.

Po ponovni zdravniški preiskavi so nas novince peljali v Šentpetersko vojašnico. Na dvorišču so nas razdelili na čete ali kompanije. Jaz sem bil uvrščen v 11. četo. To mi ni bilo nič kaj všeč, ljubša bi mi bila uvrstitev v eno četo od 13—20. Teh 8 čet je namreč tvorilo rezervni polk, ki je bival vedno v Ljubljani, čete od 1—12 pa so sestavljale poljski polk, ki je bil takrat v Tridentu v južnih Tirolah. Ta dan sem za trdno sklenil, da bom gimnazijske študije zase nadaljeval; to bi mi bilo veliko lažje v Ljubljani kakor v Tridentu, kjer ljudi nisem spoznal, v Ljubljani pa bi imel bivše součence, ki bi mi bili pri mojih študijah pomagali. V 11. stotnijo ali četo je bilo uvrščenih razen mene še več študentov, tako: Janez Pregelj iz Šmartna pri Litiji, sedmošolec in poznejši general, Jakob F u k s iz Semiča na Dolenjskem, osmošolec in poznejši davčni uradnik, M o d i c, tudi osmošolec in poznejši nadporočnik v pionirskem bataljonu, Alojzij M a u r e r, poznejši računski stotnik. To je bila torej višja inteligenca novincev 11. stotnije l. 1870, ki se je pa po osemtedenskem vežbanju do malega razpršila na vse vetrove.

Po razdelitvi v kompanije so nas preoblekli, pa joj, v kakšno obleko! V strgano in zamazano, ki so jo pred kratkim odložili rezervisti, ko so opravili orožne vaje. Svojo civilno obleko smo potem očistili, dobro povezali, zaznamovali ter jo spravili v shrambah na podstrešju vojašnice. Proti večeru smo zasedli nam določene prostore. Pa zopet joj! kakšne! S o b e brez vsake oprave, še slame nam niso dali. Spali smo na golih trdih tleh, strgana, zamazana bluza, ki smo jo ponoči slekli, nam je bila za podzglavje. Pozneje sem si izposodil mehkejšo blazino pri gosposinjji, pri kateri sem bil kot študent stanoval.

Stvar je bila taka: Leta 1870. je divjala vojna med Nemčijo in Francijo in ta vojna meseca oktobra še ni bila končana. Na Dunaju so računali, da bi se utegnila udeležiti te vojne tudi Avstrija. V tem primeru bi prišel naš poljski polk iz Tridenta itak v Ljubljano in bi prevzel tu rezerviste in novince. Iz tega vzroka novinci niso

odrinili k polku v Trident, ampak so ostali v Ljubljani in so se tu vežbali. Ker se je to odredilo šele zadnji hip, zato za nas ni bilo nič pripravljeno. Šele sedaj so začeli pisariti radi naših postelj, med tem časom pa smo morali ležati na golih tleh. Čez 4 tedne so nam dovolili postelje (kavalete) brez slamnjače in odeje, a spali smo še vedno na trdih deskah, vendar za 30 cm nad tlom. Medtem so diplomati na Dunaju radi vojne dalje ugibali, slednjič pa vendarle uganili, da je za nas bolje, da ostanemo doma, da torej ne bo vojne. O tem sklepu je bila obveščena tudi intendantca in vojaško oskrbovališče, ki pa je odločilo, da zdaj ni treba novincem slamnjakov in posteljnega perila, ker itak kmalu odrinejo proti Tridentu. Zato smo morali ležati od 1. oktobra do 20. novembra na golih trdih deskah brez slamnjač in posteljnega perila. Ker smo bili mladi in trudni, smo vseeno dobro spali.

Prvi dan nam niso dali tudi nič jesti, pa saj ta dan ni nihče vprašal po menaži, vsak je nosil svoje kosilo in večerjo s seboj. Drugo jutro smo imeli za zajtrk prežgano juho, a to ni bila juha, to je bila umazana voda, katero je le malokdo pokusil, rajši si je privoščil živil iz lastne zaloge. Po zajtrku nam je podčastnik desetnik Štalcer razdelil ali odkazal police ob stenah in nam razložil, da smemo shranjevati na njih vse svoje imetje brez skrbi in brez ključa, zakaj pri vojakihi mora biti vsak pošten, kdor ni, ga zadene najhujša kazen.

Za snažnost, posebno za pometanje sobe, se je določil po vrsti drug vojak že zvečer za drugi dan; ta je moral snažiti tudi stranišče. — Ob 8. uri je prišel v vojašnico stotnik Saulig, kateremu so bili novinci 11. stotnije za časa bivanja v Ljubljani podrejeni. Pred stotnikom smo nastopili v vrsto. Po splošnem pozdravu je imel do vsakega posameznika prijazno vprašanje o njegovih zasebnih razmerah; posebno naklonjen pa se je pokazal nam študentom s tem, da je vpričo novincev odredil, da študentje ne bodo pometali sob niti čistili stranišč, za to pa bodo morali opravljati o prostem času po potrebi pisarniška dela v pisarni. Pri vseh novincih pa je grajal dolge lase in uhane, katere so nekateri nosili ter ukazal, da se ima vse to spraviti v red, to je: lase po vojaško ostriči in pri-

krajšati, uhanе odstraniti i. t. d. Razložil nam je takoj potem pomen vojaškega »raporta«, ki znači: poročilo, ob-
ravnavo vojaških zadev, kjer se sprejemajo prošnje, za-
slišujejo pritožbe, narekujejo kazni, delijo pohvale, do-
voljujejo dopusti i. t. d.

Kar nas je bilo študentov, smo razvideli takoj, da je imel stotnik Sauling srce za svoje podložnike. — Popoldne 2. oktobra smo nastopili že z ostriženimi lasmi in brez uhanov. Tudi jaz sem snel ta dan iz ušes svojega zlatega murčka. Poslal sem ga domov; kdo ga je potem nosil, ne vem, videl ga nisem nikoli več.

Učili smo se sedaj pozdravljati in stati po vojaško ter kolena in brado nategovati. Za učitelje smo imeli: poročnika Kautza pl. Eulentala in 3 podčastnike 11. stotnije iz Tridenta. Kautz je bil omikan in miren Nemeč, a ni znal slovenskega jezika. Podčastniki so bili zmožni obeh jezikov, slovenskega in nemškega. Pred vajo je poročnik poklical podčastnike ter jim povedal in razložil, seveda po nemško, o čem naj novince poučujejo in jih vežbajo, potem pa je hodil gor in dol in pušil cigarete. Naši vežbeniki so bili res vneti učitelji, vpili so tako glasno, da jih je bilo uro daleč slišati in da jih je zvečer grlo bolelo. Pridno so vravnavali brade in kolena ter merili daljavo od enega palca na nogi do drugega. Vravnavali in merili pa so dostikrat zelo občutno, posebno pri fantih, ki so bili še malo telovadili in bili zato še precej okorni. Sčasoma so se tudi okorneži navadili stati po vojaško. Nato pa je vežbanje napredovalo tako, da smo dobili puške. Zanimanje, posebno za sestavo tega orožja in vežbanje z njim je bilo dokaj večje, nego za nategovanje kolen.

Naši podčastniki so si včasih lastili prevelike pravice. Če se je kak okornež pri vaji le parkrat zmotil, ga je že podčastnik obsodil v ponočno, častno stražo, to je: revež je moral stati mirno, nepremično, s petami skup, velika prsta na nogi 20 cm narazen — v vsej vojaški opravi po dve, tri ure, s puško pri nogi pred posteljo svojega učitelja. Seveda je bila to nevarna igra. Kako lahko bi se bilo zgodilo, da bi v to kazen obsojen togotnež dobil ostro patrono ali kroglo in ustrelil svojega mučitelja, ki je v postelji ležal in se morda zibal pod varstvom svojega »ču-

vaja v sladkih sanjah. Gotovo bi bil premogočni tak podčastnik občutno kaznovan, ko bi se bil nesrečni novinec čezenj pritožil pri raportu; a nihče si tega ni upal, ker se je vsak bal, da ga bo potem še bolj sekiral in mučil.

Novinci, katerim pouk ni šel v glavo, so morali pretrpeti še druge kazni, morali so več dni zaporedoma pometati sobe in čistiti stranišča ali pa eksercirati v prostem času, ko so drugi počivali. Za take in enake kazni naši podčastniki niso imeli nobene pravice. Izgovarjali so se, da to delajo zaradi enakomernega napredovanja v pouku, ne pa iz sovraštva ali pa celo iz surovosti. Poročnik Kautz se je malo menil za to, kar se je v vojašnici godilo, tudi stotnik Saulig je le malokdaj prihajal v naš oddelek, kjer je imel že dosti posla s svojo (20.) stotnijo; gospodarili so torej poleg narednika Pibrovca pri naših novincih samo podčastniki, kakor omenjeno, ne vedno po vojaških predpisih, ampak po svoji dobri ali slabi volji.

Prve dni smo se vežbali na dvorišču pred vojašnico, na svetu, kjer danes stoji državna bolnišnica, Leonišče in druge nove hiše. Pozneje smo začeli hoditi na veliko vežbališče pri Fužinah. Ko smo se pa s puško že zadosti seznanili, so nas peljali na strelišče, ki je bilo že takrat, kakor danes na Suhem bajerju ob Dolenjski cesti.

Nekateri novinci, ki še nikoli prej niso imeli puške v roki, so se malo tresli pred prvim strelom. Pri sebi tega strahu nisem opazil, morda zato ne, ker sem že doma večkrat z očetovo puško streljal po vranah, vrabcih in drugih takih škodljivcih. Med petimi streli sem zadel trikrat v črno, dvakrat pa blizu zraven; veselje nad tem uspehom je bilo še večje, ko me je pohvalil sam polkovnik Jalson, ki je slučajno prišel inšpicirat strelišče. — Zadnje dni osemtedenskega vežbanja smo se vadili v bližanju proti sovražniku na raznih krajih. Hodili smo na Golovec, Rožnik, Večno pot, Kleče, Savlje i. t. d. Pri tem sem srečal s puško na rami večkrat svoje nekdanje tovariše in součence, ko so hodili v šolo ali iz nje. Kako je bilo meni pri srcu, ni težko uganiti. Najrajši bi bil zamenjal puško s knjigami in šel z njimi v ljubljansko gimnazijo. Po takih srečanjih sem bil vedno zelo žalosten. Prijazna beseda poročnika Kautza mi je bila ob takih prilikah dobrodošlo tolažilo.

Nekoč smo trudni od naporne vaje dalj časa počivali. Sedel sem v senci in prebiral latinsko knjigo, kar stopi pred me poročnik Kautz in me vpraša, kaj čitam? Prav po vojaško sem stopil in javil pokorno, da čitam Caesarja. »Čemu?«. Nadaljujem pretrgane gimnazijske študije. »Iz katerega gimnazijskega razreda pa ste bili potrjeni?« Po končanem tretjem razredu. »Dvajset let star, pa šele v tretjem razredu, gotovo ste temeljito študirali?« Na to hudomušno opazko sem mu oddal svoja izpričevala, ki sem jih imel slučajno v knjigi. Bere jih in ne ve prav, kaj bi odgovoril; slednjič vendar spregovori: »Z 20. letom šele v tretjem razredu in vedno odličnjak, kako to?« Starši so me poslali pozno v šolo. »Študent, vaši starši so hudo grešili nad Vami, a to pogreško bom jaz popravil!« Pridržal si je moji dve zadnji izpričevali, ne da bi bil povedal, čemu jih bo rabil.

Šele ko sem prišel v Trident, sem izvedel, kam jih je poslal in iz kakšnega namena. Leta 1870. je začelo primanjkovati častniškega naraščaja, kadetov. Častnikom, ki so vežbali novince, je bilo naročeno, da naj izberejo med novinci pripravne osebe za ta častniški naraščaj. Tako se je nakrat pojavil hud in močan nasprotnik mojim privatnim gimnazijskim študijam. Rekli so mi: Ako imaš veselje do učenja, pojdi v kadetnico in tam boš prišel veliko lažje in prej do svojega kruha, kakor če nadaljuješ gimnazijske študije še bogve kako dolgo. Ti nasveti so bili umestni in dobrohotni, a kaj pomaga, ker jaz nisem imel do vojaškega stanu nobenega veselja in nagnenja, sila pa po znanem izreku ni nikjer dobra.

Kaj se je zgodilo z mojima dvema izpričevalima, ki jih je poslal poročnik Kautz na polkovno poveljništvo v Trident? Nikoli več jih nisem videl, pač pa sem pozneje izvedel za njih smešno-žalostno usodo. Obsojeni sta bili na smrt z ustreljenjem. O tem dogodku mi je pripovedoval Martin Šraj, vodnik 11. stotnije 17. pešpolka, moj prijatelj in bivši študent šestega razreda ljubljanske gimnazije, ki je bil eno leto pred menoj potrjen v vojake — takole: »Dne 30. maja 1871 je imela naša stotnija strelne vaje na strelišču v Materellu južno od Tridenta. Videl sem, da so bile tarče zakrpane med drugim tudi z dvema tvojih izpričeval izza leta 1870. Ko bi jih bil tudi hotel rešiti

iz tega nevarnega položaja, bi mi to ne bilo mogoče, zakaj bili sta že na več mestih ranjeni, prestreljeni, zamazani in tako trdo prilepljeni na tarče, da jih ni bilo mogoče odstraniti, ne da bi se bili iztrgali v kosce.« — Ta novica me je hudo užalostila, mučil sem se bil dosti za izpričevali, da sta izpadli izvrstno! Polkovna pisarna pa jih je vrgla, ko sta storili svojo dolžnost, kot ničvredni papir v koš, odkoder so dobivali popravljalci tarč potrebni papir za krpanje.

Moji izvrstni izpričevali, kolkovani z kolkom za 15 krajcerjev, moj ponos v košu za papir, potem za krpe na tarčah, to je bilo res malo prehuda! Lahko in po pravici bi bil zahteval primerno odškodnino za meni tako važni listini, a bil sem takrat še skromen novinec in vsak frajtar je smel gospodariti nad menoj.

Odhod iz Ljubljane.

V sedmem tednu naše vojaške izobrazbe je prišlo povelje, da naj novinci 17. pešpolka odidejo že 20. novembra k svojemu poljskemu polku v Trident. To povelje so novinci sprejeli z veseljem že zaradi tega, da jim ne bo treba v Tridentu spati na golih deskah, brez slamnjače. Meni pa ta napovedba za odhod iz Ljubljane ni prav nič ugajala. V Ljubljani sem bil vedno v neposrednem stiku s svojimi tovariši iz gimnazije, ki so mi vedno poročali o napredovanju predpisane tvarine v 4. šoli. Ko bi bil ostal v Ljubljani, bi bil mnogo lažje nadaljeval svoje študije kakor v Tridentu, vendar pa me napovedani odhod ni preveč potlačil.

Za pot sem si izprosil še telečnjak ali tornistro, ki so ji naši Janezi rekli »kanistra«; v to sem zložil svoje knjige za privatne študije, ki sem jih na vsak način hotel nadaljevati. Novincem, ki so bili doma blizu Ljubljane, so dovolili za nekaj ur dopusta, da so se šli posloviti od domačih; tudi jaz sem šel zvečer v Dolenje, da se poslovim še enkrat od svojih, preden zapustim domovino in grem na dolgo pot v tuji svet. — Mamica se je bila že malo pomirila, zato slovo ni bilo tako bridko, kakor pred sedmimi tedni.

Pred odhodom iz Ljubljane se je pripetila novincem veselo-žalostna dogodbica. Novinec Jankovič, doma nekod na ljubljanskem barju, bi bil rad ostal v Ljubljani, Tirolska mu ni dišala. Njegov oče se je obrnil na narednika Pibrovca ter ga prosil, naj naredi tako, da bi ostal njegov sin v Ljubljani. Pibrovec misli in misli, kako bi imovitemu barjanskemu kmetu ustregel. Njegova prebrisana kroparska glava je to kmalu pogruntala: Trobač 20. stotnije, ki je stalno v Ljubljani, gre na trajni dopust. Med vojaki cele 20. stotnije pa ni dobiti moža, ki bi bil glasben in bi mogel nadomestiti trobača. Pibrovec javi zadevo stotniku Sauligu, češ, da je že našel namestnika med novinci 11. stotnije; treba je le, da se premesti od te čete k 20. stotnji. Takoj naredi Pibrovec na povelje stotnika Sauliga primeren predlog na poveljništvo rezervnega polka, a glej ga spaka! zmeša mu kunšno njegovo glavo tako, da napiše namesto Jankoviča — Malneriča. Stotnik Saulig, blaga duša, je prošnjo slepo podpisal. Polkovno dnevno povelje izide in Malnerič, ki ni znal niti harmonike razprostirati, kaj še v rog trobiti, ki ni niti prosil za premeščenje, je ostal proti svoji volji v Ljubljani, Jankovič pa, ki se je zibal v sladki nadi, da ostane blizu svojega doma, je odmarširal z nami v daljno Tirolsko. Žalostno je gledal oče za njim, naposled pa je naznanil vso zadevo na pristojno mesto in stotnik Saulig je imel dosti sitnosti, da je očistil Pibrovca.

Dne 20. novembra 1870 ob 7. uri smo se odpeljali in oddrdrali skozi Maribor—Celovec do Beljaka po železnici. (Gorenjska železnica takrat še ni potekla.) Tu je bilo konec vožnje po železnici, zakaj skozi Pustriško dolino takrat še ni tekla železnica. V Beljaku smo bili nastanjeni deloma pri meščanih v mestu, deloma na kmetih, v predmestju in okolici. Da se za daljši pohod dobro pripravimo, so nam dali v Beljaku en dan počitka.

V Beljaku in okolici je bilo tisti čas še dosti Slovencev, naš slovenski vojak si je lahko kupil v svojem materinem jeziku kos kruha in se zgovarjal z zalimi Korošicami v domačem jeziku. Prenočevali smo dne 20. novembra v Paternionu, 23. in 24. v Spitalu ob Dravi, 27. v Oberdrauburgu, 28. v Liencu; 1. decembra v Innichenu in na Toblachu. V teh postojankah pa si moral znati že nem-

ško, ako si hotel kaj kupiti ali se pomeniti s kom. Slovenski glas je v teh krajih popolnoma utihnil. Človek tudi če se je učil nemščine v šolah, je koroške in tirolske kmete malo razumel, tako čudno naglašena je bila njih govornica. Tudi noša se razlikuje od slovenske.

Neka daljna tirolska posebnost nas je spremljala skoz vso Pustriško dolino. To so bili tirolski špehovi cmoki. Povsod, kjer smo bili nastanjeni, je plavala po juhi v velikem kotlu ta tirolska posebnost, t. j. cmoki, debeli kakor otroška glava, trdi kakor dozorela buča, ki se tudi niso razkosali, če si jih vrgel ob steno, temveč so odskočil kakor žoga. Dostikrat smo morali hoditi ponje na precej visoke hribe kakor iz Dolenj na Pehčanijo, Jasen, Dupeljne. Ob cesti namreč ni bilo dobiti vedno dovolj stanovanj; v takih primerih sta morala vedno eden ali dva oddelka seveda po vrsti, narediti še en marš na strme vrhe, po cmoke tirolske, mastne, trdé. Na vsezadnje se nam je pa ta jed tako uprla, da jo nismo mogli več uživati. Tirolski kmet je bil radi tega užaljen, a ko smo mu povedali, da jo jemo že celi teden, nam je postregel z drugim kosilom, kakršnega drugje še nismo imeli.

V Mühlbachu pri Franzensfeste smo končali svoj pohod dne 5. decembra 1870 ter tu prenočili, nato pa smo se odpeljali drugi dan ob 8. uri zjutraj po železnici proti Bocnu. Tu smo oddali novince 3. in 4. stotnije našega pešpolka ter potem oddrdrali po železnici dalje proti Tridentu, kamor smo dospeli ob 1. uri popoldne.

Prihod v Trident.

Na kolodvoru v Tridentu so nas pričakovali častniki in številni vojaki s polkovno godbo. Polk je bil nastanjen z enim bataljonom v takozvani Preposituri, z dvema stotnijama v Šmartinski vojašnici, z enim bataljonom pa na Gradu. Godba nas je spremila do Prepositure. Prepositura je bila staro, razpadajoče poslopje. Prišli smo, kar se tiče poslopja, z dežja pod kap: ljubljanska Šent-peterska vojašnica je Preposituro daleč prekašala. Ko pa smo stopili v odkazane nam prostore, smo bili potolaženi, ker tu je dobil vsak svojo slamnjačo, da mu ni bilo

treba počivati na trdih deskah, kakor v Ljubljani skozi sedem trdih tednov.

Kosilo ali menaža je bilo za novince že pripravljeno. Bilo je boljše nego v Ljubljani, vladal je večji red, povsod se je videlo, da ima strog mož vajeti v rokah. Takoj po kosilu se je pričelo delo. Novinci so prevzeli postelje onih srečnih vojakov, ki so doslužili triletno službo; ti so bili že preoblečeni in so težko čakali, da jih popelje vlak v domovino.

Drugi dan, t. j. 7. decembra 1870, je napovedal poveljnik 11. stotnije Albert Pfifferling vajo, da se prepriča, kaj in koliko smo se v Ljubljani naučili. Ob 8. uri zjutraj smo nastopili pred Preposituro s puškami na rami in v boljši obleki, ki smo jo bili prevzeli od odpustnikov. Pfifferling je bil trd Nемеc, slovenskega jezika ni razumel, zato je zjutraj, ko smo stali prvikrat pred njim, poklical predse samo one novince, ki so razumeli nemško. Bilo nas je 12. Vsakega posebej je vprašal o njegovih študijah, o rodbinskih razmerah in poklicu v civilu, vsem skup pa je rekel, da naj bomo pridni in se že sedaj pripravljajmo, da bomo svoj čas dobri in porabni podčastniki. Velel nam je potem vstopiti zopet v vrsto, potegnil sabljo iz nožnice in začel izvajati vaje v kompaniji. Vadili smo pred vojašnico dve uri in smo se še precej dobro odrezali, ker je bil vsak pazljiv in tako previden pri vežbanju, kakor oni, ki je z eno nogo stal vrh zvonika. Ta dan ni bil nihče radi nepazljivosti brez kosila ali menaže. Stotnik Pfefferling je bil na videz hud mož, ki je od svojih ljudi mnogo zahteval in nemarnost strogo kaznoval, kdor pa je svojo dolžnost storil, tega je imel rad in mu je tudi v potrebi rad pomagal.

Mesto Trident.

Preden popišem podrobneje naše življenje v Tridentu, je treba spregovoriti par besedi o tem starodavnem zgodovinskem mestu, v katerem sem živel skoro eno leto, pretrpel veliko truda in muk, užival pa prav malo veselja.

Trident (po laško Trento) je največje mesto italijanskega dela Tirolske. L. 1870. je imel 17.000 prebivalcev.

Mesto stoji, obdano od strmega in golega gorovja, v bujni dolini na levem bregu reke Adiže, čez katero vodi zidani most. Hiše so vse zidane v italijanskem slogu, krite z značilno obokano opeko, po večini dvonadstropne. Ulice so razmeroma široke; na Velikem trgu (Piazza grande), obdanem od starih marmornatih palač, izmed katerih so nekatere že od starosti razpadale, je Neptunov vodnjak. Starinski značaj mesta poveča veliko število trdnjavskih stolpov.

Znamenite so naslednje stavbe:

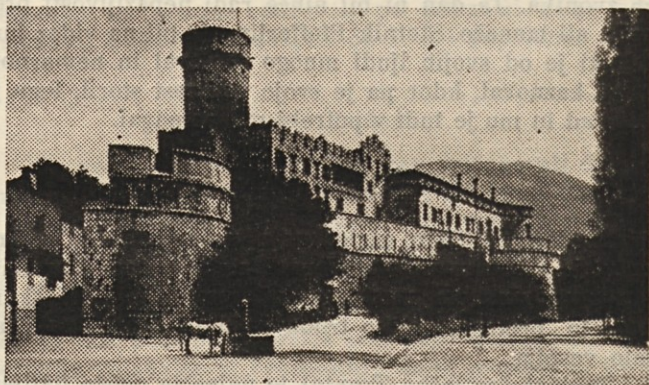
1. Stolnica, zidana v popolnoma italijanskem slogu. Zidali so jo skozi 500 let, od l. 1048. do l. 1500.

2. Cerkev naše Velike Gospé (Santa Maria Maggiore), zidana v 15. stoletju v izvirnem italijanskem slogu. V tej cerkvi je zasedal v l. 1545. do 1563. Trident-ski cerkveni zbor. Zbor ali koncil je zboroval skoraj 20 let in preživel tri papeže: Julija III., Pavla IV. in Pija IV. S sklepi tega zbora sta se zopet utrdila edinstvo in moč katoliške cerkve.

3. Stara gotska cerkev sv. Petra.

4. Mestni stolp (Torre di piazza).

5. Stolp Wanga, sezidan v letih 1208. do 1219. V njem so se branili tridentski škofje zoper puntarske meščane. Leta 1870. so ga rabili le še za pomožne zapore.

Trident; Castello di buon consiglio.

6. Castello di buon consiglio (Grad dobrega sveta) z rimskim stolpom. Prej je bil sedež tridentskih škofov, zdaj vojašnica.

Trident je sedež tridentskega škofa, semenišča, državne gimnazije in več drugih učnih zavodov in muzeja, kjer so shranjene važne in imenitne starine, posebno iz rimske dobe. Mesto ima tudi precej industrije, tobačne, svilarske, usnjarske in sladkorne tovarne. V njega bližnji okolici se dobiva sadra (gips) in marmor. Tudi trgovina je dosti razvita, zlasti s svilo, voskom, sadro, marmorjem, vinom in sadjem.

Trident je najstarejše mesto Tirolske. Pravijo, da so ga sezidali že Reti ali Etruski v predrimski dobi. Pozneje so mu bili Rimljani gospodarji. Rimski cesar Avgust ga je obdal z močnimi utrdбами. Stolp v prej omenjenem gradu »dobrega sveta« je zadnji spomenik te dobe. Prav zgodaj je zacvetelo tu krščanstvo. Sveti Vigilij, ki je pretrpel v Rendeni mučeniško smrt, je bil tretji tridentski škof. Za preseljevanja narodov je bilo mesto skoro popolnoma razdejano in porušeno. Teodorik, kralj vzhodnih Gotov, ga je moral takorekoč znova sezidati.

Pozneje je bil Trident sedež gotskih in langobardskih grofov. Leta 1027. je podaril nemški cesar Konrad II., frankovskega rodu, mesto tridentskemu škofu. L. 1802. je bilo to duhovno gospostvo sekularizirano, to je odvzeto škofu in izročeno avstrijski državi. Po svetovni vojni je pripadel Trident, kakor cela južna in srednja Tirolska, kraljevini Italiji.

Mesto stoji ob mogočni alpski reki Adiži, ki izvira pod Reschen-Scheideckom v Ötztalskih alpah, teče mimo tirolskih mest Merana, Bocna, Tridenta in Rovereta proti jugu, ter zapusti vzhodno od Gardskega jezera Tirolsko. Od tu teče v južno-vzhodni, potem vzhodni smeri po zgornje-italski ravnini in se izteka južno od Benetk v Jadransko morje.

Dolina reke Adiže je pri Tridentu še precej ozka; v njej je le malo ravnega sveta. Kamor se obrneš od reke, na desno ali levo, se grizeš že v nekaj minutah v kolena po strmih bregovih, ki jo obdajajo. Vaje v takih hribih so

bile seveda zelo naporne, a meni so bile vendarle všeč, ker sem rad hodil po gorah in dihal sveži gorski zrak in užival prelep razgled.

V kadetni pripravnici v Tridentu.

Polkovnik Neuber, tedanji poveljnik 17. pešpolka, je bil ukazal, da se morajo »študirani« novinci, ki so došli pred kratkim iz Ljubljane, zglasiti dne 16. decembra 1870 ob 9. uri na gradu k preizkušnji za sprejem v kadetno pripravnico. Med temi kandidati sem bil tudi jaz. Izpričevali, ki ju je pridržal svojčas poročnik pl. Kautz in ju poslal v Trident, sta učinkovali. Ne prostovoljno — na polkovnikov ukaz sem se moral podvreči izpitu.

Zaukazanega dne zjutraj po budnici pride k meni nadzorni frajtar (poddesetnik) ter mi ukaže, da naj dobro očistim obleko, orožje in obuvalo, češ po 8. uri te bom peljal na grad, da boš pokazal, ali res kaj znaš. Točno ob tej uri je zopet prišel, da se prepriča, je-li vse v redu. Pregleda in ničesar ne reče. Čez nekaj časa pa spregovori oblastno: Opozorim te, regrut, da hodiš šest korakov za menoj; zdaj sva v službi, ne spodobi se, da bi midva skup hodila, trpela bi disciplina. Pa ti itak ne veš, kaj je vojaška disciplina: Disciplina je to, če bi regrut plačal naprej postavljenemu frajtarju polič vina, drugi dan pa bi ga ne ubogal, češ, saj sva skup pila za moj denar. Dva frajtarja že smeta skup iti v gostilno, frajtar in regrut pa ne, to bi bilo proti disciplini. Vidiš jaz imam že eno zvezdo, sem frajtar, tvoj prvi naprej postavljeni, kar ti še dolgo ne boš dosegel, čeprav greš »prifungo« delat za oficirja. Zdaj pa pojdiva! Opozorim te še enkrat: šest korakov za menoj!

Frajtar, imenujmo ga Bahavnik, me ponosno pelje, kakor da bi vodil cel regiment in se večkrat ozre, če hodim natančno šest korakov za njim. Brez zaprek sva jo primahala na grad, seveda frajtar šest korakov prej, jaz kot njegov podložnik pa za njim. Člani komisije so bili že zbrani. Frajtar stopi s sklenjenimi petami in z odprtima palcema na nogi pred komisijo ter javi takole: »Gospod avtman, ponižno meldam, da sem pripeljal

regruta Andrejka!« »Dobro, odstopite!« Frajtar je odšel, jaz pa sem stopil v sobo.

Stal sem pred komisijo treh gospodov. Predsedoval ji je stotnik Pavel Ghedina, že starejši mož, po rodu Italijan, kar sem takoj spoznal, ko je spregovoril. Nadporočnik Adolf Wischinka, Moravan, človek visokega čela, dolgega, obritega obraza in kratkih brk, je izpraševal matematiko in nemščino (stilistiko), poročnik Herman Doxat, Slovenec iz Postojne, mož črnih las in brk, resnega obraza, ki je vzbujal spoštovanje in strah, pa je izpraševal zgodovino in zemljepis. — Ta trojica je pretresovala in preresetavala, koliko pšenice in koliko plev je v glavah poklicanih kandidatov.

Ko je zvonilo 16. decembra v tridentskih stolpih poldan, nam je komisija razglasila uspehe preizkušnje. Pri dveh kandidatih je pšenica odtehtala pleve in ta pšeničarja sta morala ostati v šoli, pri enem pa so zmagale pleve, ta se je vrnil h kompaniji. Žal mi je bilo zanj, bil je moj ožji rojak, Janez Vavpetič (Pirčev) iz Rov št. 6. Vzrok tega neuspeha je bilo pač daljše pretrganje študij na gimnaziji in negotovost snovi, o kateri so izpraševali. Človek ni vedel, kaj naj ponavlja ali kaj naj se uči. Vavpetič pa ni obupal, podvrgel se je čez tri leta, ko je bil polk že v Trstu, v Gradcu znova izpitu za kadetnico in ga tudi srečno prebil. Dobro je napredoval in nedvomno bi bil postal častnik, da bi ne bil tako vihrav in nepremišljen. Radi male nepremišljenosti pri igri je moral kadetnico zapustiti, služil je potem v Trstu pri polku, pa tudi tu je imel smolo. Leta 1908, ko sem po 38 letih obiskal zopet Trident, sem ga našel na tamošnjem kolodvoru; bil je tujski vodnik; za to mesto je bil posebno sposoben, ker je znal več jezikov.

Čeprav sem bil prebil preizkušnjo, sem bil žalosten, zakaj videl sem, da so moje latinske študije zabredle v veliko nevarnost. Zato sem stopil po razglasitvi uspeha pred komisijo in ji odkrito povedal, da nimam veselja do vojaškega poklica, svoj krvavi davek bom skoz tri leta dostojno in pošteno plačeval, potem pa svoje študije nadaljeval na ljubljanski gimnaziji. Komisija pa se na to in ozirala; njen predsednik, stotnik Ghedina mi

je kratko in osorno odgovoril: »Vam je polkovna komanda ukazala, da se imate podvreči preizkušnji, in če jo prebijete, ostanete v šoli. Komisija Vas je spoznala za posebno sposobnega, Vi torej ostanete tu in če se ne boste učili, boste kaznovani!« Morda bo kdo rekel, zakaj pa nisi molčal pri izpitu? Temu odgovorim, da mi je ponos branil delati sramoto ljubljanski gimnaziji.

Odkazali so mi v veliki spalnici, kjer je spalo že 13 tovarišev, posteljo in polico, na katero sem zložil svoje latinske, grške, slovenske in druge knjige. Sedel sem potem na rob slamnjače, ker stolov ni bilo v spalnici. Zdelo se mi je, da vidim, kako plava po mimo deroči reki Adiži moj načrt. V duhu sem gledal v temno bodočnost in videl, kako se podirajo zlati gradovi, katere sem si bil sezidal, v prah in pepel. Da bi opustil gimnazijo, katero sem tako rad pohajal in na katero so me vezale prijateljske vezi, s to mislijo se kar nisem mogel sprijazniti. Bil sem na kraju obupa. — Naposled sem sklenil, da bom tudi sedaj služil dvema gospodoma — latinskemu in nemškemu...

Ob štirih popoldan istega dne sem šel sam brez frajtarja v prepozituro. Bolj izobraženi so mi čestitali, frajtar Bahavnik mi je pa samo milostno rekel: »Menda pa res nekaj znaš, da so te pridržali v tisti šoli na gradu. Povem ti pa, da bom jaz prej doslužil, preden dobiš ti eno zvezdo v tej šoli, zakaj zvezde je treba zaslužiti pri vajah, tukaj je priložnost, da vojak pokaže, je-li izklesan iz pravega marmorja ali ne!« Nisem hotel dalje poslušati njegovo modrovanje, pobral sem svoje malenkosti, ki sem jih imel še pri kompaniji, voščil fantom lahko noč ter se vrnil na grad.

Ko sem stopil v spalnico, je bilo notri temno. Prižgal sem petrolejko. Žive duše ni bilo doma, bil sem čisto sam. Vzel sem s police grško slovnico in se pričel učiti. Proti osmi uri zvečer vstopi v spalnico tovariš Hugo Zebisch, mlad sedemnajstletni vojak v uniformi 17. pešpolka. Pozdravila sva se, kakor bi bila stara znanca. Tovariš je naglo opazil mojo otožnost. Naravnost ni hotel vprašati, kaj mi povzroča to razpoloženje; hotel

me je pa pripeljati do tega, da mu odkrijem svojo bol, zato je začel pripovedovati žalostno povest svoje mladosti.

»Moj oče,« mi je pravil, »je bil vojaški ječar (prof), umrl je za kolero l. 1866. na odhodu z italijanskega bojišča v Logatcu, kjer je tudi pokopan. Ostala sva z materjo sama na svetu. Mati me je po vojni spravila kot 12 letnega sina v vojaški kadetni zavod v Kisek (Köszeg, Güns) na zapadnem Ogrskem, Ko sem dopolnil 17. leto, so me potrdili k 17. pešpolku in me dodelili tukajšnji pripravljalni šoli, mati pa mi biva v Budimpešti. Ker ji pičla pokojnina ne zadostuje, se preživlja z delom svojih pridnih rok, šivanjem in kvačkanjem. Včasih tudi meni pošlje kaj podpore, brez katere tukaj ni živeti mogoče. V Kiseku smo dobili trikrat na dan gorke hrane, tukaj pa nam jo dajejo samo opoldan, za vse drugo morajo učenci sami skrbeti. Življenje v tej šoli je slabše kakor pri kompaniji. Vojaku pri stotniji ostane vsaj tista malenkost 6 krajcarjev, ki jih dobivajo vsak dan. Tudi mi prejemamo to plačilo, a moramo si iz tega kupovati vse šolske potrebščine. Dostikrat je še tega denarja premalo; kdor torej od doma nima redne podpore, trpi lakoto ali pa mora delati dolgove. Učiti se imamo veliko, posebno boš moral porabiti več noči, da nas dohitiš, ker si mnogo zamudil vsled poznega vstopa v to šolo, katero smo pričeli že pred šestimi tedni. Učitelji so strogi, skoraj za vsako malenkost zapirajo v temnico, čuvati se je treba, da se človek izogne tej 24 urni noči.«

Razumel sem, da se ima bojevati tudi z mnogimi težavami in da trpi; dve trpeči duši sta se našli in spoznali. Odkril sem mu tudi jaz svojo bol, svoj namen, kako hočem doseči svoj cilj. Od tega časa se je najino prijateljstvo razvijalo bolj in bolj in držalo do groba. Zadnjikrat sva si stisnila roko dne 25. aprila 1919 na Dunaju, ko sem se selil od tam v Ljubljano. Umril je dne 31. decembra 1920 na Dunaju in je pokopan na tamošnjem centralnem pokopališču.

Drugi dan zjutraj ob 5. uri je bila budnica. Vojak od dneva je bil odgovoren, da so vsi takoj vstali ter naredili red v spalnici in pri posteljah. Potem smo šli na zajutrek. Kdor je imel kaj denarja, si je lahko po-

tolažil želodec z gorko kavo v kantini, kdor ga pa ni imel, se je pa moral zadovoljiti s komisom. Ta dan me je prijatelj Zebisch spremil v kantino. Zajtrkovala sva belo kavo s kruhom in plačala vsak 5 krajcarjev. Ob 6. uri pa smo morali gojenci sedeti že pri knjigah.

Točno ob osmi uri se je pričel pouk. Ta dan je prvi vstopil v učilnico poročnik Doxat. Javil sem se pri njem. Odkazal mi je sedež in potem pokazal, kar sem zamudil, češ, da me bo konec januarja 1871 izprašal o zamujeni tvarini. Malo osupel sem ga gledal in mislil, kako bom tem gospodom služil? Učiti se vsakdanje naloge, ponavljati zamujene in privatno študirati četrto latinsko šolo — vse to obenem — to niso mačje solze! A vendar še puške nisem vrgel v koruzo, naj pride, kar hoče, zmagati moram, to je bil moj sklep.

Doxat je vzel kredo v roko in začel risati na desko mogočno Azijo. Narisal je vsak nos, zaliv, ožino, reke, gorovje, ognjenike, mesta, vse zgodovinsko važnejše kraje, politično razdelitev itd. Knjigo smo sicer imeli, a on se ni ravnal po njej, gotovo dvakrat toliko je še dodal. Razlagal pa je tako počasi in razločno, da smo zlahka pisali za njim. Nekaj dni pozneje pa je razlagal tvarino, ki je bila meni znana že izza gimnazijske dobe; zato sem odprl pod klopjo grško gramatiko in se po tihem učil. Kakor bi ga kača pičila, odloži Doxat kredo in hiti naravnost proti meni. — Nisem več utegnul, da bi bil zaprl knjigo. Vzel mi je knjigo ter zakričal: »Grško se učite, namesto da bi poslušali in sledili moji razlagi! Desetnik od dneva, peljite ga takoj v arest in jutri k raportu!« Prebil sem tisti cel dan in celo noč v popolnoma temnem prostoru brez oken, posteljo pa so nadomestovale gole deske. Drugi dan sem stal pri raportu in sicer zopet pred stotnikom Ghedino. Njegov ostri pogled mi nič kaj dobrega ne obeta. Vpraša me, zakaj sem se med ukom učil grško? »Zato, ker me le gimnazija veseli, vojaška šola pa čisto nič; prosim gospod stotnik, pošljite me nazaj h kompaniji!« Zdelo se mi je, da se Ghedina ni popolnoma strinjal s prestrogim Doxatovim postopanjem in da mu je moj odgovor imponiral, zakaj udaril je na milejšo struno, češ naj bom pameten in naj uvidim, da pridem s pomočjo vojaške šole

dosti prej do kruha, kakor po gimnaziji. Ko me je še opozoril, da grščina in latinščina nista učna snov v vojaški šoli, me je brez nadaljnje kazni odpustil s pripombo, da me bo prihodnjič kaznoval, če bom mrtve jezike uvajal v kadetnico.

Tudi po tem dogodku veselja do gimnazije še nisem izgubil; nasprotno, sklenil sem še trdneje, da dam prej ko mogoče slovo vojaški šoli, ki zapira učence za vsako malenkost v temnico. — Ogorčen in užaljen sem sestavil nemško pismo, ki se je glasilo takole: »Komanda pripravljalne vojaške šole v Tridentu. — Moj sin Jernej Andrejka je učenec v zgoraj imenovani šoli. Ker mi je pa pred kratkem umrl moj prvi sin, ki sem ga odločil za svojega naslednika, sem namesto umrlega izbral svojega drugega sina Jerneja za naslednika v gospodarstvu. Ne zdi se mi tedaj potrebno, da bi sin Jernej še študiral za oficirja, zato prosim, da ga takoj pošljete nazaj h kompaniji, odkoder ga bom skušal dobiti domov kot edinega sina. V Dolenjah dne 1870. Jakob Andrejka, posestnik v Dolenjah, p. Lukovica, Kranjsko.«

Očetu sem bil obenem pisal, da naj Kozlaj na Prevajah, očetov prijatelj, ki zna nemško pisati in govoriti, priloženi osnutek prepíše in prepis pošlje v Trident. Mislil sem, da mi bo ta izmišljotina pomagala. — Pismo res dospe v Trident na šolsko komando. Stotnik Ghedina me pokliče k raportu. Nič se nisem ustrašil, kajti vedel sem, zakaj gre. »Obžalujem,« pravi Ghedina, »brat Vam je umrl in oče prosi, da naj Vas odpustimo iz šole, ker noče, da postanete oficir, ampak njegov naslednik v gospodarstvu. Pravi, da bo skušal Vas kot edinega sina oprostiti vojaškega službovanja. Pišite mu, da ostanete v šoli do tedaj, ko bo dospel odlok višje vojaške oblasti, da ste oproščeni vojaščine.« — Pogorel sem! Zdelo se mi je, da je Ghedina spoznal moj načrt in ni hotel, da bi se mi posrečila zvijača.

Vsled prepoznega vstopa v šolo sem bil med drugim zamudil iz zemljepisja vso Afriko. Sklenil sem, da se te zamude najprej odkrižam, privatne študije pa preložim na nočne ure in v prosto naravo. Prijatelj Zebisch mi je dal svoje zapiske Doxatovih predavanj o Afriki; iz teh in iz Klunove knjige, ki sem jo prinesel

s seboj iz Ljubljane, sem si hitro prisvojil zamujeno znanje ter stopil en mesec pred rokom pred učitelja Doxata. Doxat me s prikritim zasmehom v očeh začudeno pogleda, kakor bi hotel reči: škoda za čas, v tem kratkem času ne bo šlo. Še danes vidim njegove bele zobe pod dolgimi črnimi brkami, ki so se pri ironičnem nasmehu še za par milimetrov podaljšale. »Začnimo torej!« je dejal in začel meriti učilnico od ene stene do druge.

In vzel sem kredo v roke ter narisal obris Afrike z vsemi izrastki in zalivi, gorovja, jezera, reke, mesta, morja itd. vse je bilo na onih prostorih, kamor jih je Stvarnik postavil. Skoro celo uro sem bil takrat profesor zemljepisja, pristavil in povedal sem marsikaj, kar je moj prednik v razlagi izpustil. Končam, odložim kredo. Doxat preneha s hojo od stene do stene in stopi k deski, na katero sem narisal Afriko. Zasmeha v očeh ni bilo več opaziti; niti enega vprašanja mi ni več dal. Ko je vse izvire in iztoke rek pregledal, vse prebivalce mest preštel, vse vrhove gor premeril, me je pričo cele šole pohvalil, v svoj »notes« pa je zapisal mali »e«, to je mali »eminenc« (odlika), druga stopnja med gospodskimi redovi; prva je bila »E«, to je: Veliki »Eminenc« (velika odlika). Lahko in brez protekcije bi bil v »notes« zapisal »E«, a tega je morda hotel prihraniti za prihodnji izpit o Aziji. Nekako ponosen je bil Doxat na preobrat, gotovo je mislil, da zori njegove strogosti sad.

Ko je Doxat zapustil učilnico, so me tovariši obstopili in mi toplo čestitali. Franjo Kozjek, sin premožnega ljubljanskega starinarja Ivana Kozjeka, znanega po cellem mestu pod imenom »Tandlarjev Johan«, pa je zaklical: »Živio mali eminenc! obsodim ga na pet bokalov nocoj pri Toni Bingo v ekstra sobi!« — Toni Bingo je bila gostilna na »Piazza d'armi« (orožnem trgu) v Tridentu. Tu se je dobilo poceni in dobro jesti in piti. Sem so zahajali naši kadeti na večerjo, kadar jim je to dovolil njih finančni minister. Tisti večer smo res šli večerjat v gostilno k Toni Bingo v posebno sobo. Večerjali smo laške »bigole« (tenke makarone) s precej mastnim koštrunom. Kozjek je že vedel, zakaj je nasvetoval tako večerjo. Imel je zagotovljenih 5 »latern« izvrstne

južnotirolske črne kapljice, ki je zelo ugajala. Pustivši za kratek čas šolske skrbi doma, smo se tisti večer imenitno zabavali. Toni Bingo nam je pridno stregla in sama ni vedela, kateremu izmed kadetov bi dala najprijaznejši pogled. Tudi mene je parkrat ošinilo nekaj takih pogledov, najbrž iz gole radovednosti; hotela si je novega gosta takoj prvi večer dobro ogledati, posebno prijazno pa me je gledala, ko sem ji plačeval »laterne«. Tako smo prav imenitno obhajali mojo prvo eminenco, a odmerjeni čas je hitro potekal; že nas je trobente glas klical nazaj na trpljenja kraj. Vsaka zamuda bi bila za nas zelo huda, zato je vsakdo izmed nas požuril svoje korake, da je prispel pravočasno na grad.

Drugi dan je poučeval prvo uro nadporočnik Wischinka. Vedel je že, da sem včeraj poravnal nekaj zamujene tvarine v Doxatovem predmetu, zato me je vprašal, kdaj hočem začeti s poravnanjem v matematiki? Takoj, gospod nadporočnik! se odrežem in pristopil sem k črni deski. Wischinka mi je narekoval razne naloge iz matematike in geometrije, kratke in dolge ter dal izvršiti različne probleme. Delo sem izvršil zadosti pazljivo in pravilno. Celu uro sva računala. Uspeh je bil tak, da so bili trije zadovoljni: Wischinka, ker sem dobro reševal naloge in na vprašanja urno in pravilno odgovarjal, jaz sam, da sem se zopet ene skrbi rešil, tovariši pa tudi, ker so smatrali moje postopanje za požrtvovalnost, s katero sem jih hotel obvarovati pred slabim redom, ker radi sinočne veselice v matematiki niso bili pripravljeni.

Tako sem polagoma zamujene ure in dneve spravil pod streho; do 1. januarja 1871 sem došel tovariše ter bil v tekočem. Ostajalo mi je torej dovolj časa za privatne študije. Seveda ne več med poukom, ampak zvečer v tihi spalnici brez tovarišev, ki so navadno zahajali k Toni Bingo, jaz pa sem ostajal doma, češ, da mi finance ne pripuščajo obiskati zapeljive Tončke, kar je bilo tudi res. Od doma nisem prejemal nobene podpore, svojo dnevno plačo šestih krajcarjev pa sem porabil večinoma za šolske potrebščine.

Učil se pa nisem samo doma, ampak tudi v božji naravi. Ob lepih solnčnih dnevih sem posebno rad za-

hajal na breg reke Adiže. Poleg vinogradov in polja se razprostira tukaj tudi precej tesno ob reki vrbovje, jelševje in drugo grmičevje, prepreženo s stezicami. Nekega lepega nedeljskega popoldne sem se podal tja s knjigo v žepu in z namenom, da se bom celo popoldne učil novejšo zgodovino. Izbral sem si miren, senčnat prostorček. Mislil sem, da se bom mogel tukaj posvetiti nemoteno učenju. Počutil sem se nebeško prijetno v tej senčni idili; ptički so prepevali svoje pesmi, njih petje se je razlegalo in se melodično ujemalo s šumenjem deroče Adiže. Tudi meni je srce veselja utripalo in dogodki iz zgodovine so mi kar po sili šli v glavo. Res, neko rajsko veselje me je vsega prevzelo.

A človek naj nikar ne hvali dneva pred večerom! Kakor bi padel z neba, stoji pred menoj starejši častnik z že nekoliko sivo, polno brado. Zelo sem se ga prestrašil, knjiga mi je padla skoro iz rok. Zopet sem se učil za gimnazijo. Spomnil sem se takoj temnice, v kateri sem moral prebiti radi enakega učenja. Tudi ta oficir, ki stoji pred menoj, ima gotovo pravico pošiljati vojake v temnico, sem si mislil, kajti bilo je naravnost čudno, da me je našel v tem skritem kotičku zopet oficir pri učenju za gimnazijo. Ali je bil to slučaj ali premišljeno zasledovanje? — Oficir se ustavi pred menoj, jaz pa sem držal v povešeni levici knjigo, z desnico pa sem strumno salutiral. Meni neznani oficir me vpraša, kako se zovem, h kateremu oddelku spadam in česa se učim. To zadnje vprašanje me je nekoliko plašilo, kajti ta častnik je gotovo vedel, da za to vojaško šolo ni predpisana zgodovina novejšega časa, katero sem se učil. Pomiril pa sem se nekoliko, ker oficir ni povpraševal po vsebini zgodovine in ker mi je odhajajoč, smehljaje veleva, da naj učenje le pridno nadaljujem.

Drugi dan me nadporočnik Wischinka vpraša, kje sem včeraj govoril z gospodom polkovnikom Neuberom? S polkovnikom? odvrnem začudeno (Zvezd nisem videl, brada mu jih je zakrivala.) »No, kje pa ste bili včeraj popoldne?« Učil sem se ob reki Adiže. — »Tam torej je polkovnik z Vami govoril.« — Kaj, tisti častnik je bil polkovnik, poveljnik našega polka? — »Ali ga niste poznali? Zapomnite se ga sedaj dobro, da boste, kadar

ga srečate, zopet tako strumno salutirali kakor včeraj! Vaš strumni salut in Vaša pridnost sta mu zelo ugajala!«

Od te dobe se mi je jelo notranje razburjenje bolj in bolj polegati in pomirjati. Tudi vojaško učenje je šlo vedno bolj od rok. — Nekega dne je Doxat razdelil v šoli široke pole ter nam dal mastno šolsko nalogo iz zemljepisa, ukazal je namreč narisati celo Azijo z navedbo vsega, kar je bil razlagal. Čez dve uri je bilo treba oddati izdelke dovršene ali nedovršene. Meni ta šolska naloga ni delala posebne preglavice. Mnogo zahtevane tvarine mi je bilo znano že od prej, veliko sem si zapomnil iz Doxatove, res izborne razlage, nekaj pa sem posnel po Klunovem zemljepisu. — Veliko časa je bilo treba za pregled 14 nalog, a Doxat je v najkrajšem času vse pregledal, ocenil in nam vrnil naloge. Tri naloge so bile dovršeno izdelane, druge nedovršene oddane. Ocena je bila po tem. — Jaz sem bil z oceno zadovoljen. Še danes vidim na levem robu velike pole rdeči »E«, »veliki eminenco«, najboljši red, ki je bil za napredek predpisan. Čeprav je Kozjekov Franjo zopet kričal »Živio veliki E in Toni Bingo v ekstra sobi!«, topot tega dogodka nismo obhajali iz znanega vzroka kamniških purgarjev, o katerih veli izporočilo, da iz 99 vzrokov niso mogli dostojno počastiti cesarja s streljanjem, kakor bi se spodobilo, ko je obiskal Kamnik. Prvi vzrok, Veličanstvo! so se opravičevali, je ta, da nismo imeli smodnika. »Nehajte,« jim reče cesar, »vse druge vzroke Vam spregledam.« — Tudi meni je takrat nedostajalo, kakor Kamničanom, glavnega sredstva za dostojno obhajanje velikega »E«.

Veseli Franjo je moral torej ta večer sam sedeti v ekstra sobi pri Toni Bingo. — Bil je, kakor sem že omenil, sin podjetnega in premožnega ljubljanskega starinarja Janeza Kozjeka. Bil je zelo skop in s svojim denarjem gotovo ni pokvaril sina, ker krajcar mu je zelo nerad zdrčal izpod palca; razvadila pa je našega Franjo njegova predobra mati, ker mu je pošiljala previsoke denarne podpore. Veseli Franjo pa je zapravljjal denar v gostilni pri Toni Bingo in s tem zanemarjal učenje, ki mu je bilo deveta briga. Dolgo so mu prizanašali. Ko je pa nekoč pri izpitu iskal polotok Kamčatko v arabski

puščavi, mu je zašlo zlato solnce in vrč se mu je razbil. V polkovnem dnevnem povelju je stalo: Franjo Kozjek se izloči iz pripravljalne šole radi nemarljivosti in se takoj uvrsti k svoji kompaniji. Franjo je še isti dan pobral svoja kopita ter z brzokorakom odmarširal v prepoziturno vojašnico. Bil je vesel dečko in radi smo ga imeli: marsiktero žalostno uro nam je osladil s svojimi burkami in šalami. Podali smo mu roko v slovo, a njegovega odhoda iz šole vendar nismo mogli obhajati pri Toni Bingo.

Čiščenje se je potem nadaljevalo. Ostalo nas je v pripravljalnici do velike noči samo še sedem, a še izmed teh je bilo le 5 kandidatov spoznanih za sposobne za višji letnik kadetnice v Inomostu. Uspehi pripravljalnice so bili precej kilavi. Tovariši, kateri niso dovršili te šole, so pri stotnijah doslužili svoja leta in so se potem posvetili v civilu sebi primernim službam. Tako je postal Jakob F u k s na Dolenjskem davčni uradnik in pozneje davčni upravitelj. D o l e n c je oslepel. Čez leta me je obiskal kot slepec v spremstvu svojega voditelja v Šentpeterski vojašnici v Ljubljani, ko sem primarširal kot stotnik s stotnijo z vaje domov. Revez se mi je zelo zasmilil, podprl sem ga po svojih skromnih močeh z bankovcem 10 goldinarjev. V i d i c, ki je bil tudi pred časom izstopil iz naše šole, je bil pozneje pri finančni kontroli v Mengšu ter je hodil nadzorovat tudi v Dolenje žganjekuho. Po 20 letih sva se sešla v Dolenjah, kjer sem bil na dopustu ter sva se spominjala dobrih in slabih časov na vojaški univerzi v Tridentu. — Na K o b a l a, nekdanjega součenca na Tridentskem gradu, sem po dolgih letih naletel na kolodvoru v Trzinu. Bil je nadsprevodnik državne železnice in oče več otrok, kazal se je zadovoljnega in prav nič mu ni bilo žal, da ni postal častnik. — Veseli Franjo je po smrti svojega očeta »Johana« podedoval veliko premoženje, katero je znal po svoji navadi prav dobro spravljati v svet. Kakor njegovega očeta, je poznala tudi njega vsa Ljubljana, vendar od druge strani, oče je bil priden, iznajdljiv in zelo varčen, skoro skop, Franjo pa malomaren in zapravljiv. Šparovec je našel cerovca. Franjo je imel sedaj zelo udobno življenje, privatiziral

je in se sprehajal po Ljubljani, spremljan vedno od dveh psov. Ko je bilo dedščine že skoro konec, pa je odšel tudi veseli Franjo se veselit na drugi svet.

Velike vaje okoli Tridenta.

Meseca septembra 1871 leta je priredila tridentska garnizija velike brigadne vaje. Tudi naša šola se jih je morala udeležiti. Mene so poslali k domači 11. stotnji. Frajtar Bahavnik, tisti, ki me je bil spremljal k izkušnji na grad in ki je vedno rad zabavljajal zoper kadete, je bil postal med tem že desetnik (koprál). Svest si svoje veljave, se je jel napihovati zopet enako žabi na travniku. — »Vidiš me,« je rekel, »imam že dve zvezdi na vsaki strani ovratnika, sem že kaplór! Čez en mesec gresta dva vodnika in bom spal za «firenkóm». Ti si pa še vedno gmajnar in boš še dolgo čakal, da boš to, kar sem jaz danes, ker v šoli se avanzira po polževo, kar sem ti že svojčas pravil in te svaril, da ne hodi vanjo.« — Ker mi je njegovo napihovanje presedalo, sem ga zapustil z besedami: »Kdor počasi vozi, dobro vozi, kdor pa dirja, ga marsikdo zmerja!« Usoda je hotela, da se je moj odgovor kmalu skoraj do pičice uresničil.

Ker je naš Bahavnik vedno sanjaril o »firenku«, je treba pojasniti, kakšna prikazen je bil ta »firenk«. — Kakor znano, je bila stotnija razdeljena na štiri vode. Vsakemu vodu načeluje po en vodnik, ki stanuje z moštvo vred v eni sobi. V enem kotu sobe stoji postelja za vodnika, pisalna miza in stol. To skupino, ki jo loči zavesa ali »firenk« od drugih postelj, imenujejo slovenski vojaki navadno »firenk«. Na vsak način pomeni nekaj udobnosti za predpostavljenega podčastnika in ima namen, da povzdigne veljavo komandanta.

Prvega septembra 1871 zjutraj zarana se je brigada napotila v smeri proti Roveredu in Rivi ob Gardskem jezeru, potem v Val di Ledro in Val di Bona ob laški meji. Te vaje so se vršile v polni vojni opravi, taborili pa smo ves čas pod milim nebom. Dne 3. decembra 1871 smo bili ob vznožju gore Orto d'Abramo zapadno od Rovereda. Patrulje so odhajale na vse strani. Eno izmed teh je vodil tudi naš koprál Bahavnik. Imel je povelje

poizvedovati, je-li gora Abramo zasedena po sovražniku. Svet, po katerem je bilo Bahavniku hoditi, je bil zelo težaven in melinast; moral bi torej postopati zelo previdno in svoje ljudi primerno poučiti; tega pa ni storil in s tem zakrivil precejšno nezgodo. Patrulja je namreč, hode po krhkih in drobljivih dolomitnih pečeh, sprožila skalnate odlomke, ki so s silovito hitrostjo drvili navzdol, slednjič prileteli v tabor in tam ranili dva vojaka. Tudi moja glava je bila v nevarnosti. Truden od hoje sem se ravno hotel nekoliko odpočiti, kar slišim od zgoraj hrumeti proti meni precej debelo kamenje in skale; poskočil sem, s tem sem si rešil življenje.

Ko se je Bahavnik povrnil, ga je naš strogi stotnik Pfifferling, ki je bil zaradi tega dogodka ves iz sebe, pozval takoj k raportu. Bahavnik se je opravičeval in izgovarjal na vse pretege, a to mu ni nič pomagalo, stotnik mu je dokazal, da je bil premalo previden in mu končno povedal v brk, da podčastnik, ki ne ume voditi patrulje, ne more napredovati. Bahavnik je prišel od raporta ves potr, žalostno je zrl v vodo in zrl tam plavati tretjo zvezdo in stanovanje za »firnkom«. Od tega dne naprej ga je ošabnost in predrznost minila, bil je ponižen kakor pišek pod kokljo.

Drugi dan zgodaj smo vaje nadaljevali preko Gardskega jezera, skozi dolino Ledro proti dolini Judikariji. Za dobo teh vaj sem bil za stalno ordonanco pri stotniku Pfifferlingu. Ta služba je bila zelo naporna in težavna, ker je bilo treba hitro prenašati obvestila po visokem in strmem gorovju. Pljuča in srce sta hudo trpela, pri vsem tem pa si moral biti zelo korajžen, previden in odločen. — Nekega dne me pošlje s pismom k bataljonskemu poveljniku; ko se vračam, opazim, da nas hoče sovražnik od strani napasti in v naše bojne vrste zanesti nered. To sovražnikovo nakano sem brž sporočil stotniku, ki jo je še o pravem času zavrnil s tem, da je takoj odposlal potrebno moštvo in zamašil z njim nezasedeno, nevarno praznino. Za to obvestilo sem žel stotnikovo priznanje. Tega priznanja pa se ni veselil naš Bahavnik. Čutil je, da se pojavlja tekmeč njegovemu »firenku«, seveda za primer, ko bi bil tekmeč ostal pri stotniji in ko bi se ne bil povrnil nazaj v šolo. Delal se

je proti meni zelo prijaznega, tudi je govoril vse drugače o vojaških šolah, kakor pred nedavnim. Modroval je: Vojaške šole niso nič manj potrebne kakor vaje zunaj vojašnice, oboje skupaj nam ustvarja odlične generale in vojskovodje.

Njegovo nadaljnjo modrovanje je ustavilo povelje za nov napad na sovražne postojanke. Zmagovito smo podili nasprotnika nazaj in dospeli do onih krajev, kjer so se borili naši planinski strelci leta 1866. proti četam Garibaldija ter jih po vročem boju na Monte Snello zapodili nazaj v Benečijo. Opazovali smo posledice teh resničnih bojev, videli razstreljen omet na hišah, ki je bil podoben kozavemu človeku; videli grobove, kjer so sedaj prijatelji in sovražniki skupaj počivali; slišali pripovedovati, kako so se ljudje skrivali po kletah in bežali v varne gozde in slednjič, kako so Garibaldinci bežali pred oddelki naših planinskih lovcev, ki so bili sestavljeni skoro iz samih maloletnih fantov in študentov. Tem našim planinskim lovcem je priznalo pozneje avstrijsko ministrstvo tako zvano »vojno kolajno«.

Z njo se je prav moško postavljaj (v šoli) Franc Demšar, moj zelo nadarjen sošolec v inomoški kadetnici, ki se je bil kot 15 letni študent udeležil boja na Monte Snello proti Garibaldincem. Skup sva dovršila kadetnico in postala pozneje častnika, a on je odšel že leta 1877. k večni armadi, pokosila ga je jetika, prav tako kakor njegovega brata, poročnika 17. pešpolka.

Ko smo si ogledali do dobra posledice bojev z Garibaldijem izza leta 1866, smo nadaljevali pot v dolino Ledra in po večdnevni pohodih dospeli do kraja, kjer se dolina Ledro združuje z dolino Bono. Tukaj in okoli vasi Candino (beri: Kandino), se je vnela glavna bitka, v kateri je bil nasprotnik poražen; ker ni smel prestopiti laške meje, se je obrnil na levo in se začel umikati skoz Judikarijo, proti severu. V okolišu Candina smo en dan počivali; zelo nam je bil potreben ta počitek, da smo spravili vsaj nekoliko v red obutev, ki je bila v skalah silno trpela. Bili smo prav blizu italijanske meje. Grom naših topov je privabil tudi več Lahov od onstran meje v naš tabor. Povpraševali so s strahom, je-li morda res, da gremo zopet na nje. Ko smo jim to zanimali, so

bili takoj bolj korajžni, sicer pa so kmalu razumeli, da nam niso dobrodošli, zato so jo drug za drugim odkurili.

Drugo jutro smo zasledili nasprotnika, ki nas je že pričakoval v trdno zavarovanih postojankah. Dolgo časa je trajalo, da so ga naša stranska varstva, zalezujoč ga po težavnih gorskih stezicah, slednjič vendar obkolila in prisilila, da je moral svoje utrdbe zapustiti in se umakniti proti Tridentu. Med manjšimi spopadi in praskami smo ga potem preganjali do vasi Vecana (beri: Vekana). Pri tej vasici je dal general po trobaču prijetno znamenje, da so velike jesenske vaje za letos končane.

Kdo naj popiše veselje, posebno onih, ki jih je čakal trajen odpust po triletnem službovanju! Radi bi bili zaukali tako silno, da bi se tresle tirolske gore, a bilo je takrat ukanje, menda radi discipline, strogo prepovedano. Dne 11. septembra 1871 proti večeru, ko so rumeni solnčni žarki obsevali vrhove tirolskih ledenikov, smo se vračali z godbo na čelu vsi izmučeni in prašni v svojo garnizijo Trident. Naši fantje so bili sila veseli, da so zopet doma. V vojašnici so nekateri poljubovali svoje slamnjače z besedami: »Oj, ti draga posteljica, sedaj sva pa zopet skup, ti mi boš zravnila zopet rebrca, ki mi jih je skrivilo kamenje, ti me boš oškodovala za vse, kar sem moral prestati!«

Ta ginljiv pozdrav in objem slamnjače po vojaki se zdi na prvi videz smešen. Če se pa pomisli, da slamnica ni pernica, da torej ni nobeno posebno ležišče, pa so jo vojaki vseeno tako presrčno in gorko pozdravljali, da celo poljubovali, potem šele si more človek predstavljati, po kakšnih ležiščih, v kakšnih neugodnostih smo morali taboriti pod milim nebom.

Pa ne le te velike jesenske vaje, tudi med letom sploh so bile vse vaje po tirolskih hribih in gorah radi skrajno težavnega sveta zelo naporne. Kdor ni imel zdravih pljuč in srca, kdor ni bil skoz in skoz zdrav, tega so tirolske gore spravile v prezgoden grob.

Polkovnik Neuber, sam strasten planinec, je pač mnogo držal na to, da so bili vojaki njegovega polka zmožni preplezati najvišje gore v polni vojaški opravi. Napori, kakršne je ta polkovnik zahteval od svojih vojakov, so bili za marsikoga usodni. — Še leta potem,

ko 17. pešpolka ni bilo več v Tirolah, se je govorilo po kranjski deželi: ta in ta je umrl na posledicah bolezni, ki si jo je nakopal v tirolskih gorah, ali pa: ta in ta je postal žrtev polkovnika Neuberja. — Polk, ki je bival od leta 1866. do 1872. v Tridentu in Bocnu, je v teh šestih letih vsled velikih naporov izgubil premnogo slovenskih fantov. Naj jim bo lahka tuja zemlja!

Po običajnih jesenskih velikih vajah se je končala vsako leto tudi triletna vojaška služba. Polkovni ukaz je velel, da naj vojaki očistijo zamazano obleko in zarjavelo orožje, dne 15. septembra 1871 pa naj se odpeljejo odpustniki v Ljubljano, od tam naj se pošljejo na trajen dopust.

Ta dan, 15. septembra je bil tudi odločilen dan za mojo usodo. Z veseljem, v katero se je pa mešala tudi velika skrb, sem pričakoval dneva, ko so se odpeljali odpustniki v Ljubljano, hotel sem se jim pridružiti, da se podvizam izpitu čez četrti razred na ljubljanski gimnaziji, za katerega sem se celo leto skrivaj pripravljaj. Pristopil sem torej poln zaupanja k raportu pred svojega poveljnika, stotnika Ghedino, ter ga prosil za 14 dnevni dopust v Ljubljano, kamor bi odšel v družbi z odpustniki. Stotnik, kateremu je bilo znano, kaj nameravam, pa me je hudo nahrulil: »Ali Vam še vedno brenči ta vražja gimnazija, ali se še niste otresli teh nespametnih misli! Povedal sem Vam vendar že svojčas, da je pot, po kateri sedaj stopate, prava in Vas bo najprej pripeljala do samostojnega in trajnega kruha. Preden gimnazijo dovršite, bi trajalo najmanj še pet let, v tem času postanete pri vojakihi lahko že častnik. Dopusta v Ljubljano Vam ne dam, določeni ste za kadetno šolo v Innsbrucku, tja Vas pošljemo z drugimi vred konec tega meseca. Podpisati pa boste morali pred odhodom v to šolo še reverz (pismo), s katerim se zavežete, da boste za vsako, tudi samo začeto leto služili eno leto delj v aktivni ali dejanski službi pri polku...«

S to odločbo mi je nastavil nož na vrat; storiti sem moral, kar mi je ukazal, ako nisem hotel izgubiti še tega, kar sem si s trdom v enem letu pridobil v tej šoli. Mislil sem ta dan bolj kot kdaj prej na svojo

dobro mamico, spomnil se, da mi je rekla s solzami v očeh, ko sem bil potrjen, »Jernej, zdaj pa ne boš gospod!« Godba veselo svira, spremlja odhajajoče rojake na kolodvor, okoli nje in za njo se vse veselo preriva in vriska, jaz pa slonim na grajskem oknu prežalosten in ves potr, ker ne morem uresničiti svojih nad v beli Ljubljani.

V Ljubljano torej nisem smel, na tridentski laški gimnaziji ni bilo mogoče dokazati znanja, ker ta jezik mi je bil takrat še tuj. Polagati izpit v Innsbrucku glede na reverz, ki sem ga moral podpisati, ni imelo več zmisla, ker ta reverz je pomenil naravnost odpoved nadaljnjim gimnazijskim študijam in pristanek, čeprav prisiljen, za učenje v vojaških šolah.

A vendar mi ni bilo žal, da sem v preteklem šolskem letu služil dvema gospodoma, vojaški in privatni šoli. Izpričevala, pisanega črno na belo čez četrti ljubljanski gimnazijski razred nisem imel v rokah, a v srcu sem ga nosil z zavestjo in globokim prepričanjem, da je moje znanje, ki sem si ga vsled privatnih študij pridobil, visoko presegalo snov spodnje gimnazije. Veselje do humanističnih predmetov me po tej nezgodi ni minulo, vzel sem vse knjige s seboj v Inomost in jih tam v prostem času prebiral, zato sem mogel pozneje marsikaj pojasniti svojima fantoma, ko sta študirala latinske šole.

Še dolgo časa po tej prisiljeni odločitvi za vojaški stan sem občutil neki notranji nemir, zdelo se mi je, da sem bil premalo odločen in bojevit. Ob teh neprijetnih občutkih sem se spomnil govora nekega jezuitskega duhovnika, ki je med drugim tudi rekel, da je Bog odločil človeku starše in njegov stan že od večnosti sem in da se človek tej že v naprej določeni usodi odtegniti ne more. Pod vplivom tega izreka sem se polagoma sprijaznil z vojaškim stanom, pozneje se je pomirila tudi moja mati.

Varljivo Kaldonaško jezero.

Po končanih jesenskih vajah smo ostali gojenci tridentske vojaške šole še 14 dni v Tridentu ter smo porabljali ta čas za znanstvene izlete tudi v tridentsko

okolico. Obiskali smo med drugimi tudi dolino Valsugano, skozi katero teče reka Brenta, ki izvira v Kaldonaškem jezeru (Caldonazzo). To 1 km široko in 5 km dolgo jezero je zadobilo žalosten sloves baš v času mojega službovanja v Tridentu. — V začetku meseca februarja 1871. leta se je podal naš brigadir, general Welsersheimb (beri: Velzershajmb) s svojim pobočnikom nadzorovat bataljon tirolskih cesarskih strelcev v Pergine (Peržine). Da si okrajša pot, se pogumno odloči s pobočnikom za hojo čez zamrzlo jezero. Sredi jezera pa se jima hipoma udere led pod nogami in oba častnika zgigneta pod ledeno skorjo. Ljudje, ki so bili priča te strašne nesreče, jima niso mogli pomagati. Oba sta utonila! Z velikim trudom so slednjič vendarle našli mrtva trupla. Adjutanta so pokopali v Peržinah, generala pa so prepeljali v njegovo rojstno mesto na Dunaj. Njegovega mrtvaškega sprevoda se je udeležila vsa tridentska posadka, vojaštvo iz bližnje okolice in tudi naša šola. Šli smo ponj v Peržine ter smo ga spremljali do tridentskega kolodvora, 10 km daleč. Tukaj se je vojaštvo poslovilo od svojega ljubljenelega predstojnika s strelom pušk in topov. — Še dolgo časa po tem vojaki ponesrečenega generala niso mogli pozabiti, tako radi so ga imeli.

Pust v Tridentu.

V trajnem spominu so mi ostale še laške pustne navade, ki sem jih prvič videl v Tridentu zadnja dva pustna dneva. Tu se pozdravlja te dni ljudstvo na res čuden način. Kadar se srečajo znanci ali prijatelji, se obmetavajo s »konfeti«, to je s pobarvanimi sladkornimi bobi in zrni, imovitejši ljudje pa s finejšimi sladkorčki; kar jih pade na tla, jih hitro poberejo pobalini. Posebno pozornost pa vzbujajo našemljeni norci in glumači. Na velikih, širokih vozovih, v katere sta vprežena po dva, tudi našemljena, močna konja, napravljajo maskare ali našemljenci nekako prizorišče (gledališče). Vozijo se po mestu iz ulice v ulico, z enega trga na drugega, vpijejo, razgrajajo, uganjajo burke in smešnice, jezik jim teče, kakor bi bil namazan z oljem. Ljudstvo pa jim sledi, se smeje ter se medsebojno obmetava s »konfeti«.

Včasih nastane hud boj, sladkorna zrna, bobi in bonbončki brenčijo po zraku kakor kroglice iz strojnih pušk, paglavci in pobalini (takozvana mularija), ki jih je polna ulica, se vmešavajo in jih pobirajo po tleh kakor vrabci zrnje, ki se jim nasuje. To vrvenje, to južno vpitje in pozdravljanje, ta tepež, borba in lasanje za bonbončke, to zbijanje šal in uganjanje prismodarij in smešnic po maškarah in glumačih, zmeša človeku, ki jih ni vaje, skoro možgane, ne ve, kam bi gledal, ali naj bi poslušal tu ali tam ali pa naj bi si zamašil ušesa. Zares slika dneva vseh norcev! —

Ti norci pa ne zbijajo samo šale, burke in smešnice, ampak delajo tudi propagando za mnogovrstne kupčije in igre. Glumač oznani z visokim glasom, da se bodo na »Piazza grande« (na velikem trgu) prodajali na pepelnično sredo ob 4. uri popoldne beli konji arabskega plemena po jako nizki ceni. Te razprodaje naj ljudstvo nikar ne zamudi. Ko pa pride nekaj lahkovernežev ob določenem času res k napovedani dražbi, jim posestnik teh »arabcev« nudi udobne sedeže na konjih svojega vrtiljaka. Nekateri, ki so res verjeli, da bodo poceni kupili konje, so jezni in nejevoljni odhajali, drugi, ki so razumeli pustno šalo, so se jim iz vsega srca smejali, zasedli polnokrvne »arabce« po 20 krajcarjev in na njih nadaljevali še na pepelnično sredo pustne veselice.

Pa ne samo za karuselj, ampak tudi za male loterije, katerih je bilo mnogo po mestih in večjih krajih bivše Avstrije, so delali tridentski pustni norci in glumači propagando. Ob straneh vozov, na katerih so se vozili, so prilepili listke s številkami ter kričali, da naj jih ljudje stavijo v loterijo, kazoč na lepo hišico nad gradom, katero si je sezidal srečni prejemnik 20.000 goldinarjev, ki je zadel »terno« na listek s pustnega voza pred dvema leti. To priporočilo male loterije ni ugajalo samo tako zvanim loterijskim ženicam, ki so prav pridno trgale listke z vozov, tudi onih, ki sicer nikoli še niso stavili, ni bilo treba posebno siliti k temu. Vsled ogromne stave je bilo tudi mnogo dobitkov, amb je kar mrgolelo, pa tudi večjih in manjših tern je bilo to leto dovolj pri prvem postnem vzdiganju. Dobrovoljčki so potratili svoje dobitke za postne veselice po gostilnah in beznicah in pova-

bili tudi prijatelje; norci in glumači pa so se nepovabljeni udeleževali teh gostij, češ da so posredni povzročitelji loterijske sreče. Ti veseljaki seveda niso sedeli za mizo tiho in mirno, temveč so zopet nalik pustnim šemam tudi tukaj uganjali svoje burke ter zabavali svoje gostitelje. Vino je bilo zelo poceni. Stari bokal (1 liter in en četrt) je veljal 8 do 10 krajcarjev. Na ta način je trajala zabava precej časa, preden je srečni, a lahkomiselni dobičkar do krajcarja zabil in zapil svojo terno.

Odhod iz Tridenta.

Pred odhodom v Inomost sem obiskal še svojo 11. kompanijo, da se poslovim od svojih znancev. Na svoje začudenje sem našel našega Bahavnika v svojem zaželenem kraljestvu »za firnkom«. Izpolnila se mu je tudi njegova druga želja: imel je že tri zvezde na vsaki strani ovratnika — bil je torej vodnik in poveljnik prvega voda, toda samo v vojašnici, zunaj pri vojakihi pa je poveljeval temu vodu nadporočnik stotnije. Stotnik Pfifferling je bil po daljšem premišljevanju prišel do zaključka, da nesreče v taboru pod goro Abramo ni zakrivil povsem Bahavnik; nesreča se je pripetila predvsem vsled lomljivih skal, ki jih prej niso poznali s te strani. Stotnik je v svoji dobrosrčnosti povišal Bahavnika za vodnika ter mu podelil kraljestvo za — »firnkom«.

Poslovil sem se še od drugih nekdanjih trpinov izza ljubljanske dobe ter se povrnil v grad, da pripravim vse potrebno za odhod. Skupno smo se potem gojenci te šole poslovili zvečer od kraja, ki nam je med šolskim letom lajšal težki stan, preganjal skrbi in nam nudil nekaj ur brezskrbnega veselja. Izprosili smo si dovoljenje, da smemo ostati zadnji večer do polnoči izven vojašnice; treba nam ni bilo gledati torej vedno na uro. Odhodnico smo imeli v znani gostilni pri Toni Bingo. Bili smo dolžni izkazati ji nekoliko hvaležnosti, bila je poštena in postregla nam je z vsem, kar je bilo dobrega in dostojnega, obvarovala nas je pa s tem pred marsikatero neprijetnostjo in nerodnostjo. Mlad človek, sam sebi prepuščen, se poda v široki svet daleč od svojcev, tava po neznanih tujih potih, nikoli ne more zadosti pa-

ziti, kam bi stopil, kako se obrnil, kaj spregovoril, da ne bo zagrešil svojega cilja in zabredel v blato, iz kate-rega bi se morda le težko izkopal. Vsak je stopil v go-stitilno z izrazom posebno dobre volje in zadovoljnosti. Toni Bingo, praznično oblečena, nas je nadvse prijazno sprejela in nas peljala v posebno sobo k naši stalni mizi, ki je bila ta večer tudi praznično pogrnjena. Potem nam je imenitno postregla z okusno obilno večerjo in naj-boljšo vinsko kapljico, ki jo je obrodila tridentska zemlja. Med pripovedovanjem anekdot iz preteklega časa in življenja, govorancami in drajnami je prikipel ve-selje in dobro razpoloženje do vrhunca! A čas je potekal in 12. ura se je bližala; treba je bilo misliti na odhod. Toni Bingo je bila ginjena do solz. Z obljubo, da jo obiščemo za gotovo, ko postanemo častniki, smo se gorko in iskreno poslovili.

Dne 30. septembra 1871 ob 8. zjutraj smo zapustili Trident. Železniška vožnja je trajala v celem šest ur. V Inomost smo prišli ob 2. popoldne.

Prva večja postaja od Tridenta je bil Sv. Mihael. Tu smo videli veliko, daleč na okoli znano drevesnico z naj-različnejšimi vrstami sadnega drevja. Čez dve uri smo dospeli v B o c e n (Bozen), sedež bocenske škofije, s krasno okolico. Tik pred mestom zapusti železnica reko Adižo ter zavije v dolino njenega pritoka reke Eisack, ki izvira pod Brennerjem. Nedaleč od njenega izliva v Adižo se steka v Eisack še gorski potok Talfer. V kotu med obema stoji Bocen. Mesto, ki je bilo nekdanj sedež bavar-skih mejnih grofov, je še zidano v italijanskem slogu, vendar je njega prebivalstvo po večini nemško. V bližnji vasi G r i e s , znanem zračnem letovišču, so še razvaline in ostanki starih rimskih kastelov. Od Bocna se cepi, sledeč toku Adiže, proti severozahodu 22 km dolga želez-nica, ki drži v klimatsko zdravilišče M e r a n . Okolica tega mesta je en sam gaj sadnega drevja, čigar veje se šibijo najzlahtnejšega sadja. Nad vinorodnimi gorici se polagoma dvigajo hribi in gore, na katerih stoje stari gra-dovi, n. pr. grad Tirole, po katerem je dobila cela dežela ime. Hribi in gore varujejo Meran pred severnimi vetrovi, med tem ko je dostop južnim sapicam prost. Južno pod-nebje vpliva tudi sicer na rastlinstvo. Po vrtovih rastejo

že lovor in mirta, palme in ciprese. Tudi zidava mesta, ki šteje danes okrog 20.000 prebivalcev, ima že laški značaj, prebivalstvo pa je po večini nemško.

Od Bocna smo se odpeljali naprej proti B r i k s e n u ob izlivu reke Rience v reko Eisack, mestu briksenških škofov, ki so imeli nekoč tudi na Gorenjskem obširna posestva. Njih je bil ves svet med Savo Dolinko in Savo Bohinjko. Blejski grad, na katerem so gospodovali, ima še danes vzdanih njihov grb. Briksen je za dve tretjini manjši ko Trident, tudi danes šteje le 5000 prebivalcev, pa ima 12 cerkva in pet samostanov, kar priča o nekdanji moččnosti te cerkvene kneževine.

Po četrturni vožnji smo dospeli do postaje F r a n z e n s f e s t e, železniškega križišča in takrat še močne trdnjave, sezidane med l. 1833—1835, v soteski, ki zapira vhod z juga v pustriško dolino in dalje proti vzhodu v Lienz in Beljak, proti severu pa na Brennerski prelaz.

Od Franzensfeste smo se privozili čez pol ure do postaje Sterzing na vznožju Brennerja. Tu je vlak dalj časa napajal ter se pripravljaj za naporno vožnjo v breg. Ta čas sem porabil, da sem si v naglici ogledal mestece, ki je od postaje oddaljeno malo manj ko Škofja loka. Tudi tu se je razbil načrt, izpeljati železnico do mesta, ob trmi domačega prebivalstva. Ko bi bilo privolilo v to, bi se bilo močvirje okoli mesta, povzročeno po reki Eisack (slovito »Sterzinsko blato« — Sterzinger Moos), osušilo, postaja pa bi bila tik pred mestom. Sedanji rod obžaluje nespametno ravnanje prednikov v letih 1866 in 1867, ki se pa ne da več popraviti. Mesto, ki ima kakih 3000 prebivalcev, leži že 928 m nad morjem, je torej eno najvišjih mest v bivši Avstriji. Zidano je povsem v alpskem slogu. V njem je znamenita gotska župna cerkev, stara, arhitektonsko zanimiva občinska hiša s slikami velike vrednosti in vse polno starih tirolskih hiš z rezljanimi okraski in izgradki. Mesto je zaslovelo in obogatelo v srednjem veku radi svoje ugodne lege kot tovarna postaja čez prelaz Brenner, pa tudi radi svojih srebrnih rudnikov. V njem so zborovali tudi večkrat tirolski deželni zbori.

Od Sterzinga naprej se železnica dviga vedno višje v nešteti ključih in ovinkih. V eni uri je prisopihal naš

vlak končno do postaje **Brenner** v višini 1367 m. Prelaz Brenner, danes meja med Italijo in Avstrijo, je bil od nekdanj eden najvažnejših prehodov čez Alpe v Italijo že za časa Rimljanov, pa tudi v srednjem veku. Tu leži majhno brennersko jezero, polno mnogovrstnih rib in vas Brenner z zdravilnim vrelcem (Brennerbad). Železnica čez Brenner, ki je zvezala Bocen z Inomostom po 95 km dolgi progi, je bila tedaj, ko sem se peljal po njej, šele pred štirimi leti dozidana. Odprli so jo bili prometu dne 24. avgusta 1867.

Mesto Inomost.

Inomost, nemški Innsbruck, glavno mesto Tirolske, je l. 1872 imel 20.000 prebivalcev, malo več ko Ljubljana. Mesto stoji v slikoviti, krasni, široki dolini reke Ina, ki izvira v Švici v kantonu Graubünden. Na severu jo obdajajo visoke Tirolske Apneniške alpe z golimi in strmimi stenami, na jugu pa gozdnato sredogorje, v katerem je tudi gora **Isel**, znana izza bojev Tirolcev zoper Napoleona l. 1809. Tu so tirolski domobranci zapodili pod vodstvom Haspingerja, Ertla in Speckbacherja Bavarce, tedanje Napoleonove zaveznike, iz Inomosta in Tirolske.

Brennerska cesta drži od juga juga mimo gore Isel v mesto. Ta in druge prometne proge proti severovzhodu in jugozapadu in bližina mnogih važnih prelazov čez Severne Apneniške alpe so napravili Inomost že zgodaj za važno tržišče alpskih dežel.

Večji del mesta stoji na desnem, manjši, starejši del, predmestje sv. Nikolaja, na levem bregu Ina. Najlepša stavba v Inomostu je **dvorna ali frančiškanska cerkev**, sezidana v l. 1553—1563, v kateri stoji nagrobni spomenik cesarja Maksimiljana I., veličastno delo nemškega kiparstva iz renesančne dobe. Na marmornem sarkofagu (rakvi) kleči bronasta soha, predstavljajoča cesarja v naravni velikosti. Strani sarkofaga so okrašene s 24 polji, v katerih so ovekovečeni poglobitni dogodki iz cesarjevega življenja. Spomenik obdaja 28 soh iz medenine, raznih prijateljev, sodobnikov in sorodnikov cesarja Maksimiljana, delo slavnega Petra Vischerja.

V tako zvani srebrni kapelici je nagrobni spomenik nadvojvode Ferdinanda in njegove soproge Filipine Wel-

ser, ki ji je cesar Maksimiljan, prevzet od njene lepote in miline, po spravi s Ferdinandom podelil naslov mejne grofice z Burgaua. Najljubše bivališče Ferdinanda in Filipine je bil grad Ambras, oddaljen uro hoda od Inomosta. Krasne zbirke orožja, slik, rokopisov in starih tiskov, ki so se tukaj nahajale, so l. 1805 večinoma prenesli v grad Belvedere na Dunaju, kjer so še danes razstavljene pod imenom »Ambraška zbirka«.

Poleg Maksimiljanovega nagrobnega spomenika je grob in spomenik Andreja Hoferja, nekoliko višji sta grobova njegovih bojnih tovarišev Speckbacherja in Haspingerja. Andreja Hoferja, junaka zmag na gori Islu in bivšega tirolskega kmetskega kralja, so Francozi l. 1810. po izdajstvu ujeli v planinski koči in ga potem dne 20. februarja 1810 v Mantovi ustrelili.

V Inomostu je 11 cerkva in pet samostanov. Cesarski dvor, ki ga je dala sezidati cesarica Marija Terezija, je sedaj sedež namestništva. Na lepem, širokem mestnem trgu je zgodovinska, štirinadstropna hiša, sezidana že l. 1425, kjer je nekdanji vojvoda Friderik, ki je bil menda precej potraten. Tako se ga je prijel priimek »Friderik s prazno mošnjo«. To ga je zelo jezilo. Da osramoti klevetnike, je dal sezidati izgradek na hiši, strešico nad njim pa pozlatiti. To zlato strešico (Goldenes Dachl) si ogleda vsak tujec, ki pride v Inomost. Znamenje sredi trga spominja na vpad Francozov in Bavarcev l. 1803. Na koncu trga pa je krasen zidan slavolok, ki so ga Tirolci postavili l. 1765 v čast cesarice Marije Terezije in njenega soproga Franca Lotarinškega.

Inomost je sedež deželne vlade, višjega deželnega sodišča, univerze, višje gimnazije, trgovske in obrtniške zbornice itd.

V tako zvanem Ferdinandeu mu je narodni muzej. Industrija, zlasti strojna, orožna in tkalska, je precej razvita. Trgovina se je po izgradbi železnice čez Brenner zelo razvila.

Inomostu je podelil mestne pravice že l. 1234 grof Oton meranski. Pod Habsburžani je bil nekaj časa prestolnica avstrijskih vojvod. Pod nadvojvodo Ferdinandom je bil Inomost na višku svojega sijaja.

Inomoška okolica je zelo prijazna in romantična. Naj-

bolj priljubljen je izlet na goro Isel, katero pohajajo inomoški meščani tako radi ko svojčas Ljubljanci Spodnji in Zgornji Rožnik. Mimo predmestja Wilten s starim samostanom menihov premostratencev gre krasna cesta na Iselski grič, pod katerim teče reka Zilja (Sil) v In. Na vrhu griča je sedaj veličastni Hoferjev spomenik z orjaško postavo tirolskega junaka. Na vsaki strani mu straži orel z razpetimi peruti. Spomenik so slovesno odkrili l. 1893. Poznim rodovom priča o junaštvu in požrtvovalnosti Tirolcev, ki so z ljudsko vstajo premagali in prepodili tuje vsiljence.

Kdor hoče napraviti daljši izlet, se lahko vsede na električno železnico in dospe po 20 minutah v L a n z (Lanz), odkoder je prekrasen razgled po gorah in hribih, dolini in mestu, v mnogih udobnih gostiščih pa izvrstna postrežba.

Priljubljeno izletišče je tudi A m b r a s, ki se doseže z navadno železnico v 15 minutah ter nudi v gradu še vedno marsikatero znamenitost, v gostilnah pa prijazno in izborno postrežbo.

Komur pa ni do takih izletov, ostane lahko v mestu ter se sprehaja po obširnem dvornem ali Ferdinandovem parku z umetnimi vrtnimi nasadi in senčnimi drevoredi, številnimi klopami in elegantno restavracijo, pred katero mnogokrat svira vojaška godba.

Prijazno nekdanje predmestje W i l t e n, ki sem ga že prej omenil, je podobno, kar se tiče lege in telesnih dobrot za goste, povsem naši Šiški pri Ljubljani.

Inomost je bil že za časa mojih vojaških študij lepo in razvito mesto, mnogo lepše nego tedanja Ljubljana. Danes šteje okoli 55.000 prebivalcev, torej manj ko Ljubljana. Za Salzburgom je gotovo najlepše mesto v avstrijskih Alpah. Zaradi bližnje italijanske meje, ki jo je Italija po vojni potisnila prav do Brennerja, pa se Inomost ne more prav razvijati, saj je padel obseg bivše Tirolske, ki ji je bil Innsbruck glavno mesto, na več ko polovico.

V inomoški kadetnici.

Ko smo prišli dne 30. septembra 1871 ob dveh popoldne v Inomost, smo jo mahnilo po najkrajši poti proti vojašnici, imenovani »Prügelbaukaserne«, kjer je bila

takrat nastanjena kadetnica. Med popoldnevom so prihajali gojenci od vseh vetrov v kadetnico, zvečer ob osmih so bili vsi polnoštevilno zbrani; nakapljalo se jih je 32. Med temi sta bila tudi dva Slovence iz Ljubljane, ki nista obiskovala pripravnice v Tridentu, namreč Anton Fabčič in Fran Demšar. Prvemu v semenišču ni dopadlo, zato je zamenil semeniški talar za vojaško suktnjo, drugi, Franc Demšar se je naveličal hofmajstrovati po dolenjskih gradovih ter je zamenjal prosto, udobno življenje s strogim vojaškim stanom. Bilo nas je Slovencev torej v prvem letniku kadetnice sedem, vsi od 17. pešpolka, in sicer: Janez Balanč z Gorenjske je izstopil iz semenišča in prišel k nam; Franc Smolnikar iz Lok v Tuhinjski dolini, po domače Ledrarjev; Hugo Zebisch iz Budimpešte; Andrej Škrabec iz Notranjske; Anton Fabčič, menda iz Šent Vida na Vipavskem; Franc Demšar iz Ljubljane in jaz.

Dne 2. oktobra 1870 ob 8. zjutraj smo bili gojenci 1. letnika kadetnice zbrani v učilnici. Točno ob tej uri je vstopil poveljnik te šole Edvard Schnepfer, star stotnik in trd Nemeč. Vsedel se je za mizo na katedru in oborožil svoj dolg, kljukast nos z očali, vrgel pogled čez glave svojih novincev ter jim potem razglasil s hripavim glasom, ki je kazal na bolnega moža, šolska pravila in šolski red in jim zabičal pokorščino.

Naša kadetnica je stala na severozapadnem koncu Inomosta ob bregu reke Ina. Med ljudstvom je bila znana pod imenom »Prügelbaukaserne«. Za kadetnico se razprostira proti severu šolsko vežbališče do reke. Odtod drži v povprečni smeri čez reko kakih 560 metrov dolga brv, zgrajena na lesenih stebrih v ta namen, da zadržuje splave drv in hlodov, ki jih prebivalci zgornje inske doline spuščajo po vodi proti Inomostu. Pri tej brvi drva končavajo svoje plavanje, se kopičijo drugo za drugim in tako zapirajo vso široko strugo. S tem, da se drva splavljajo tako blizu mesta, se vznikom zelo olajša vožnja. Po tem lesu vsake vrste, med temi tudi grčaste gorjače, krepelca (Prügel), je dobila vojašnica, oziroma kadetnica svoje ime: Prügelbaukaserne. Dvonadstropna kadetnica je imela obliko pravokotnika ter je bila obrnjena z večjim čelom proti severu in jugu, z manjšim pa proti vzhodu in zapadu. V pritličju so bile telovadnice in borilnica, kantina, potem

stražnica ter shrambe in kleti. V prvem nadstropju so imeli svoje pisarne šolski poveljnik in njegovi pomagači, profesorji pa svojo posvetovalnico, oziroma inšpekcijsko sobo, drugoletniki svojo spalnico. V drugem nadstropju sta bili učilnica in obednica 1. in 2. letnika in kuhinja.

Vodstvo kadetne šole, oziroma vojno ministrstvo, nas je z duševno hrano 16 predmetov zares preobilo preskrbelo. Ta dušna paša pa ni bila v nobenem razmerju s telesno hrano, ki je neogibno potrebna, posebno v letih, ko se telo še razvija. Sploh je bila hrana, oskrba in vse ono, kar je za uspešno učenje potrebno, v tej kadetnici povsem nezadostno in pomanjkljivo.

Gojenec (kadet) je imel iste prejemke kakor vojak najnižje stopnje: šest krajcarjev na dan. Nadaljnjih 12 krajcarjev za hrano ali menažo pa kadet ni prejemal na roke, ampak dobival jih je kuhar, ki je kupoval potrebščine za kosilo (menažo). Dajali so gojencu tudi eno porcijo komisa, ki je tehtala 840 gramov. Iz visoke plače šestih krajcarjev na dan je moral kadet kupovati vse šolske potrebščine: črnilo, papir, peresa, mnogovrstne tuše, barve, čopiče itd., loščilo za čevlje, bele ovratnike, plačevati perilo, olje za svetiljko, katero je moral imeti vsak gojenec, da se je mogel učiti v nočnih urah, ker podnevi ni bilo časa in v učilnici nobene naprave za razsvetljavo. Gojenci kadilci, so dobivali tudi tobak do osem zavitkov na mesec. Zavitek je tehtal 107 gramov in je veljal po znižani ceni (Limitopreis) štiri krajcarje, torej je moral gojenec kadilec izdati na mesec 32 krajcarjev za tobak. Take in enake potrebščine in druge malenkosti so morali plačevati kadeti tudi iz dohodkov visoke plače dnevnih šest ali mesečnih 180 krajcarjev.

Enako žalostna slika se nam prikaže pri opoldanskem obedu ali menaži. Tu vidimo šest pognjenih miz, na vsaki mizi šest, oziroma sedem jedal (žlica, vilice, nož) in prav toliko prtičev in krožnikov. Vse te namizne potrebščine so bile last gojencev. Prvoletniki smo jih kupili od odhajajočih drugoletnikov. Strežnik je prinašal skledo juhe in zajemalko. Gojenci so se vsedali po vrsti. Vsak dan je imel drug gojenec prvenstvo, da zajema. Prvi zajemalci so še prišli na svoj račun, a zadnjim je slaba predla, dobili so samo še par zrnjev riža ali par rezancev v juhi,

tako spretno in skrbno so znali prvi ribariti v skledi. V takih dnevih je moral hoditi želodec k rebrom v vas in prizadeti so si želeli nazaj tridentsko dobo, ko je sluga prinesel kosilo ali menažo za vsakega posebej v dveh malih skledicah in jih postavil na nepogrnjeno mizo. Zakaj pa najstarejši izmed omiznih gojencev ni razdelil juhe enakomerno? Zato, ker bi tedaj ne bil nikoli nihče sit; tako pa se je vsak dan vsaj eden do sitega najedel. Samo enkrat na dan dobivati gorke jedi, za zajutrek in večerjo pa tretji komis, je trda! Taka je bila naša vsakdanja hrana in oskrba skozi celi dve leti! Na srečo so bili ta čas v šoli sami 20 letni, precej razviti in utrjeni gojenci, ki so lažje prenašali gorostasno pomanjkanje.

A tudi razsvetljava je bila pomanjkljiva, naravnost beraška. Razsvetljeni so bili samo hodniki in stopnice z brlečimi petrolejkami; v jedilnicah pa ni bilo nobene luči, čemu tudi? Komis, ki smo ga trli za zajutrek in večerjo, se je dal hrustati tudi v temi; pri kosilu (menaži) opoldan pa je zadostovala dnevna svetloba. Če si se pa hotel učiti, si moral pa itak imeti svojo svetiljko in svoj petrolej. Zanimiv je bil nočni pogled na učeče se gojence v mrzli nezakurjeni sobi. Zaviti v plašč kakor medved v brlogu, je imel vsak svojo leščerbo pred seboj, se butal dostikrat pozno v noč, trepetajoč od mraza in šepetajoč z ustnicami. Podnevi ni bilo časa za učenje, ker je pouk trajal od 8. do 12. in od 2. do 4. Marsikateri stol, marsikatera stara miza ali omara, ki je bila odveč, se je spepelila; marsikateri štor je privandral z bližnjega lesnega skladišča »Prügelbau« po vrvi skozi okno v kuhinjo in odtod v peč učilnice ali spalnice. Tudi sta dobrosrčna naša kuharja kaj rada hodila čez znano brv na inomoško polje, češ, da hodita rake lovit v reko; a glej — raki so se potem izpremenili v krompir ali glavno solato. Ob takih čudežih je imel vsaj en del gojencev večerjo v obliki krompirjevih žgancev ali pa gorke špehove salate namesto trdega, kislega, dostikrat nesoljenega komisa. To je resnična slika tedanjega našega stradanja in pomanjkanja.

V ta mukotrpní čas dveh let je pa vendar semintja prodril kakšen solnčni žarek skozi debelo, težko oblačje tedaj, če je pismo iz ožje domovine prineslo komu izmed nas par cesarskih podobíc kot malo odškodnino za vztraj-

nost in Jobovo potrpljenje. V takih, zelo redkih primerih se je omehčal zjutraj trdi komis v čaši kantinske kave, zvečer pa je vrček penečega piva pobelil mlade brke pod nosom. Kadar sem imel to krepilno pijačo, košček emendolca in kos belega kruha pred seboj, sem menil, da nikoder drugod bolje ne večerjajo.

Dokler sem hodil v latinske šole, me je preskrbovala dobra mamica vsaj s skromnimi potrebščinami v nadi, da bom pel enkrat novo mašo. Ko sem bil pa potrjen v vojake, je revica vzkliknila: »No, zdaj pa ne boš gospod!« Nisem ji mogel zameriti, da me je v vojaškem stanu gmotno skoraj popolnoma zapustila, kajti imela je še devet drugih otrok; le o božiču in veliki noči me je razveselila s par goldinarji, sicer sem bil pa odvisen le od »visoke« plače dnevnih šest krajcarjev. Toliko stradanja, kakor v inomoški kadetnici, nisem pretrpel niti prej niti pozneje v življenju.

KADET V TRSTU

Po končani kadetnici v Inomostu sem prišel dne 4. oktobra 1873 v Trst k 17. polku, ki se je bil že eno leto poprej preselil iz Tridenta, oziroma Bocna v Trst. Ko je vlak zavil okolu nabrežinskih pečin, se je odprlo pred menoj neizmerno morje, ki sem ga prvič zagledal v življenju. Zavzet sem zrl iz vlaka navzdol po brežini in zagledal na vzhodu cilj mojega potovanja, mesto Trst, ki je bilo že takrat trikrat večje ko Ljubljana. Veličastvo morja, južno podnebje, velik promet ladij v pristanu in vrvenje po ulicah, vse to me je prevzelo; občutek osamelosti pa mi je lajšala zavest, da stanuje v Trstu moj stric France Andrejka, s katerim sem bil že prej iz Ljubljane in iz Tirolskega dopisoval.

Franc Seraf Andrejka, brat mojega očeta Jakoba, je bil prvorojenec mojega deda Martina in žene njegove Marjete, roj. Dolar. Rojen dne 11. oktobra 1804 v Dolenjah, je bil določen za naslednika Hudmanove kmetije; zato je oče Martin takoj zapisal travnik, ki ga je kupil v Želodniku pri Dobu, na ime tega sina. Pokazalo pa se je kmalu, da je imel mali Francek več veselja do šole nego do gospodarstva. To veselje in nagnenje si je gotovo pridobil na mnogih pohodih, kamor ga je mati Marjeta pogosto jemala; tu je videl, da se gospodom bolje godi nego kmetom.

Ker takrat na Rovih še ni bilo šole, je sprva pohajal šolo v Dobu. Iz te dobe mi je pripovedovala stara Goleževa Mica v mojih mladih letih, da se še dobro spominja Hudmanovega Franceta, ko je hodil v dobovsko šolo. Fantek je bil posebno prikupne zunanosti, modrih, velikih, prijaznih oči in zelo lepega obnašanja. Dolenjske pastirje in pastirice, ki so takrat pasli živino še po dobski gmajni, je srečal točno vedno ob istem času, tako da so natanko vedeli, koliko je ura, bodisi da je hodil v šolo ali iz nje. Prijazno je pozdravljal pastirje, tako da so ga vsi radi

imeli. Manjkalo jim je nekaj, če ga ob dnevih, ko ni bilo šole, niso videli. Prorokovali so mu vsi lepo bodočnost in prav so imeli.

Ker se je Francek v dobski ljudski šoli prav dobro učil, so ga starši dali v latinske šole v Ljubljano. Po končanih gimnazijskih študijah se je podal l. 1826 v Trst, kjer je vstopil pri državnem knjigovodstvu, kakor se je takrat imenoval računski oddelek cesarskega namestništva. Najel je pri tehtničarju in malem trgovcu Juriju Koscu, doma iz Vodice,¹ ki pa se je po pol italijanski, pol nemški pisal za Cossitza, mesečno sobo. Tu je spoznal Jurijevo hčerko, 14 letno Lucijo in se vanjo zagledal. Oče ni imel ničesar proti temu, a Lucija je bila seveda še premlada za ženitev. Zato so jo dali v vzgojo v samostan k benediktinkam pod Sv. Justom v Trstu. Tam je ostala štiri leta in se izobraževala v vseh strokah. Zнала je poleg laškega tudi slovensko in nemško. V spremstvu sorodnikov jo je hodil Franc Andrejka med temi štirimi leti večkrat obiskat, se zanimal podrobno za njeno učenje in delo; še ko je pletla s tovarišicami, jim je dajal nasvete, kakšne barve naj si izberejo itd. Po štirih letih jo je l. 1830, staro šele 18 let, res tudi poročil. Takrat je prišel v Dolenje in na Rova po krstni list, ki ga je rabil za ženitev, potem pa ga ni bilo več v te kraje. Bil je in ostal do svoje smrti navdušen in trden Slovenec, a čudno, domači kraj mu ni več ugajal. O Dolenjah se je menil večkrat z menoj, da mu leže preveč v hosti in v dolini, da so vlažen kraj in da ga ne mikajo. Zato ni zahajal več tja, zlasti ker sta mu kmalu umrla oče in mati, z mojim očetom Jakobom pa sta si bila tuja.

V zakonu z Lucijo Koščevo se je Francetu Andrejka,

¹ Jurij Kosec, rojen l. 1768 v Vodicach pri Podgradu v Istri, se je bil v mladih letih priselil v Trst in v Koper, kjer je imel trgovino s platnom. Ko so l. 1809 Francozje zasedli Trst in Istro, so ga držali dalj časa zaprtega za talca; med tem pa mu je propadla prej cvetoča trgovina. Ko je bil zopet izpuščen, se je podal v Trst in tam napravil tehtnico; nje dohodki so vzdrževali njega in rodbino tako dolgo, da so sinovi Anton, Friderik in Karl dorastli in jeli odslej podpirati starše. Jurij Kosec je umrl v Trstu l. 1860 v visoki starosti 92 let. Sin Anton se je povzpел izza krimske vojske (1854—1855) do bogatega žitnega trgovca, ki je imel eno najlepših palač v ulici Via Nuova.

ki je bil medtem radi izvrstnega službovanja naglo napredoval, rodilo 11 otrok, izmed katerih je doraslo samo pet, drugi so pomrli v nežni mladosti. Sin *E v g e n* je bil poročnik bojnega broda v avstrijski mornarici, ki je umrl star 67 let, leta 1901. v Trstu. Bojeval se je bil l. 1866. jako hrabro v pomorski bitki pri Visu, kjer je premagal avstrijski admiral Tegetthof italijansko brodovje. Drugi sin *R i h a r d F r a n c*, ki je bil zasebni uradnik pri zavarovalnici Feniksu v Trstu, je umrl že 26. februarja 1888, star komaj 45 let, za jetiko. Najstarejša hčerka *Amalija*, po nadarjenosti in značaju najbolj podobna očetu, je umrla neomogućena l. 1862, najmlajša *Hermina* pa l. 1869. za pljučnico, ki si jo je nakopala na nekem plesu v tržaški »Slovenski Čitalnici«.

Ko sem prišel v Trst, so živeli v stanovanju v ulici *Via Cecilia št. 4* še *Franc* in *Lucija Andrejka* ter njih otroci *Evgen*, *Rihard Franc* in *Julija*.

Omenil sem že, da je bil *Franc Andrejka* izvrsten uradnik. Ko se je l. 1849. jela izvrševati po avstrijski državi odveza zemljiških bremen, je bil pozvan v *Gorico*, da uredi to delo za goriški del *Primorske*. Ostal je tam pet let in izvršil poverjeno mu nalogo tako izvrstno, da je bil kmalu potem imenovan za državnega knjigovodjo in načelnika računskega oddelka pri tržaškem namestništvu. Tu je neumorno in odlično deloval do l. 1866., ko je po štiridesetletnem, zvestem službovanju stopil v stalni pokoj. V priznanje njegovih zaslug je dobil pri tej priliki naslov vladnega svetnika, kar je bilo za tedanje čase zelo redko odlikovanje.

Župnik *Ceme* v *Barkovljah* mi je pripovedoval, ko sem bil l. 1875. tam v garniziji, o mojem stricu *Francetu* takole: »Preden sem se posvetil duhovskemu stanu, sem služboval kot praktikant pri Vašem stricu. Bil je posebnjena pravica in dobrohotnost. Kot predstojnik se je zavzemal povsod za podrejene mu uradnike in uslužbence, zlasti v gmotnih zadevah. Kjer in kadar je on zastavil svojo dobro premišljeno besedo za nje, je vselej zmagal. Bil je pravi oče svojim uradnikom, zato so ga tudi vsi visoko spoštovali in oboževali. Predstojniku velikega urada, so mu vsak mesec nakazovali precej znaten prispevek za pisarniške potrebe, za katere mu ni bilo treba

dajati računa, a Franc Andrejka ga je vedno vpisoval v pavšalno knjigo. Ko je ob svoji upokojitvi oddajal urad svojemu nasledniku, mu je izročil tudi knjigo uradnega pavšala z več tisoč goldinarji prihrankov. Naslednik se globoko začudi in reče: »To je vendar vaše!« — »Ne,« ga zavrne Franc Andrejka, »kar sem izdal, je vpisano, drugo vračam, ker ni moje.«

Franc Andrejka se je vedno in povsod kazal odločnega Slovenca — in to je bilo v tistih časih zelo mnogo. Nekoč, ko je bil službeno pri cesarskem namestniku, ga ta nekako ironično vpraša: »No, Andrejka! Vi ste tudi Slovenec?« — »Da, ekscelenca, z dušo in telesom,« mu moško in odkrito odgovori Franc Andrejka. Ta možata odločnost je bila namestnika presenetila, a zdi se, da mu je vzbudila tudi spoštovanje do moža, ki svojega slovenskega rodu ni zatajil pred nikomer.

Moj stric je bil zvest član tržaške »Čitalnice«¹, prve na Slovenskem sploh. V njej se je osredotočilo v šestdesetih letih preteklega stoletja vse narodno in družabno življenje tržaških Slovencev. Zanimal se je za vse književne pojave slovenske, bil stalen naročnik Bleiweisovih »Novic«, v katere je dopisoval (v njih je n. pr. priobčil pravljico o večni luči); imel je tudi prvo (Blaznikovo) izdajo Prešerna, Cigaletovo izdajo občega državljanskega zakonika, Wolf-Cigaletov nemško-slovenski slovar, Vrtovčevo Vinorejo, Koseskega pesnitve itd.

V Trstu je moj stric pogosto občeval s svojim ožjim rojakom Jovanom Veselom-Koseskim, čigar rojstna vas Koseze so oddaljene od Dolenj dobro uro hoda. Vesel je bil tedaj finančni svetnik pri finančnem ravnateljstvu, stric pa načelnik knjigovodstva pri namestništvu. Podobnost službe je mnogokrat, kadar sta se srečala na ulici, sprožila pogovore; a poleg tega ju je družilo zanimanje za slovensko književnost. Koseski je bil pri tem aktivna, produktivna stran, stric Franc pa pasivna, kritična. Večkrat je Koseski svoje pesmi in prevode prebiral

¹ V »Novicah«, ki sem jih podedoval po njegovi smrti in ki jih hrani sedaj moj sin Rudolf, sem našel vlepljena pravila te čitalnice, ki predstavljajo danes precejšnjo zgodovinsko redkost.

stricu; častiljuben, kakršen je bil, je pričakoval priznanja. Pa ga pogostoma ni dobil, ker je bil moj stric naraven in pravičen mož, ki je jezik bolje poznal ko Koseski. Kadar mu je namesto hvale očito grajal njegove napake, sta se moža do dobrega sprla; čez nekaj dni pa se je Koseski povrnil in dejal: »Premislil sem stvar; ker ste Vi to rekli, sem popravil po Vašem nasvetu.« Seveda vsega ni popravil, še vedno je bilo dosti nenaravnega in prisiljenega v njegovih pesmih.

Koseski je bil vzlic napakam svojega sloga vendarle mož velikega pesniškega daru in tudi sicer duhovit. Ker je bil vrhtega zelo lep mož in v dobrih gmotnih razmerah, je imel med tržaško gospodo v družbi in izven nje veliko veljavo. Njegove štiri zelo zale in izobražene hčerke so se vse prav dobro pomožile — bil je kar pretep zanje. Ena izmed njih je vzela mornariškega častnika Pamfilija, druga bogatega trgovca Tschurtschenthalerja. Od njegovih sinov je bil eden notar v Trstu, drugi, če se ne motim, odvetnik istotam. Tudi Koseski je bil odličen uradnik ter je dosegel čin višjega finančnega svetnika. Šel je, ker starejši ko stric, prej v pokoj, a je umrl šele tri leta za njim (1884).

Ohranil pa si je bil moj stric tako živ čut za narodni jezik le zategadelj, ker se ni, kakor Koseski, gibal po večini v tuji neslovenski družbi, marveč je premiselno in dosledno vzdrževal v slovenski Čitalnici in drugod stike s prvotnim slovenskim življenjem v Trstu in okolici. Občeval je rad in mnogo s slovensko narodno duhovščino, tako s kanonikom Malalanom, a tudi pri škofu Legatu je bil večkrat povabljen. Pristne narodne izraze pa je nabiral zlasti kadar je botaniziral po tržaškem Krasu in njega vaseh za svojo zbirko cvetlic.

Mikalo je tudi njega, da kakšno misel zaokroži v ritme in rime. A pesnik po načinu Koseskega ni bil. V »Novicah« je na platnice časih zapisal kako svojo. Pa to so po večini modra ali šaljiva opazovanja in ugibanja o realnem življenju — fantazije ni nič v njih. Njih jezik pa je vse drugače slovenski ko pri Koseskem. Ne da bi jim pripoznal posebne literarne vrednosti, se mi zde za način stričevega mišljenja tako značilne, da jih nekaj priobčim dobesedno, kakor so zapisane.

Kakšni so prijatelji.

Dost' imaš prijatljov pri kihanji,
čverstih od glave do nog;
pa to, kar dobivaš od njih v dejanji,
je le: »pomozi ti Bog!«

Kaj je smrt?

Smrt je časov birič,
kateri brez milosti
za zmeraj zapira ljudi
in druge žive stvari.

Njegova premiselna narava mu je dala napisati na-
stopnje nauke:

Človek, modro stori vsako delo
in pomisli, kakšen konec bo imelo!

in:

Kdor govori, kar hoče,
mora slišati, kar noče.

Njegova šegavost in družabnost se kaže v naslednji
pесmici, ki jo je najbrž poslovenil po kakem tujem vzorcu.

Pivska ločitev.

Pred nami ljudje so živeli,
so pili in bili veseli.
Napivat jim, ki so v grobi,
nam se spodobi.

Za nami tud' bodo veseli,
ga pili in pesnice peli
in nas pod zémljo častili,
da smo ga pili.

Veselo je, da smo še skupaj,
o, da bi ostali vsi tukaj!
Pa časa kolo naglo loči. —
Vsak si natoči!

Ak' daljne nas loč'jo dežele,
sreča bratova nam bo veselje.
Če še kdaj se bomo združili,
spét bomo pili.

Na koncu še eno njegovih zastavic:

Z a: žensko dražiš,
 z e: malo uma imam,
 z i: pri morju me opaziš,
 z o: skledo jedi ti dam,
 z u: otrok kriči, če ga kaj boli.

Odgovor je napisal takole: baba, beba, biba (plima in oseka na morju), boba, buba.

K temu mojemu stricu sem se torej napotil dne 4. oktobra 1873, ko sem triindvajsetletni kadet prvič stopil na tržaška tla. Stanoval je v via Cecilia št. 4 (v tedaj Kalistrovi hiši). Prav tisti dan je bil njegov god. Še danes ga vidim, devet in šestdeset let starega moža, živo pred seboj. Bil je srednje velike postave. Izpod širokega čela mu je zrlo dvoje modrih, jasnih oči prijazno na me. Osivele brke je imel pristrižene na koncu. Pod širokim položnim dvojnim ovratnikom je imel zavezano črno pentljo.

Franc Seraf. Andrejka.

Bil je sam doma. Po kratkem, prisrčnem razgovoru sva šla skupaj na izprehod k morju. Tam mi je razlagal pristaniško življenje, kazal mnogovrstne parobrode, jadnice, dalmatinske in istrske ladije, ribiške barke in čolne, ki sem jih videl prvič v življenju; me peljal ob

kanalu Ponte rosso (rdečega mostu), mi pokazal tam prostore tržaške Čitalnice, me vodil odtod mimo cerkve sv. Antona novega, ki se mi je zdela ko rimski tempelj, na korzo, tržaško glavno ulico, po kateri je bilo toliko ljudstva, kakor ga še nisem videl niti v Innsbrucku in me privedel mimo tržaške borze zopet pod večer nazaj v svoje stanovanje.

Takrat pa ni bilo tako tiho v njem ko ob mojem prvem obisku popoldne. Ves dom je bil razsvetljen in veselo vrvenje gostov se je čulo že na stopnicah. Ko sva stopila v sobo, je postalo vse tiho in vseh oči so bile obrnjene na novo pečnega kadeta. Stric me je tedaj predstavil svojim gostom, ki so mu bili prišli čestitat za god. Bili sta dve prijateljski rodbini: en gospod s svojo soprogo in ena mati s tremi hčerami in sinom. Predstava pa je bila hitro pri kraju, ker predstavljeni mi gostje niso govorili nobenega drugega jezika ko italijanski, čeprav so se vsi pisali za Gregoriče, jaz pa takrat nisem razumel niti besedice laški.

Predstava sorodnikom, ki sem jih ta dan tudi prvič videl, pa se je vršila zelo prisrčno in v domačem slovenskem jeziku, kar mi je bilo posebno ljubo in drago. Prva mi je podala roko teta Lucija, stričeva žena, gospa blagega lica in temno kostanjevih las, potem njen sin Evgen, upokojeni mornariški častnik. Mlajšega stričevega sina Franceljna Riharda ni bilo doma; spoznal sem ga pozneje pri drugi priložnosti za poštenjaka in vrednega sina svojega očeta. Bolj izza ozadja se je približala v beli obleki, nekako boječe, domača hči Julija. Njen mili pogled in skromno vedenje sta pričala, da ji ni za baharijo in da je eno izmed tistih redkih, čistih src, do katerih ima človek takoj globoko zaupanje in simpatijo.

Po tej običajni predstavi se je Julija vsedla h klavirju in zaigrala veselo dobrodošlico, potem pa poskočne in ples se je pričel. Pri mojih pogovorih z gosti je prevzela Julija vlogo tolmača, ki jo je tako spretno in šegavo vršila, da je bilo cel večer dosti smeha in zabave. Vse prehitro mi je potekal ta lepi večer pri stricu. Stanoval sem, kakor vsi kadetje, v vojašnici v tedanjem predmestju Rojanu, ki je bila oddaljena pol ure hoda od stričevega stanovanja. Poslovil sem se tedaj po slovensko od vseh,

od domačih in gostov ter ravno dospel v vojašnico, ko je trobač nastavlil rog za nočni klic k počitku.

Pri slovesu me je bil stric povabil, naj ga večkrat obiščem, češ da me hoče seznaniti s tržaškimi znamenitostmi. Ob delavnikih se pa nisem mogel odzvati prijaznemu vabilu, ker so mi dali preveč opravka rekruti, ki so bili pravkar dospelji k polku. Obiskoval sem strica odslej redno vsako nedeljo, če nisem bil v inšpekcijski službi.

Stric je hodil s svojo rodbino ob lepem vremenu vsako nedeljo na izprehod v razne kraje; najbolj všeč so mu bili: Gozdič (boschetto), Lovec, Barkovlje, Sveti Andrej, Sveti Ivan in izleti s parnikom v Miramar ali v Koper. Pa tudi izprehajanje ob tržaški obali sami je bilo vedno prijetno in mikavno zame. Toda stric me je opozoril na nevarnosti, ki prete šetalcem ob obali, kadar zadivja tržaška burja. Zagon burje je tako silovit, da vrže človeka s silo ob tla ali kar je še hujše, v razburkane morske valove. Sam sem pozneje videl, kako je vrgla burja ženske v morje, kjer so revice plavale z razprostrtimi krili, kakor večče v leščerbi. Rešitev je bila vedno zelo težavna in se je redko kedaj posrečila.

Kakor povsod, tako je bila Julija na izprehodih dostojno, a vedno skromno oblečena. Preživih barv ali kričavih oblik, nad katerimi bi se ljudje zgledovali, ni marala. Lepše od njenih zunanjih oblek je bilo njeno notranje oblačilo, to je lepota njenega blagega, nedolžnega srca. Bolj kakor promenade po korzu in zaprašenih mestnih cestah je ljubila izlete v bujno naravo in si našla, prav kakor njen oče, po barkovljanskih, kontoveljskih in rojanskih brdih in brežinah največ zvestih, neizpremenljivih prijateljic v obliki duhtečih kraških cvetic, hčerkic velikega Stvarnika. Ko sem se prvič udeležil tega »znanstvenega zleta« pod vodstvom izurjenega rastlinoslovca, strica Franceta, sem z začudenjem opazil, da pozna Julija vso floro kraškega sveta okolu Trsta in njih latinska, italijanska in slovenska imena. Znašel sem se, nevednež, med dvema učenjakoma, profesorjem botanike, stricem in njegovo asistentko, sestrično Julijo. Porabil sem z veseljem to priložnost, da si temeljito izpopolnim svoje znanje v rastlinstvu.

Na izletih smo dostikrat dospeli do slikovitih krajev. Tu Julije ni bilo spraviti naprej, dokler ni vrisala krajskih zanimivosti v hitrih obrisih v svojo risarsko mapo, ki jo je vedno nosila seboj. Mnogokrat smo se vračali z izletov čez Opčino ter se krepčali v restavraciji pri Obelisku ob robu kraške planote; odtod je diven razgled po celem tržaškem zalivu do izliva Soče proti

Jernej Andrejka

Julija Andrejka

zapadu in do Milj, Kopra in Pirana na jugu, zlasti kadar se blišči Trst in morje v žarkih zahajajočega solnca. Julija se ni dosti menila za gostilniško okrepčavo, glavna skrb ji je bila, da pomnoži svojo zbirko slik z novimi spomini prirodnih krasot iz tržaške okolice.

Tako sem preživel v Trstu v krogu stričeve rodbine nekaj lepih let. Dne 1. novembra 1875 sem bil imenovan za poročnika, kar je pomenilo za me precejšnje gmotno izboljšanje. Porabil sem svoje prihranke za to, da sem večkrat pošiljal par goldinarjev svoji ljubi materi v Dolenje.

Dne 4. aprila 1876 je zadel dobrega strica Franceta bridek udarec usode: umrla mu je njegova blaga, dobra soproga Lucija, s katero je živel 36 let v vzglednem, idealnem zakonu. Pokopana je v rodbinski grobnici na

pokopališču Sv. Ane v Trstu. Odslej je vodila hčerka Julija gospodinjstvo in si prizadevala, da nadomesti očetu ljubljeno soprogo, bratoma pa predobro mamico. Radi njenega milega, angelsko dobrega srca so jo vsi ljubili; bila je solnce cele rodbine.

Dve leti potem je izbruhnila vojna. Sedemnajsti pešpolk je dne 5. julija 1878 mobiliziral; dne 12. julija pa se je odpeljal iz Trsta proti Ljubljani in dalje v Slavonijo, da izvojuje okupacijo Bosne in Hercegovine.

Pred odhodom iz Trsta sem se še zadnjikrat oglasil pri stricu. Vsi smo bili ginjeni, stric in njegova sinova, najbolj pa Julija. Takrat sva oba spoznala, da se imava rada. Sklenil sem, da postane Julija, če se vrnem živ in zdrav iz vojnega pohoda, moja žena.

Tako se je tudi zgodilo.

KAZALO

Uvod, spisal Rudolf Andrejka	5
Jerneja Andrejke spomini.	
Moji predniki:	
Ded in babica	9
Moj oče	13
Moja mati	25
Otroška leta	34
Lahkih nog naokrog	35
Pastirska smola	38
Pastirski boj v Erjavčku	39
Kaj so kosi peli	43
Birna	45
Korobačarji	46
Kako smo kopali zaklad ali šac	48
Kako je coprnik iz Zlatega polja moro preganjal	49
Pouk za prvo sv. obhajilo. Župnik Hudovernik nas od- vadi evenkanja in bližanja	50
Leta ljudske šole	55
Šola v Šent Vidu	55
Šola na Brdu	56
Privatna šola na Rovih	57
Vstop v glavno šolo v Kamniku	57
V študentovski hiši Johane Omanove	58
V ljubljanski gimnaziji	66
Kako sem postal vojak	72
Prve dni v vojašnici	75
Odhod iz Ljubljane	80
Prihod v Trident	82
Mesto Trident	83
V kadetni pripravnici	86
Velike vaje okoli Tridenta	97
Varljivo Kaldonaško jezero	102
Pust v Tridentu	103
Odhod iz Tridenta	105
Mesto Inomost	108
V inomoški kadetnici	110
Kadet v Trstu	115

KAZALO

116	Kadeti v Trzinu
115	V inozemski kadetnici
108	Mesto Inmost
107	Obhod iz Trizenta
103	Fest v Trizentu
102	Yarjivo Kaldonsko jezero
97	Veliko vaje okoli Trizenta
88	V kadetni pripravnici
83	Mesto Trizent
82	Pridob v Trizentu
80	Obhod iz Ljubljane
78	Nivo dat v vojašnici
72	Kako sem postal vojak
69	V ljubljanski gimnaziji
58	V študentski hiši Johana Otmurove
57	Vstop v kralovo šolo v Kamniku
57	Privatna šola na Rovtu
54	Šola na Brodu
52	Šola v Šent Vidu
32	Letni izdatki šole
60	Vedi cvetenja in bitanja
49	Pouk za prvo sv. obhajilo. Kapanik Hladovernik nas ob-
48	Kako je soustrel iz Nizke polje more pregrajal
48	Kako smo kopali razjed ali šec
48	Koroščarji
45	Hirna
45	Kaj so kralj polji
39	Trizentski boj v Eizjancu
38	Pastirski smotki
35	Lahkih nog anđelovi
34	Otroška leta
25	Moja mati
13	Moj oče
9	Dob in babica
5	Moji predniki
5	Uvod. spisal Rudolf Andrejka
5	Izročila Andrejke spominu

Domžale

trezor 82-94

ANDREJKA J.

Mladostni

821.163 6

0020156876

COBISS 0

KNJIŠNICA DOMŽALE